

DE GELDIGHEID VAN IN HAVENREGLEMENTEN OPGENOMEN BEVRIJDINGSBEDINGEN

I. ALGEMEEN KADER

Het vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen van 23 mei 1990

1. Op 30 juli 1987 liep het binnenschip *Diana Marina* motorschade op in een dok van de haven van Antwerpen. Een onderwateronderzoek wees uit dat deze schade was veroorzaakt doordat in de schroef een autoband was terechtgekomen. De schipper-eigenaar stelde op grond van artikel 1384, eerste lid, B.W. een vordering tot schadevergoeding in tegen de Stad Antwerpen in haar hoedanigheid van bewaarder van een door een gebrek aangetaste waterweg.

Met het elders in dit nummer opgenomen vonnis van 23 mei 1990 willigde de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen de eis integraal in. Het door de Stad opgeworpen argument als zou van het gebrek in de waterweg alsook van het vereiste oorzakelijk verband geen positief bewijs voorliggen, werd door de rechtbank verworpen.

Belangrijker is dat de rechtbank op grond van artikel 107 Gw. weigerde uitwerking te verlenen aan het in artikel 33.2 van de Algemene Politieverordening van de Haven van Antwerpen neergeschreven exoneratiebeding, waarvan de tekst als volgt luidt: «Geen schadeloosstelling kan van de Stad gevorderd worden wegens averij of scheepvaartstremming veroorzaakt door een ongeval, door de toestand en de hoedanigheid van het dokwater of door welke omstandigheid ook»¹.

De rechters waren immers van mening «dat voornoemde gemeentelijke verordening de burgerlijke aansprakelijkheidsregeling, zoals vervat in de artikelen 1382 e.v. B.W., niet teniet kan doen».

De toepassing van artikel 107 Gw. is merkwaardig omdat de geldigheid van bevrijdingsbedingen in rechtspraak en rechtsleer doorgaans enkel op algemeen-verbintenisrechtelijke gronden wordt beoordeeld². Het besproken vonnis doet dus de vraag rijzen of de *door de overheid* bedongen exoneraties aan bijzondere en bijkomende voorwaarden moeten voldoen en in ieder geval of de incidentie van het in het verbintenissenrecht bekende «wettelijk verbod» tot

bevrijding ten aanzien van het bestuur een bijzondere inhoud heeft.

Dat het vraagstuk van de geldigheid van in havenreglementen opgenomen bevrijdingsbedingen op zichzelf ook een groot praktisch belang vertoont, zal niemand ontgaan.

2. Op de principiële gelding van het gemene aansprakelijkheidsrecht ten aanzien van de havenbesturen³ komen in de Belgische wetgeving slechts twee uitzonderingen voor. Wanneer het havenbestuur loodsen ter beschikking stelt van de kapiteins en wanneer het «inzonderheid door middel van radarwaarnemingen of peilingen van de voor zeevaartuigen toegankelijke wateren, inlichtingen of instructies aan een zeevaartuig geeft», geniet het krachtens de in 1988 in die zin aangevulde wet van 3 november 1967 in beginsel een volstrekte aansprakelijkheidsimmunitet⁴. Ingevolge hoofdstuk V van de wet van 11 april 1989 geschiedt de ambtshalve verwijdering van obstakels uit de vaarwateren door het waterweg- of havenbestuur «op risico van» de eigenaar en de voor het scheepvaartongeval aansprakelijke persoon, die de kosten van deze verwijdering moet dragen⁵.

Bekeken tegen de achtergrond van de gehele bedrijvigheid van de havenbesturen, lijken deze alleenstaande bijzondere wettelijke regelingen eerder van marginaal belang⁶.

³ De havenbesturen zijn, grof geschetst, de overheden belast met de uitoefening van de bijzondere administratieve politie van de havenbedrijvigheid, het beheer van het openbaar havendomein, de vaststelling en de inning van havengelden, en de verlening van een aantal bijzondere of bijkomende diensten aan de havengebruikers. Zij nemen de meest verschillende administratieve vormen aan. De belangrijkste havenbesturen zijn de Belgische Staat (marinehavens), de Gewesten (havens aan de binnenwateren), de Vlaamse Gemeenschap (pleziervaartheavens), de Regie voor Maritiem Transport (veerhaven te Oostende), en, vooral, de gemeenten Antwerpen, Gent, Oostende en Nieuwpoort, de N.V. Maatschappij van de Brugse Zeevaartinrichtingen, de N.V. Zeekanaal en Haveninrichtingen van Brussel, de Autonome Havens van Luik, Charleroi en Namen, de Dienst voor de Scheepvaart en de *Office de la Navigation*.

⁴ Zie art. 3bis W. 3 november 1967 betreffende het loodsen van zeevaartuigen, als ingevoegd bij W. 30 augustus 1988. Voor een bespreking, zie VAN OEVELEN, A., «De wet van 30 augustus 1988 tot wijziging van de wet van 3 november 1967 betreffende het loodsen van zeevaartuigen: te verregaande aansprakelijkheidsvrijstelling en een ongehoord verre retroactiviteit», *R.W.*, 1988-89, 946-959.

⁵ Zie hoofdstuk V W. 11 april 1989 «houdende goedkeuring en uitvoering van diverse Internationale Akten inzake de zeevaart». Voor een korte bespreking, zie DE WEERDT, I., «De nieuwe wet inzake zee- en binnenvaart», *R.W.*, 1989-90, 665-677 en 951-953.

⁶ Een onderzoek van de mogelijke betekenis van de wet van 3 november 1967 voor de aansprakelijkheid van sluismeesters e.d. gaat het bestek van deze bijdrage te buiten.

In Engeland wordt de aansprakelijkheid van de havenbesturen jegens de scheepeigenaars wél door een bijzondere wettelijke regeling met algemene strekking beheerst. De eigenaars en beheerders van havens en kanalen kunnen op grond van de oude *Merchant Shipping (Liability of Shipowners and Others) Act 1900* hun aansprakelijkheid beperken tot een welbepaalde limiet. Het zij onmiddellijk gezegd dat ook de Engelse auteurs zelf dit als een wonderbaarlijk

¹ De thans geldende versie van de Algemene Politieverordening van de Haven van Antwerpen werd vastgesteld bij gemeenteraadsbesluit van 19 februari 1985.

² Zie o.m. CORNELIS, L., «Les clauses d'exonération de responsabilité couvrant la faute personnelle et leur interprétation», *R.C.J.B.*, 1981, 196-219; DALCO, R.O., *Traité de la responsabilité civil*, II, in *Les Nouvelles*, Droit civil, Brussel, Larcier, 1962, 781-794, nrs. 4280-4320; DIRIX, E., «Exoneratiebedingen», *T.P.R.*, 1988, 1171-1204; KRUIJTHOF, R., «Overzicht van rechtspraak (1974-1980). Verbintenissen», *T.P.R.*, 1983, (495), 629-633, nrs. 120-124; KRUIJTHOF, R., «Contractuele aansprakelijkheidsregelingen», *T.P.R.*, 1984, 233-297; VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M. e.a., «Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1979-1984)», *T.P.R.*, 1987, (1255), 1322-1334, nrs. 34-36; alsook de door deze auteurs aangehaalde rechtspraak.

3. De juridische regeling van het gebruik van de handelshavens wordt in ons land bijna geheel aan de lokale havenbesturen overgelaten. Dit strookt volledig met de alhier heersende en ook door de haveneconomisten vastgestelde traditie van verregaande havenbestuurlijke decentralisatie ⁷.

De gebruiksvoorwaarden van de havens van Antwerpen, Gent, Brugge-Zeebrugge, Oostende, Brussel, Nieuwpoort enz. zijn – in beginsel althans – vastgesteld in door het plaatselijke havenbestuur uitgevaardigde «politie-», «exploitatie-», «gebruiks-» en «tariefreglementen» ⁸. De titel die aan het havenreglement wordt gegeven, geeft zelden een nauwkeurige aanduiding van de concrete inhoud ervan ⁹.

Welke de benaming ook is, in nagenoeg alle reglementen formuleert het havenbestuur te zijnen gunste verregaande bevrijdings-, vrijwarings- en soms zelfs uitbreidingsbedingen. De rechtsleer heeft deze systematisch gevolgde praktijk herhaaldelijk scherp op de korrel genomen ¹⁰.

4. De aansprakelijkheidsbedingen worden niet alleen opgenomen in de reglementen die het gebruik van de haven in het algemeen regelen, maar ook in de verordeningen die het gebruik van de door het havenbestuur verstrekte *bijzondere diensten* regelen. In deze laatste categorie dient men de reglementen onder te brengen die betrekking hebben op de terbeschikkingstelling van loodsen, sleepboten, walkranen, autokranen, drijvende kranen en bokken, graanzuigers, droogdokken en stapelruimte in banale of gespecialiseerde magazijnen. Ook in de domeinconcessie-akten komen gelijksoortige bedingen voor.

5. Voorafgaand aan de bespreking van de geldigheid van deze bedingen zij er voor zover nodig aan herinnerd dat de artikelen 1382 e.v. B.W. in België niet van openbare orde zijn, en dat van de gemeenrechtelijke buitencontractuele aansprakelijkheidsregeling bij overeenkomst kan worden af-

geweken ¹¹ binnen de door het cassatiearrest van 25 september 1959 ¹² vastgelegde grenzen.

Verder wordt ervan uitgegaan dat niet alleen de territoriaal, maar ook de dienstgewijze gedecentraliseerde havenbesturen gemeten naar de maatstaven van het administratief recht over «voldoende» zelfstandige reglementeringsmacht beschikken ¹³.

Ten slotte wordt per hypothese aangenomen dat de havenreglementen overeenkomstig de volkenrechtelijk ¹⁴ en nationaalrechtelijk ¹⁵ geldende regelen zijn bekendgemaakt – hetgeen het eventueel inroepen van verbintenissenrechtelijke dwaling te dezen *a priori* lijkt uit te sluiten ¹⁶.

II. DE HEERSENDE OPVATTING IN DE RECHTSPRAAK

6. De rechtspraak neemt over het algemeen – doch soms met merkbare tegenzin – de geldigheid aan van de in de havenreglementen voorkomende exoneratieclausules die het gebruik van de *bijzondere diensten* regelen ¹⁷. Dat deze

¹¹ Zie o.m. DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1964, 1106-1112, nrs. 1052-1058; KRUTHOF, R., o.c., *T.P.R.*, 1984, (233), 266-267, nr. 28; DIRIX, E., o.c., *T.P.R.*, 1988, (1171), 1185-1186, nr. 16; alsook de door deze auteurs geciteerde rechtspraak.

¹² Cass., 25 september 1959, *R.W.*, 1959-60, 1255; *R.C.J.B.*, 1960, 10, met noot DABIN, J.

¹³ Alvorens de geldigheid van zekere bepalingen uit de havenreglementen te onderzoeken, moet worden nagegaan of het havenbestuur *überhaupt* wel bevoegd is om zelfstandig verordeningen uit te vaardigen. Dit is niet altijd zo evident (vgl. MAST, A. en DUJARDIN, J., *Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht*, Gent, Story, 1987, 324-328, nrs. 269-272).

¹⁴ Artikel 4 van het Internationaal Zeehavenstatuut van Genève bepaalt:

«Al de rechten en taxes voor het gebruik van de zeehavens moeten, vóór zij van kracht worden, behoorlijk worden bekendgemaakt.

Dit geldt eveneens voor de reglementen betreffende de politie en de exploitatie.

In iedere zeehaven houdt het havenbeheer ter inzage voor de belanghebbenden eene verzameling van de van toepassing zijnde rechten en taxes, alsmede van de reglementen betreffende de politie en de exploitatie.»

Het Statuut vormt de bijlage van het Verdrag van Genève van 9 december 1923, goedgekeurd door de wet van 30 maart 1927 (*B.S.*, 14 augustus 1927).

¹⁵ Zie art. 129 Gw. Te dezen zij slechts aangestipt dat de naleving van het principiële bekendmakingsvereiste in sommige dienstgewijze gedecentraliseerd bestuurde havens zeer twijfelachtig is. Nochtans geldt de bekendmakingsplicht ook t.a.v. deze niet-politieke overheidsinstellingen (zie DE JONGHE, J., *De staatsrechtelijke verplichting tot bekendmaking van normen*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1985, 167-171).

¹⁶ Zie evenwel *infra*, nr. 27.

¹⁷ Zie o.m. m.b.t. sleepreglementen: Cass., 24 november 1967, *R.W.*, 1967-68, 1314, met noot, *Rechtspr. Antw.*, 1968, 333; Brussel, 19 november 1932, *Jur.Anvers*, 1932, 331; Brussel, 29 juni 1933, *Jur.Anvers*, 1933, 180, met noot; Brussel, 7 oktober 1933, *Jur.Anvers*, 1933, 253; Brussel, 27 juni 1953, *Jur.Anvers*, 1954, 60; Brussel, 25 januari 1962, *Jur.Anvers*, 1962, 129; Brussel, 18 juni 1965, *Jur.Anvers*, 1965, 350; m.b.t. kraanreglementen: Brussel, 16 maart 1935, *Jur.Anvers*, 1935, 381; Rb. Antwerpen, 4 februari 1933, *Jur.Anvers*, 1933, 500; Kh. Antwerpen, 8 april 1970, *Rechtspr.Antw.*, 1971, 418; *contra*: Rb. Antwerpen, 24 februari 1892, *Pas.*, 1893, I, 79.

curiosum ervaren (zie DOUGLAS, R.P.A., *Harbour Law. An outline of the law relating to harbours in Great Britain managed under statutory powers*, Londen, Lloyd's of London Press, 1983, 20-21, nrs. 59-61 en 225-227; Institute of Maritime Law, *The limitation of Shipowners' Liability: The New Law*, Londen, Sweet & Maxwell, 1986, 57-60; HILL, C., *Maritime law*, Londen, Lloyd's of London Press, 1985, 375-376.

⁷ In het Europees kader is onze havenbestuurlijke ordening te plaatsen binnen de zgn. *hanseatische traditie*, waarbij de belangrijkste havens door de gemeenten worden bestuurd (zie o.m. SUYKENS, F., «Het zeehavenbeleid in België», in VAN DE VOORDE, E. (red.), *Haven en vervoer in de hedendaagse economie. Liber amicorum Professor L. Baudez s.j.*, Antwerpen, UFSIA-SESO, 1982, 77-90); SUYKENS, F., «De Europese zeehavenpolitiek», *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1981, 713-729 en vooral 720-721).

⁸ Artikel 11 van de wet van 5 mei 1936 tot vaststelling van het statuut der havenkapiteins (*B.S.*, 8 juni 1936) stelt de «misdrijven tegen de reglementen genomen voor de exploitatie, de veiligheid en de politie in de havens» strafbaar met correctionele straffen.

⁹ Een zelfde voorschrift is in de ene haven opgenomen in het politiereglement, en in de andere haven in een beheersreglement of in de algemene voorwaarden voor het gebruik van het havendomein.

¹⁰ Zo omschreef J. POLLET (*L'abondance fluviale*, Antwerpen, Lloyd Anverso, 1939, 345, nr. 314) het toen geldende sleepreglement van de haven van Antwerpen als «manifestement draconien» en suggereerde hij zelfs dat het streed met de commerciële eerlijkheid. Een mildere houding werd aangenomen door A. VALERIUS (*Concessions et régies communales*, Brussel, Larcier, 1920, I, 276-281 en II, 207-209).

clausules voorkomen in een door de opsteller als (politie)-reglement benoemde en uitgevaardigde tekst, speelt geen rol. In feite blijken de hoven en rechtbanken de reglementen in kwestie als gewone contractuele voorwaarden te beschouwen. Inderdaad moet men toegeven dat aan het gebruik van de zgn. bijzondere diensten per veronderstelling steeds een wilsovereenstemming voorafgaat – zo men wil, een *overeenkomst* tussen het aanbiedende havenbestuur en de aanvaardende gebruiker. In de meeste gevallen ondertekent de gebruiker zelfs een document waarin hij uitdrukkelijk de gelding van het desbetreffend reglement aanvaardt¹⁸⁻¹⁹.

7. Het lot van de exoneratiebedingen die zijn opgenomen in de zgn. *algemene* havenreglementen, is veel minder duidelijk.

Waar het besproken vonnis het bevrijdingsbeding op grond van artikel 107 Gw. opzij zet, staat het in ieder geval niet alleen²⁰ – hoewel er ook rechtspraak in tegenovergestelde zin is gepubliceerd²¹.

¹⁸ Het eerste lid van artikel 2 van de Antwerpse gemeentelijke *Verordening op het gebruik van de walkranen in de haven* bepaalt bijvoorbeeld: «Wie één of meer walkranen wenst te gebruiken buiten het kader van een concessie per jaar, moet een schriftelijke aanvraag doen op het bureau van de Havenkapiteinsdienst. De aanvrager verbindt zich daardoor het toepasselijk tarief te bepalen en met de voorwaarden van onderhavige verordening in te stemmen. Er wordt hem een bewijs van zijn inschrijving overhandigd.» Omtrent de inhoud van het toestemmingsvereiste, zie *infra*, nrs. 25 e.v.

¹⁹ De rechtspraak die daarmee gehéél de verhouding tussen havenbestuur en havengebruiker in de zuiver gemeenschappelijke contractuele sfeer plaatst, is nochtans aanvechtbaar. Wanneer het havenreglement door de gemeenteraad goedgekeurd en wettelijk gepubliceerd is, en daardoor geacht mag worden door iedereen gekend te zijn, kan de havengebruiker logisch gezien niet inroepen dat de erin voorkomende bevrijding ten gunste van het havenbestuur hem onbekend was, zelfs wanneer hij geen gespecialiseerde en regelmatig benuttiger van de haven is (*contra*: Antwerpen, 10 november 1976, *Eur. Vervoer*, 1977, 44). Ter uitlegging van een exoneratiebeding in een gemeentelijk sleepreglement de «gemeenschappelijke bedoeling van partijen» nagaan (zie bv. Brussel, 18 juni 1965, *l.c.*), strijdt met de in artikel 6 Gw. gefundeerde gebruiksgelijkheid: de 'bedoeling' van de gemeentelijke sleepvoorwaarden onduidelijk zijn moet men uitsluitend de *bedoeling van de gemeenteraden* dus a.h.w. de *ratio legis* onderzoeken.

²⁰ Zie, m.b.t. een ontheffingsbeding in het Algemeen Scheepvaartreglement, Rb. Oudenaarde, 10 januari 1962, *R.G.A.R.*, 1964, nr. 7215; vgl. ook Cass., 19 maart 1906, *Pas.*, 1906, I, 173, waar de bepaling van een gemeentelijk politiereglement van Spa, waardoor de aanstellers van hotelbedienden burgerlijk aansprakelijk werden gesteld voor de op grond van het reglement ten laste van deze bedienden uitgesproken politiestrafen, onwettig werd verklaard. Dit arrest heeft dus geen betrekking op de geldigheid van bedingen tot regeling van de aansprakelijkheden die rechtstreeks kunnen ontstaan tussen de overheid en de bestuurden.

²¹ Zie recent Bergen, 9 november 1982, *J.T.*, 1983, 100, waar een beding opgenomen in het gemeentelijk slachthuisreglement van Châtelet als een rechtsgeldige bevrijding van *contractuele* aansprakelijkheid werd beschouwd. Het hof kwalificeerde de verhouding tussen de gemeente en de gebruiker van het slachthuis als een bewaargevingscontract – hetgeen het arrest eerder lijkt te doen aansluiten bij de aangehaalde rechtspraak i.v.m. de reglementen noemens het gebruik van de *bijzondere* havendiensten.

Artikel 107 Gw. werd eveneens toegepast om uitwerking te weigeren aan reglementaire uitbreidingsbedingen²².

De afdeling wetgeving van de Raad van State ziet evenmin enige rechtgrond waarop de Koning zou kunnen steunen om aansprakelijkheidsbedingen in te lassen in een scheepvaart- of politiereglement²³.

Anderzijds aanvaardt de rechtspraak wél de geldigheid van de bevrijdingsbedingen die zijn opgenomen in de Antwerpse gemeentelijke *Verordening op het benutten van kaaien en afdaken in de haven*, die de – evenzeer 'algemene' – verhouding tussen het havenbestuur en de neerlegger van goederen op het begane gedeelte van de haven beheerst. Het Hof te Antwerpen is immers van oordeel dat de havengebruiker de bevrijding aanvaardt door de enkele daad van het neerleggen²⁴.

Plaast men deze rechtspraak tegenover het besproken vonnis, dan rijst onmiddellijk de vraag of de geldigheid van de bevrijdingsclausules in redelijkheid kan afhangen van het feit of de havengebruiker nu een nat gedeelte van het havendomein (een ligplaats) dan wel een droge oppervlakte (een laad- en loskaai) bezet.

Het in de rechtspraak gehanteerde criterium om de wettige van de onwettige bevrijdingen te onderscheiden blijkt uitsluitend te liggen in de aard van de – in haar geheel beschouwde – rechtverhouding tussen het havenbestuur en de havengebruiker. Indien deze relatie van contractuele aard is, worden de ontheffingen in principe aanvaard; is de rechtsband louter reglementair, dan worden de aansprakelijkheidsbedingen als onwettig beschouwd. Anders gezegd: bedingen ter regeling van de buitencontractuele aansprakelijkheid worden door de hoven en rechtbanken niet toegepast, de contractuele aansprakelijkheidsbedingen wél²⁵.

²² Zie, m.b.t. uitbreidingsbedingen in het Algemeen Scheepvaartreglement, Cass., 6 juni 1939, *Pas.*, 1939, I, 284; Cass., 16 oktober 1952, *R.G.A.R.*, 1953, nr. 5121, met noot VAN DER MENSBRUGGHE, F.; Rb. Tongeren, 14 juli 1949, *Jur. Liège*, 1949, 74; zie ook Rb. Dendermonde, 7 januari 1933, *R.G.A.R.*, 1936, 2018; vgl. ook Gent, 4 juli 1893, *B.J.*, 1893, 1576; concl. adv.-gen. SOENENS voor Gent, 21 februari 1924, *B.J.*, 1926, 558. In de rechtspraak die derdenwerking ontzegt aan de in havenreglementen opgenomen vrijwaringsbedingen, treft men geen duidelijke verwijzingen naar het legaliteitsbeginsel aan.

²³ In het niet gepubliceerd advies van 25 mei 1988 over een ontwerp van koninklijk besluit «houdende politiereglement van de Beneden-Zeeschelde» staat te lezen: «Daar artikel 2, § 4, van de wet van 24 november 1975 houdende goedkeuring en uitvoering van het Verdrag inzake de internationale bepalingen ter voorkoming van aanvaringen op zee, 1972, de Koning niet toestaat af te wijken van het gemeen recht en, inzonderheid, van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek inzake vergoeding (*sic*-E.V.H.), is het de Raad niet duidelijk welke de rechtsgrond van de paragrafen 6 tot 10 zou kunnen zijn. Die paragrafen moeten derhalve vervallen.» De bedoelde wet van 24 november 1975, die de Koning er uitdrukkelijk toe machtigt politie- en scheepvaartreglementen uit te vaardigen, werd gepubliceerd in het *B.S.* van 12 juni 1976.

²⁴ Antwerpen, 10 november 1976, *Eur. Vervoer*, 1977, 44; Antwerpen, 17 februari 1982, *Rechtspr. Antw.*, 1981-82, 155, *Eur. Vervoer*, 1982, 639; zie ook Antwerpen, 16 november 1988, *R.W.*, 1988-89, 1307.

²⁵ Omtrent het onderscheid tussen contractuele en reglementaire verhoudingen tot de overheid in het algemeen, zie recentelijk PEETERS, B., «De verhouding tussen openbare diensten en hun ge-

III. BEOORDELING

8. *Prima facie* komt het in de rechtspraak gemaakte onderscheid enigszins bevreemdend over. In het verbintenissenrecht worden de contractuele en de buitencontractuele aansprakelijkheidsbedingen immers bijna volledig op gelijke voet geplaatst; de aan beide soorten clausules gestelde geldigheidsvoorwaarden zijn principieel dezelfde ²⁶.

Daarom dient niet alleen te worden onderzocht of deze voorwaarden ten aanzien van de overheid – en i.h.b. het havenbestuur – een bijzondere inhoud hebben, maar ook of het onderscheid tussen contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheidsbedingen gerechtvaardigd is.

A. Het wettelijk verbod tot bevrijding en het legaliteitsbeginsel

9. De eerste, en vanzelfsprekende voorwaarde om zich geldig van aansprakelijkheid te bevrijden, is dat deze bevrijding niet door de wet verboden mag zijn. Indien zulks het geval is, kan de in een overheidsreglement gestipuleerde bevrijding inderdaad niet-toepasselijk worden verklaard met toepassing van artikel 107 Gw. ²⁷. Dit is juist wat gebeurde in het besproken vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen.

Gebeurde dit echter terecht?

Zijn de artikelen 1382 e.v. B.W., waarnaar de rechtbank verwijst, allereerst wel «wetten» in de zin van artikel 107 Gw.? Ofschoon het gaat om wetten in de *formele* zin ²⁸, is dit op het eerste gezicht zeer twijfelachtig, omdat deze artikelen – zoals reeds is opgemerkt in nr. 6 – naar algemene opvatting niet van openbare orde zijn ²⁹.

Kan men vervolgens beweren dat van de gemeenrechtelijke aansprakelijkheidsregeling niet mag worden afgeweken door een gemeentelijke verordening?

Naar de motivering doet uitkomen, struikelde de rechtbank over de aard van de tekst waarin het exoneratiebeding was opgenomen. De rechtbank zegt niet dat een gemeente

haar aansprakelijkheid nooit mag uitsluiten of beperken; alleen lijkt zij in het licht te willen stellen dat zulks niet kan *bij wege van gemeentereglement*. Ook dit is betwistbaar. Allereerst zijn ook de ontheffingen m.b.t. de *bijzondere* havendiensten dikwijls opgenomen in gemeentelijke reglementen. Daarenboven kan het gebruik van door de gemeente verstrekte diensten bijna niet anders worden geregeld dan bij wijze van door de gemeenteraad goedgekeurde verordening. Men vraagt zich af waarom een exoneratiebeding in een door een politiek orgaan goedgekeurde en op de wettelijk voorgeschreven wijze *erga omnes* bekendgemaakte tekst geen uitwerking zou mogen hebben, terwijl een particulier zich soms van alle aansprakelijkheid kan bevrijden door bijvoorbeeld de eenvoudige aanplakking van een bericht aan de ingang van een parkeerterrein of vestiaire of door de overhandiging van een bedrukt ticket ³⁰. Moet het feit dat het beding uitdrukkelijk is opgenomen in een gemeenteraadsbeslissing derhalve niet eerder als een argument ten gunste van de rechtsgeldigheid ervan worden beschouwd?

Met deze redenering nadert men uiteraard het terrein van het verbintenisrechtelijke toestemmingsvereiste. De vraag rijst of de rechtbank het exoneratiebeding in werkelijkheid niet eenvoudig buiten werking heeft gesteld *omdat de schipper het niet had aanvaard*. De desbetreffende overweging uit het vonnis zou dan als volgt moeten worden gelezen: «dat een gemeentereglement, zonder de individuele toestemming van de getroffen rechtsonderhorigen, niet bij wijze van algemeen geldende beslissing de burgerlijke aansprakelijkheidsregeling teniet kan doen».

10. Alvorens dit aspect nader te belichten, dient te worden nagegaan of er geen enkele grond meer is om de in zeker opzicht inderdaad verregaande aansprakelijkheidsontheffing toch buiten werking te stellen op grond van artikel 107 Gw.

Artikel 107 Gw. zou enkel toepassing kunnen vinden wanneer de exoneratie strijdt met een wet die aan het havenbestuur de definitieve verplichting oplegt om de gemene aansprakelijkheid te dragen ³¹.

Is een dergelijke wettelijke verplichting in het geval van de havenbesturen echter voorhanden?

De wettelijken die de verdeling van de onderhoudslasten tussen de beheerder en de eigenaar van de haven vastleggen, kunnen bezwaarlijk worden beschouwd als een definitieve plicht om aansprakelijkheid te dragen ³².

³⁰ In de rechtspraak wordt er wel over getwist of in dergelijke gevallen voldaan is aan het toestemmingsvereiste. Vgl., m.b.t. een door de concessiehouder van een havenkaai aan de ingang aangebracht ontheffingsbord, o.m. Vred. Antwerpen, 12 maart 1981, *R.W.*, 1982-83, 865, met noot. Omtrent de draagwijdte van het toestemmingsvereiste, zie *infra*, nrs. 25 e.v.

³¹ Vgl. DIRIX, E., o.c., 1194-1195, nr. 25, waarin wordt beweerd dat exoneraties niet mogelijk zijn wanneer de wet aan de overheid «een welbepaald gebod of verbod» oplegt.

³² Zie bijvoorbeeld de artikelen 2 en 3 van de op 30 januari 1939 tussen de Belgische Staat en de Stad Antwerpen gesloten overeenkomst «C» m.b.t. het beheer van de in eigendom aan de Staat – nu het Vlaamse Gewest – toebehorende Scheldekaaien ter hoogte van de stadskern. Deze overeenkomst werd goedgekeurd door de wet van 23 juni 1947 (*B.S.*, 2 oktober 1947). Een dergelijke goedkeuringswet is overeenkomstig de rechtspraak van het Hof van Cassatie echter niet te beschouwen als een wet in de materiële zin, maar

bruikers: een contractuele of een reglementaire relatie?», *R.W.*, 1990-91, 137-148.

²⁶ Zie evenwel *infra*, nr. 28. De regel dat men zich niet mag bevrijden van zijn bedrog of opzettelijke fout, wordt hier niet besproken.

²⁷ Ofschoon de rechter *verplicht* is artikel 107 Gw. toe te passen telkens als het reglement onwettig is, gebruiken we het woord «kan» omdat de onwettige aansprakelijkheidsclausule op zich en als overeenkomst beschouwd ook op louter verbintenisrechtelijke grond (dus niet met verwijzing naar art. 107 Gw.) opzij kan worden gezet. Het onderscheid tussen de rechtsgronden om onwettige bedingen te sanctioneren, is uiteraard zonder veel belang. Vaststaat dat onwettige bedingen geen uitwerking kunnen hebben.

²⁸ Omtrent de wetten waaraan de toetsing overeenkomstig art. 107 Gw. is toegestaan, zie A. ALEN, *Rechter en bestuur in het Belgische publiekrecht*, I, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1984, 44-49, nr. 32.

²⁹ Het Burgerlijk Wetboek *zelf* legt aan het havenbestuur geenszins de definitieve en ovrubare juridische verplichting op om in alle omstandigheden aansprakelijkheid op zich te nemen. In het tegenovergestelde geval begrijpt men trouwens niet helemaal dat de rechtspraak wél de rechtsgeldigheid aanvaardt van de exoneraties in de havenreglementen betreffende het gebruik van de *bijzondere* diensten. Zie evenwel verder *infra*, nr. 12.

Zelfs de wetteksten die formeel de beheers- en onderhoudstaak van de havenbesturen omschrijven, verbieden niet uitdrukkelijk een ontheffing van aansprakelijkheid³³.

De oude teksten die met zoveel woorden bepalen dat een dienstgewijze gedecentraliseerd havenbestuur zich niet op de — inmiddels uit de rechtsorde verdwenen — aansprakelijkheidsimmunitet van de overheid kunnen beroepen, brengen ook geen uitsluitel³⁴⁻³⁵.

Wie reglementaire bevrijdingen wat het ook kost zal zoeken te toetsen aan uitdrukkelijke en wetskrachtige bepalingen, zal ook in de havens trouwens dikwijls moeten vaststellen dat de benodigde teksten volledig ontbreken³⁶. Bij ont-

stentenis van enige wettelijke maatstaf wordt de toepassing van artikel 107 Gw. dan wel zeer problematisch.

11. In het verbintenissenrecht wordt bovendien terecht geleerd dat een bevrijdingsbeding niet inhoudt dat men zich van zijn verbintenis zelf ontdoet, maar alleen dat men de aansprakelijkheid wegens de eventuele *niet-nakoming* van deze verbintenis uitschakelt; daar ligt juist het verschil tussen een aansprakelijkheidsbeding en een beding dat de omvang en de draagwijdte van de verbintenissen bepaalt³⁷.

Indien men dit doortrekt op het publiekrechtelijk vlak, zou men kunnen zeggen dat het in een havenreglement opgenomen bevrijdingsbeding er niet toe strekt het havenbestuur vrij te stellen van zijn verplichting om voor de veiligheid en het onderhoud van de haven te zorgen, maar enkel en alleen van de verplichting om de eventueel door de gebrekkige uitvoering van deze verplichting door derden geleden schade te vergoeden. In deze redenering — die men *mutatis mutandis* kan volgen voor het geheel van de overheidsactiviteit — kan uit de verplichting om te zorgen voor de veiligheid van de haven dus géén verbod om zich te exonereren worden afgeleid.

12. Het gemaakte onderscheid is uiteraard zeer subtiel. Bij nader toezien lijkt de onderliggende constructie bovendien, zoniet geheel, dan toch gedeeltelijk in duigen te vallen.

Uit de toegewezen aard van de bestuurlijke bevoegdheden volgt dat het bestuur ten aanzien van zijn buitencontractuele aansprakelijkheid normaal gezien over weinig of geen manoeuvreerruimte beschikt: tenzij de wetgever uitdrukkelijk een bijzondere regeling heeft uitgewerkt, moet men wellicht aannemen dat de gemene buitencontractuele aansprakelijkheidsregeling een integrerend deel uitmaakt van de wet die de openbare dienst organiseert; het bestuur kan deze — zij het impliciet — opgelegde verplichting om de gemene aansprakelijkheid te dragen niet op eigen houtje reglementair van zich afschudden. Een gemeenteraad kan bijvoorbeeld geen territoriale enclave in het leven roepen waar de gemene schadevergoedingsverplichting van de gemeente *erga omnes* wordt uitgeschakeld. Indien de wetgever een bestuur jegens de algemeenheid der rechtsonderhorigen geïmmuniseerd wil zien, dient hij daar zelf voor te zorgen of moet hij minstens het bestuur de bevoegdheid toewijzen om de artikelen 1382 e.v. B.W. in hun algemeenheid opzij

nen afleiden dat elke ontheffing hier wettelijk geoorloofd is. Een dergelijke redenering laat echter alles afhangen van de in de Belgische administratieve organisatie eerder toevallige omstandigheid, of de concrete opdracht van een (haven)bestuur nu al dan niet in een formele wet is neergeschreven.

Een vergelijkbaar voorbeeld vindt men in de wetgeving op de brandweerdiensten. Men zou kunnen zeggen dat een veronderstelde door de gemeente bedongen bevrijding van aansprakelijkheid bij de uitoefening van de brandbestrijding onwettig is omdat zij strijdt met artikel 135, § 2, 5°, Nieuwe Gem.W. Deze legistische zienswijze, waarbij de geldigheid van bevrijdingsbedingen dus uitsluitend wordt beoordeeld door toetsing aan (geschreven) wetten in de materiële zin, leidt tot het onlogische resultaat dat bevrijdingen wél geoorloofd zijn wanneer ze uitgaan van een geïntercommunaliseerde brandweerdienst, waarop artikel 135 Nieuwe Gem.W. uiteraard niet van toepassing is, terwijl noch de wet van 31 december 1963 op de civiele bescherming, noch de wet van 22 december 1986 betreffende de intercommunales een vergelijkbare bepaling bevatten.

³⁷ Zie o.m. KRUTHOF, R., o.c., *T.P.R.*, 1984, 235-238, nr. 4.

slechts als een «akte van hoge administratieve voogdij», waarvan de schending geen aanleiding tot cassatieberoep kan geven (zie, juist m.b.t. de wettelijke goedkeuring van de concessie van de haven van Brugge-Zeebrugge aan de M.B.Z., Cass., 30 januari 1976, *R.W.*, 1975-76, 2129, met concl. adv.-gen. DUMON, F.). Op het verbintenissenrechtelijk vlak rijst bovendien de vraag naar de derdenwerking van de overigens zeer vaak voorkomende tussenbestuurlijke overeenkomsten m.b.t. het beheer van het havendomein.

³³ Zie bijvoorbeeld artikel 4.4 van de wet van 17 mei 1976 (*B.S.*, 30 juni 1976), dat de Dienst voor de Scheepvaart en de «Office de la Navigation» belast met «het onderhoud, de inrichting en de voorziening van oevers, kaaien en jaagpaden».

³⁴ Artikel 46 van het nog steeds geldende «lastenkohier» van de N.V. Maatschappij van de Burgse Zeevaartinrichtingen bepaalt in zijn eerste lid onder meer dat de maatschappij «a l'obligation d'entretenir en parfait état l'avant-port près de Heyst, le canal maritime et le port de Bruges avec leurs bâtiments, leurs dépendances et leur outillage (...) de manière que la navigation dans lesdits ports et canal, ainsi que les accès, soient toujours libres, sûrs et faciles». Het derde lid preciseert: «*Elle est seule responsable de tous accidents et avaries imputables à sa négligence ou à la faute de ses préposés*» (voor een bespreking van deze tekst, zie Pand.B., v° «Port de Bruges et de Heyst», nrs. 75-81). Het «lastenkohier» van de M.B.Z., dat deel uitmaakt van de op 1 juni 1894 tussen de Belgische Staat, de Stad Brugge en de hh. Coiseau en Cousin gesloten overeenkomst, werd goedgekeurd door artikel 8 van de wet van 11 september 1895 (*B.S.*, 13 september 1895). Te dien aanzien gelden dezelfde opmerkingen als *supra* gemaakt in voetnoot 32. Wellicht moet men in het geciteerde artikel uitsluitend een *tussenbestuurlijke* verdeling van aansprakelijkheid zien.

³⁵ Wat de gemeentelijke havenbesturen betreft, is ook geen argument te putten uit artikel 135 Nieuwe Gem.W., dat de tekst bevat van de opgeheven decreten van 1789 en 1790 i.v.m. de gemeentelijke politiebevoegdheid, en dat in de rechtspraak dikwijls als basis dient bij de beoordeling van de aansprakelijkheid van de gemeenten voor de onveilige toestand van de landwegen. Niet alleen heeft dit artikel wat de havens betreft een zeer beperkte betekenis, maar bovendien regelt het niets in verband met de *schadevergoedingsplicht* van de gemeenten. Een vergelijking met de rechtspraak die zegt dat de gemeenten zich niet mag bevrijden van de door het decreet van 10 vendémiaire jaar IV geregeld aansprakelijkheid voor oproer, gaat niet op omdat dit laatste decreet rechtstreeks betrekking heeft op de schadevergoedingsplicht van de gemeenten.

³⁶ Zo kunnen de aansprakelijkheidsbedingen in het reglement op het gebruik van de pleziervaarthaften van de Imalso op de linkerover van de Schelde te Antwerpen aan geen enkele wettelijke tekst worden getoetst. De op de Imalso toepasselijke wetgeving (wet van 8 mei 1929, intercommunalewet van 22 december 1986, parastalalenwet van 16 maart 1954) en zelfs de statuten van de maatschappij besteden noch aan het aansprakelijkheidsregime, noch aan de havens, die door haar volledig op eigen initiatief is aangelegd, enige aandacht. Op de Imalso rust i.v.m. het beheer van de haven m.a.w. geen enkele wettelijke verplichting. Men zou daaruit natuurlijk kun-

te zetten. Zulks lijkt volledig in overeenstemming met de vaste rechtspraak inzake overheidsaansprakelijkheid ³⁸.

13. Gaat deze redenering echter op voor het geheel van de overheidsactiviteit – en inzonderheid ten aanzien van de havenbesturen? Het in het vorig nummer uiteengezette beginsel lijkt alleen van belang voor de gevallen waarin de wet die de openbare dienst organiseert, ter zake het stilzwijgen bewaart.

Welnu, het bestuur van sommige – niet alle – havens, en de uitoefening van sommige – niet alle – havenbestuurlijke bevoegdheden is geregeld door een bijzondere wetgeving in formele zin.

Tegen de stelling dat de havenbesturen ter zake van de door hen op te nemen aansprakelijkheid wél over een manoeuvreerruimte beschikken, kan worden aangevoerd dat de wetgever het nodig heeft geacht de havenbesturen zelf uitdrukkelijk van aansprakelijkheid te bevrijden wanneer zij optreden als organisator van loodsdiensten. Uit de wet van 30 augustus 1988 ³⁹ zou men kunnen afleiden dat de wetgever een reglementaire aansprakelijkheidsvrijstelling niet voldoende achtte, en dat hij de havenbesturen in ieder geval het recht ontzegt om bij het vervullen van hun andere taken de artikelen 1382 e.v. B.W. zelf opzij te zetten.

Wat de door de havenbesturen gestipuleerde uitbreidingsbedingen (en ook de schadebedingen) betreft, kan een gelijksoortige redenering worden opgebouwd vanuit hoofdstuk V van de wet van 11 april 1989 ⁴⁰, waarbij de ambtshalve verwijdering van door de gebruikers achtergelaten obstakels uit de vaarwateren wordt geregeld.

Ongetwijfeld verbieden beide wetten dat de havenbesturen hun aansprakelijkheid jegens de havengebruikers (of die van hun organen of aangestelden) verder verlichten respectievelijk de aansprakelijkheid van de havengebruikers verder verzwaren op de in deze wetten specifiek geregelde domeinen.

³⁸ Een vergelijkbare redenering vindt men in de rechtspraak (zie o.m. Cass., 13 mei 1982, *Arr. Cass.*, 1981-82, 1134, *Pas.*, 1982, I, 1056, met concl. adv.-gen. VELU, *R.W.*, 1984-85, 606, met noot) en bij de auteurs die de grondslag van de overheidsaansprakelijkheid zoeken in het legaliteitsbeginsel (zie o.m. VAN OEVELEN, A., *De overheidsaansprakelijkheid voor het optreden van de rechterlijke macht*, I, Antwerpen, Maklu, 1987, 154-155, nr. 131, met verwijzingen).

³⁹ Omtrent deze wet, zie *supra*, nr. 2. In de discussies waartoe de nieuwe loodsenwet aanleiding gaf, vroeg E. BOON zich af of er geen aanleiding was tot «een principiële herziening van de inrichting van het loodswezen, waarbij dit zou fungeren als een nutsbedrijf met een bepaalde autonomie, zoals we er zovele kennen: spoorwegen, tramwegen, autobusdiensten, waterbedelingsdiensten, gas- en elektriciteitsdiensten en dergelijke. In welk nutsbedrijf een contractuele verhouding van uitlening van een aangestelde logischer op haar plaats zou zijn. Voor vele diensten van openbaar nut kennen we zogenaamde 'toetredingscontracten', waarin aansprakelijkheidsbeperkingen, aansprakelijkheidsontheffingen en bepaalde vrijwaringsbedingen voor eventuele aanspraken van derden schering en inslag zijn» («Evolutie in de overheidsaansprakelijkheid ook in het zeerecht?», in *Liber amicorum Lionel Tricot*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1988, (83), 92). De auteur gaat blijkbaar uit van de ook in de rechtspraak gehuldigde opvatting dat aansprakelijkheidsbedingen enkel denkbaar zijn in contractuele verhoudingen.

⁴⁰ Omtrent deze wet, zie *supra*, nr. 2.

Maar of daaruit een bedoeling kan worden afgeleid om de havenbesturen in het algemeen de mogelijkheid te ontnemen om aansprakelijkheidsbedingen te formuleren, is ten zeerste betwistbaar.

Men kan immers evengoed beweren dat het juist de bedoeling van de wetgever was om de havenbesturen op andere domeinen de vrijheid te laten. Het tegendeel kan in ieder geval niet worden aangetoond.

14. Veel belangrijker is in dit opzicht een onderzoek van de eigen constitutieve wetgeving van de verscheidene gedecentraliseerde havenbesturen. Dikwijls draagt de wetgever aan deze besturen de taak op om de haven te «beheren» en te «exploiteren» ⁴¹, en, meteen, om daartoe de gebruiksvoorwaarden van de haven naar eigen goeddunken vast te stellen. Deze normeringsbevoegdheid betreft niet alleen de positionele aspecten van het havengebruik, maar ook louter domeinbeheersrechtelijke en inzonderheid ook financiële aspecten. Welnu, het in de haven geldende aansprakelijkheidsregime maakt onbetwistbaar deel uit van het geheel van deze gebruiksvoorwaarden. De bevoegdheid van de gedecentraliseerde havenbesturen om deze voorwaarden vast te leggen is in wezen discretionair. Zelden wordt de autonome normeringsmacht door de wetgever beperkt – en in geen enkel geval ten aanzien van het aansprakelijkheidsregime ⁴².

Enige aanwijzing die het hierboven geschetste jurisprudentiële onderscheid tussen contractuele en buitencontractuele verhoudingen zou wettigen, vindt men in de wetgeving trouwens niet terug.

Het besluit is dat de bijzondere havenbestuurlijke wetten het inlassen van aansprakelijkheidsbedingen in de havenreglementen niet alleen nergens uitdrukkelijk en in het algemeen verbieden, maar dat zij aan de gedecentraliseerde havenbesturen integendeel dikwijls een zeer ruime bevoegdheid verlenen om de gebruiksvoorwaarden van de haven vast te stellen.

15. Maar over welke graad van normeringsautonomie beschikken de havenbesturen waarvan de bevoegdheden *niet* door enige bijzondere wettekst is geregeld?

⁴¹ Zie bv. art. 14 W. 19 juni 1978 «betreffende het beheer van het linkerscheldeovergebied ter hoogte van antwerpen en houden de maatregelen voor het beheer en de exploitatie van de haven van Antwerpen» (*B.S.*, 15 juli 1978), dat luidt: «In het havengebied van het L.S.O.-gebied beheert en exploiteert de stad Antwerpen de haven. Zij neemt te dien einde alle nodige verordeningen en reglementen. (...)». Zie ook art. 11 W. 5 mei 1936 «tot vaststelling van het statuut der havenkapiteins», reeds vermeld *supra*, nr. 3, voetnoot 8. Wellicht bevat dit artikel een impliciete bevoegdheidstoewijzing t.v.v. alle gedecentraliseerde zeehavenbesturen. Wat de M.B.Z. en de N.V. Zeekanaal betreft, kan er bovendien op worden gewezen dat deze instellingen als concessiehouders van «tolgelden» in oorsprong volledig op privaatrechtelijke leest geschoeid waren, zij het dat de voornaamste vennoten publiekrechtelijke rechtspersonen zijn.

⁴² Zo bepaalt art. 19 van de reeds vermelde wet van 19 juni 1978 dat de «rechten, retributies en andere havengebonden inkomsten» in de Antwerpse linkeroeverhaven van dezelfde structuur moeten zijn en op hetzelfde niveau moeten liggen als op de rechteroever. Soms moeten de havenreglementen ook worden goedgekeurd door de toezichthoudende overheid. Dit gebeurt in de praktijk bijna automatisch; de goedkeuring treft ook de aansprakelijkheidsbedingen (zie bv. het Besl. VI. Ex. 23 mei 1990, *B.S.*, 5 december 1990).

Mag men in het algemeen zeggen dat bevrijdingsbedingen geoorloofd zijn, wanneer de wet die de openbare dienst organiseert, aan het bestuur de mogelijkheid biedt om het gebruik van de dienst zelf aan *voorwaarden* te onderwerpen?

Deze regel is te algemeen gesteld. In feite beschikt bijna elk bestuur over de bevoegdheid om het genot van de verstrekte dienst aan voorwaarden te onderwerpen⁴³. Bovendien wordt de verstrekking van sommige uit hun aard zeer sterk verschillende diensten beheerst door een zelfde organieke wetgeving. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de territoriaal gedecentraliseerde besturen, die binnen een algemeen wettelijk kader bevoegd zijn om in hun schot zelf openbare diensten te organiseren⁴⁴.

De enkele bevoegdheid om politiereglementen uit te vaardigen vormt geen voldoende basis om aansprakelijkheidsbedingen te formuleren⁴⁵. Het vaststellen van een bijzonder aansprakelijkheidsregime is immers geen politionele aangelegenheid⁴⁶. Dat een aansprakelijkheidsbeding is opgenomen in een als «politiereglement» betitelde tekst, betekent echter niet dat het beding daarom onwettig is⁴⁷.

⁴³ Zo zijn de meeste overheden — ook de havenbesturen — bevoegd om de openingsuren van hun kantoren vast te stellen; dit betekent nog niet dat deze besturen bevoegd zijn om reglementen uit te vaardigen of aanplakborden uit te hangen waarbij de aansprakelijkheid van het bestuur voor zijn organen en aangestelden wordt gemoduleerd. In beide gevallen gaat het nochtans om «voorwaarden» waaronder van de dienst gebruik kan worden gemaakt.

⁴⁴ Het beheer van alle gemeentelijke diensten — ongeacht de aard van de dienstverstrekking — wordt in beginsel geregeld in op grond van art. 119 Nieuwe Gem.W. getroffen gemeenteraadsbesluiten.

⁴⁵ Dit is ook het vaste standpunt van de rechtspraak en van de afdeling wetgeving van de Raad van State; zie *supra*, nr. 7 en de verwijzingen aldaar. Hetzelfde geldt ongetwijfeld ten aanzien van de overheden belast met de politie van de landwegen.

⁴⁶ In de memorie van toelichting bij het wetsontwerp waaruit het reeds herhaaldelijk vermelde hoofdstuk V van de wet van 11 april 1989 voortvloeide, werd, ter verantwoording van het feit dat de desbetreffende tekst tegen het advies van de Raad van State in niet in de Zeewet werd geïntegreerd, nochtans gesteld dat de tekst «hoofdzakelijk politiebepalingen betreft en geen regels van handelsrecht» (*Parl. St., Kamer*, B.Z. 1988, nr. 536/1, 11). Het enige «politionele» aspect dat deze regeling vertoont, is dat zij de overheid zekere exorbitante prerogatieven toekent en haar de gelegenheid biedt zekere maatregelen ambtshalve door te drijven. Voor het overige regelt de tekst slechts vermogensrechtelijke aspecten. Dat hij gedeeltelijk ook strafrechtelijk gesanctioneerd is, doet weinig ter zake; tal van bepalingen in de Zeewet zelf zijn trouwens strafrechtelijk gesanctioneerd door het Tucht- en Strafwetboek voor de Koopvaardij en de Zeevisserij. In ieder geval bevat de relevante tekst van de wet van 1989 verscheidene artikelen die met de vrijwaring van de openbare orde, rust en veiligheid geen rechtstreeks verband vertonen.

⁴⁷ Het is onduidelijk of in het besproken vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen aan het feit dat het beding in een politiereglement was opgenomen, een doorslaggevend belang werd gehecht. Dit zou niet te rechtvaardigen zijn: alleen het concrete oogmerk van het desbetreffende artikel moet in aanmerking worden genomen. Hiervoor werd reeds opgemerkt dat de betiteling van de verschillende havenreglementen weinig of niets zegt omtrent de inhoud ervan. Zie ook *infra*, nr. 23, waar wordt gewezen op het feit dat de havenreglementen vrijwel alle diensten — ook die welke volgens de rechtspraak «contractueel» worden verstrekt — als uittingen van de politiemacht van het havenbestuur aanmerken.

De bevoegdheid om belastingen te heffen vormt ook geen voldoende grond⁴⁸.

Aansprakelijkheidsbedingen lijken slechts denkbaar wanneer de overheid bevoegd is om het gebruik van een welbepaalde openbare dienst op eigen initiatief te onderwerpen aan bijzondere voorwaarden van *pecuniaire* aard. De invoering van een speciaal, van het gemene recht afwijkend aansprakelijkheidsstelsel treft de zuiver vermogensrechtelijke verhouding tussen de openbare dienst en zijn gebruikers, en kan in de praktijk trouwens een aanzienlijke weerslag hebben op de tariefzetting.

16. Is de loutere bevoegdheid om het gebruik van bepaalde diensten afhankelijk te stellen van de betaling van retributies echter steeds een voldoende grond om aan de gebruikers zware aansprakelijkheidswijzigingen op te dringen?

De machten van de *Koning* en van de *Executieven* zijn van strikt toegewezen aard: zij hebben geen andere bevoegdheden dan die welke die hun uitdrukkelijk zijn toegekend⁴⁹. Wanneer de wetgever hun opdraagt voor de verstrekking van bepaalde diensten een vergoeding te vragen, kan men daar bijgevolg moeilijk een toelating in zien om aansprakelijkheidsbedingen vast te leggen⁵⁰.

De positie van de *territoriaal gedecentraliseerde instellingen* is in zeker opzicht vrijer: zij regelen in beginsel alles wat van gemeentelijk respectievelijk provinciaal belang is⁵¹. Voor de door de gemeente volstrekt autonoom, op eigen initiatief georganiseerde diensten gaat de in het vorige nummer geschetste redenering blijkbaar wél op. Ook de exploitatie van haveninstellingen is nergens in de Gemeentewet geregeld⁵².

Voor de *dienstgewijze gedecentraliseerde instellingen* kan geen algemene regel worden vooropgesteld, hoewel hun bevoegdheid wordt beperkt door het specialiteitsbeginsel. De omschrijving van hun bevoegdheid is echter dikwijls zeer ruim. Men zal van geval tot geval moeten nagaan of de toe-

⁴⁸ Zelfs wanneer men jegens de *algemeenheid* van de rechtsonderhorigen geformuleerde aansprakelijkheidsontheffingen als een bijzondere soort belastingen zou beschouwen, zouden daartoe strekkende reglementen altijd onwettig zijn omdat de wet in deze soort belastingen nergens, op geen enkel niveau heeft voorzien (art. 110 Gw.).

⁴⁹ Zie art. 78 Gw. en art. 78 Bijz. W. 8 augustus 1980 tot hervorming der Instellingen (*B.S.*, 15 augustus 1980).

⁵⁰ Niemand zal bv. beweren dat de wet van 15 maart 1971 «betreffende de scheepvaartrechten te heffen op de waterwegen onder het beheer van de staat» (*B.S.*, 7 mei 1971) de toelating impliceert om in het tariefreglement aansprakelijkheidsregelingen in te schrijven. Een analoog besluit dringt zich ook op voor andere domeinen van de overheidsactiviteit.

⁵¹ Zie de artt. 31 en 108 Gw. alsook art. 65 Prov.W. en art. 117 Nieuwe Gem.W.

⁵² Principieel is het exploiteren van haveninstellingen voor de gemeenten dan ook een facultatieve taak. Art. 255 Nieuwe Gem.W. maakt in de lijst van verplichte gemeentebestedingen trouwens geen melding van enige post in verband met havens of waterwegen. De exploitatie van havens kan door de gemeenten dan ook volledig op eigen initiatief en op discretionaire wijze worden geregeld. Hetzelfde geldt trouwens voor de exploitatie van bijvoorbeeld gas-, water-, parkeer- en slachthuisbedrijven. Dergelijke inrichtingen worden trouwens dikwijls «volgens industriële en commerciële methoden» beheerd als min of meer zelfstandige gemeentebedrijven (zie de artt. 261-263 Nieuwe Gem.W.). Ook de gemeentelijke havens van Antwerpen en Gent worden thans als gemeentebedrijven geëxploiteerd.

gewezen bevoegdhedenstructuur te dezen eerder een open dan wel een gesloten karakter heeft.

17. Voor de gevallen waarin de toepassing van de hiervoor uiteengezette criteria geen definitieve oplossing aanbrengt, is de verleiding groot om terug te grijpen op het oude onderscheid tussen de overheid *als openbare macht* en de overheid *als privé-persoon*⁵³. In haar eerste hoedanigheid zou het bestuur zich niet kunnen bevrijden, als privé-persoon wél⁵⁴.

Het zij aangestipt dat de oude rechtspraak aan dit onderscheid juist inzake de havenbesturen een zeer groot belang hechtte⁵⁵. Ook nu nog raakt het de kern van geheel het havenbestuursprobleem⁵⁶.

Daarmee is nog niet beweerd dat het onderscheid te dezen een deugdelijk juridisch criterium aanreikt. Op zichzelf bleek het in de praktijk immers al te vaak tot verwarring en contradictie te leiden⁵⁷. Zeggen dat het havenbestuur, naar gelang van de aard van de ontwikkelde bedrijvigheid, nu eens als publieke, en dan weer als private persoon optreedt, is al te werkelijkheidsvreemd. Wat het havenbestuur ook onderneemt, de tweehoofdigheid blijft steeds aanwezig.

18. In een meer eigentijdse gedachtengang zou men de oplossing kunnen zoeken in het ondernemingsbegrip. Een bevrijdingsbeding zou dan geldig zijn op voorwaarde dat de overheid optreedt als een «onderneming» in de door o.m. W. Van Gerven vastgelegde betekenis van het woord⁵⁸. Ook dit criterium lijkt vooralsnog zeer vaag; bovendien lijkt men in de praktijk uiteindelijk terecht te komen bij de vraag of het bestuur voor de verstrekte dienst een bijzondere vergoeding vraagt⁵⁹.

⁵³ Zoals bekend genoot de overheid tot het Flandria-arrest een volstrekte aansprakelijkheidsimmunitet wanneer zij als openbare macht was opgetreden (zie kort VAN OEVELEN, A., o.c., 143-145, nrs. 122-123).

⁵⁴ Men zal bemerken dat in deze opvatting aan het oude onderscheid volledig omgekeerde rechtsgevolgen worden vastgeknoot.

⁵⁵ Zie o.m. VALERIUS, A., *Organisation, attributions et responsabilités des communes*, III, Brussel, Larcier, 1912, 81-107.

⁵⁶ Vrijwel geheel het probleem van de havenbestuurlijke organisatie is immers te herleiden tot de vraag of het havenbestuur eerder als een bestuur, een openbare dienst of zelfs een openbare macht moet worden opgevat, dan wel als een onderneming of een bedrijf (zie o.m. BAUDELAIRE, J., «Ports maritimes, service public et privatisation», *Transports*, 1988, 289-300; zie zeer recentelijk ook G.F.C., «La Cour des comptes critique le saupoudrage des crédits et le manque d'autonomie réelle des ports», *Bulletin des transports*, 1990, 499-501, die spreekt over een «statut juridique hybride, puisque procédant de deux logiques difficilement conciliables: celle de l'Administration et celle de l'entreprise»).

⁵⁷ VAN OEVELEN, A., o.c., 145, nr. 122.

⁵⁸ Zie W. VAN GERVEN, H. COUSY en J. STUYCK, *Handels- en economisch recht*, IA, Brussel, E. Story-Scientia, 1989, in *Beginnelen van Belgisch privaatrecht*, XIII, 72-83, nrs. 55-64, en 98-115, nrs. 79-92; zie ook DEOM, D., *Le statut des entreprises publiques*, Brussel, E. Story-Scientia, 1990, 4-8, nrs. 2-6; PEETERS, B., *De continuïteit van het overheidsondernemen*, Antwerpen, Maklu, 1989, 40-86, nrs. 22-73.

⁵⁹ Welke omschrijving van het begrip «onderneming» men ook voorstaat, steeds wordt er van uitgegaan dat de overheid voor de verstrekte diensten een geïndividualiseerde vergoeding vraagt. Wanneer de verstrekte dienst uitsluitend wordt gefinancierd door belastinggelden, is van een onderneming geen sprake. Te dezen lijkt deze omstandigheid van weinig belang. Tegen een aansprakelijkheidsontheffing t.g.v. het gebruik van een gratis ter beschikking ge-

19. In nog een andere zienswijze zou men kunnen verdedigen dat de overheid zich niet mag exoneren in de uitoefening van haar «wezenlijke» taken.

Het onderscheid tussen «wezenlijke» en «niet-wezenlijke» taken is in een andere context echter reeds geheel van tafel geveegd: het criterium is zeer vaag⁶⁰ en te lang laatste moet men alle overheidstaken als «wezenlijk» beschouwen⁶¹.

20. Kan het onderscheid tussen wettige en onwettige bevrijdingen worden opgebouwd vanuit de vaststelling dat de burger van sommige openbare diensten verplicht gebruik moet maken, terwijl hij op de andere facultatief een beroep kan doen? In het eerste geval zou men de mogelijkheid voor het bestuur om zich te bevrijden dan moeten uitsluiten, want in deze hypothese zet de openbare dienst zijn gebruikers het mes op de keel, zonder dat zij zich nochtans achter een wilsgebrek zullen kunnen verschuilen.

Deze theorie lijkt ook weer aantrekkelijker dan ze in feite is. Wanneer bestaat er een verplichting om van een openbare dienst gebruik te maken? Moet het gaan om een juridisch gesanctioneerde verplichting, of volstaat een feitelijke (economische) verplichting? Behoudt de bestuurde in beide gevallen uiteindelijk niet altijd de vrijheid om de dienstverstrekking te weigeren⁶²?

stelde parkeerplaats of havenkaai lijkt geen enkel principieel bezwaar in te brengen. Het lijkt denkbaar dat een gemeente voor het gebruik van een kaai géén vergoeding vraagt, maar enkel en alleen een bevrijding van aansprakelijkheid bedingt. De gratis ter beschikking gestelde haveninstellingen zijn uiteraard wel van gering economisch belang; meestal betreft het zeer rudimentaire steigers of kaaieën, waar men slechts kan aanmeren bij stilzwijgend gedogen van de overheid. Bij dit alles zij er uitdrukkelijk op gewezen dat de verwerping van het aan de (actuele) organisatie van de dienst in kwestie te toetsen ondernemingscriterium geenszins strijdt met de *supra* voorgestelde aanneming van een onderscheid tussen de gevallen waarin de organiserende overheid al dan niet de (virtuele) *bevoegdheid* heeft om gebruiksvoorwaarden van geldelijke aard vast te stellen.

⁶⁰ Kan men de landsverdediging, de politie, de brandweer e.d. in zekere zin als «wezenlijke» overheidsactiviteiten beschouwen, voor het onderwijs is de oplossing al veel minder voor de hand liggend. Wat de havens betreft, zal men in een oeverloze en overigens traditionele haveneconomische discussie terecht geraken.

⁶¹ Het onderscheid tussen wezenlijke en niet-wezenlijke openbare diensten werd in 1931 voorgesteld door G. JÈZE als hulpmiddel bij de afbakening van het openbaar en het privaat domein. Terecht heeft men opgemerkt dat een dergelijk onderscheid weinig juridische waarde kan hebben: «Lorsque le législateur crée un service, celui-ci est présumé 'juris et de jure' essentiel à la vie de la Nation» (DEMBOUR, J., *Droit administratif*, Luik, Faculté de droit, 1970, 333-334, nr. 253).

⁶² Zeer strikt beschouwd komt men tot het besluit dat een ieder de «verplichte» openbare dienstverstrekkings (dienstplicht, belastingheffing, kiesplicht enz.) altijd kan weigeren door het nationaal grondgebied te verlaten, door een andere nationaliteit aan te nemen, of, in het algemeen, door zich aan de soevereiniteit van de inrichtende staat te onttrekken. Ook de onderwerping aan de justitie (in brede zin) wordt slechts verplicht wanneer men – vrijwillig – een justitiabel feit stelt. Deze zienswijze is misschien karikaturaal (men kan ook emigreren naar de maan), maar zij is niet nieuw (J.J. ROUSSEAU schreef in hoofdstuk XVIII van het Derde Boek van zijn *Du contrat social* reeds: «Je suppose ici que je crois avoir démontré, savoir, qu'il n'y a dans l'Etat aucune loi fondamentale qui ne se puis-

Men zou ook kunnen zeggen dat bevrijdingen ongeoorloofd zijn wanneer de overheid over een monopolie beschikt ⁶³⁻⁶⁴

Indien men deze criteria als werkelijk relevant beschouwt, maar ze op strikte wijze toepast, zijn waarschijnlijk alle door de havenbesturen gestipuleerde ontheffingen geldig.

Wanneer een gemeentelijk politiereglement dat voor de verhandeling van vers aangevoerde zeevis een welbepaalde op het gemeentelijk grondgebied gelegen haveninstelling aanwijst, gaat er volgens de Raad van State van de gemeente in feite geen enkele dwang uit: «De visser of groothandelaar die het voordelig vindt gebruik te maken van de gelegenheid die in de haven van Brugge geboden wordt om zijn vangst te verkopen, plaatst zichzelf, door zijn vrije keuze om te Brugge zijn zaken te doen, in de situatie dat hij verplicht is de Brugse politieverordeningen na te leven en dan ook een retributie te betalen voor de diensten waarvan het Brugse stadsbestuur wettig, op grond van haar politiemacht, het verstrekken aan zich getrokken heeft» ⁶⁵.

Een bijna identieke redenering werd gevolgd in de Engelse zaak van de «President van Buren» uit 1924. Daar werd aangevoerd dat een door de *Port of London Authority* bedongen ontheffing van aansprakelijkheid inzake sleepdiensten «void as against public policy» was. Rechter Hill verwierp het argument terecht als volgt: «It is said that the Port of London Authority is a monopoly. It is said that everybody has a right to the use of the tugs on equal terms, but here, it is said, you cannot employ any other tugs than the Port of London Authority's tugs. There it is. If you do not like these terms and if they are too onerous, nobody forces you to use the Port of London Authority's docks» ⁶⁶.

se révoquer, non pas même le pacte social; car si tous les citoyens s'assemblaient pour rompre ce pacte d'un commun accord, on ne peut douter qu'il ne fût très légitimement rompu. *Grotius pense même que chacun peut renoncer à l'état dont il est membre, et reprendre sa liberté naturelle et ses biens en sortant du pays.* Or il seait absurde que tous les citoyens réunis ne pussent pas ce que peut séparément chacun d'eux») en het in onze rechtsorde absolute beginsel van de individuele vrijheid maakt het toch mogelijk te zeggen dat de onderwerping aan de nationale wetgeving in principe steeds berust op een vrijwillige keuze van het individu. Het individu kan zich dan ook niet aan de dwang van het recht – *in casu* een monopolie van een openbare dienst en het door deze dienst geformuleerde aansprakelijkheidsbeding – onttrekken door te beweren dat het het met dit rechtsbestel persoonlijk niet eens kan zijn. Dat zou nog minder opgaan wanneer de betrokkene – zoals een havengebruiker – «verplicht» is van de openbare dienst gebruik te maken wegens de feitelijke (economische) omstandigheden waarin hij zich heeft geplaatst.

⁶³ Omtrent het begrip overheidsmonopolie, zie o.m. QUERTAINMONT, Ph., *Droit administratif de l'économie*, Brussel, E. Story-Scientia, 1987, 76-81, nrs. 70-75. D. DÉOM suggereert terecht dat een havenbestuur over een feitelijk monopolie beschikt in zover de activiteit ervan een exclusief gebruik van het openbaar domein veronderstelt (o.c., 91, nr. 53).

⁶⁴ Zie ook DIRIX, E., «Algemene contractvoorwaarden en monopolies», *R.W.*, 1986-87, 2724-2725.

⁶⁵ R.v.St., P.V.B.A. Staes, nr. 21.061 van 24 maart 1981.

⁶⁶ Admiralty Division, «The President van Buren», 17 juni 1924, *Lloyd's List Law Reports*, Vol. 19, 185, ook kort vermeld in LE MESURIER, *The law relating to the Port of London Authority*, Londen, Butterworth & Co., 1934, 58.

Dat het bestaan van een gebruiksplicht of van een monopolie de wettigheid van in havenreglementen opgenomen bevrijdingen op zich niet in het gedrang brengt ⁶⁷, betekent, zoals hierna wordt uiteengezet, op zichzelf echter nog niet dat de havengebruiker niet op een of andere wijze zou moeten toestemmen in de bevrijding.

21. Is het niet mogelijk om *bijzondere* onderscheidingsregelen uit te werken wat de ontheffingen *inzake domeinbeheer* betreft? Kunnen m.a.w. geen specifieke geldigheidscriteria worden vooropgesteld voor de bevrijdingen die de overheid nastreeft in haar hoedanigheid van beheerder van haar (openbaar) domein ⁶⁸?

In deze beperkte sfeer is allereerst een onderscheid denkbaar naargelang de overheid haar domein *collectief* dan wel *privatief* laat gebruiken ⁶⁹. Men zou meer bepaald kunnen verdedigen dat de overheid zich niet mag bevrijden jegens de collectieve gebruikers, maar wél ten aanzien van de privatieve gebruikers, omdat deze laatsten uit het gebruik van het domein bijzondere, exclusieve voordelen putten.

Past men deze regel toe in de havens, dan is een aansprakelijkheidsontheffing geldig wanneer zij betrekking heeft op de terbeschikkingstelling van een ligplaats, een kaaivlakte, een stapelplaats of een onbemande hijskraan; zij zou integendeel ongeldig zijn voor zover zij in verband staat met de loutere doorvaart van de havenwateren. Dit beeld stemt in feite grotendeels, maar niet helemaal overeen met de heersende rechtspraak. Of het onderscheid volledig te rechtvaardigen is, kan evenwel worden betwist ⁷⁰.

22. Aan de hand van een opdeling in *anonieme* en *geïndividualiseerde* gebruikers komt men tot een soortgelijk, maar niet identiek resultaat. Anoniem gebruik kan ook privatief zijn, terwijl geïndividualiseerd gebruik omgekeerd ook collectief kan zijn ⁷¹. In feite komt het criterium erop neer, dat een *uitdrukkelijke toestemming* van de gebruiker wordt vereist.

In de havens zou een bevrijding alsdan slechts uitwerking hebben jegens de nominatief toegelaten gebruikers van het havendomein. De bevrijding zou pas ongeldig zijn wanneer de haven wordt gebruikt zonder dat het havenbestuur in rechtstreeks contact treedt met een bij naam gekende gebruiker. Deze toestand zal men in de grote handelshavens

⁶⁷ Men denke bijvoorbeeld ook aan de reglementen die het laden en lossen van munitie slechts toelaten op welbepaalde plaatsen. Dergelijke voorschriften hebben op de geldigheid van aansprakelijkheidsbedingen geen enkele invloed. Is het trouwens niet juist een fundamenteel kenmerk van de handels- en pleziervaart dat de deelnemers vrij de haven kiezen die zij wensen aan te lopen, hetzij om er handel te drijven, hetzij om er zich te vermaken of hun boot in veiligheid te brengen?

⁶⁸ Krachtens art. 538 B.W. behoren de havens principieel tot het openbaar domein.

⁶⁹ Omtrent het onderscheid tussen collectief en privatief gebruik van het openbaar domein, zie o.m. J. DUFAU, «Domaine public. Règles générales d'utilisation», *Juris-classeur administratif*, Fasc. 406-2, nrs. 3-15.

⁷⁰ Meer bepaald begrijpt men niet goed waarom de exonerie niet zou gelden wanneer het schip de havenwateren binnenvaart, zij wél uitwerking zou verkrijgen zodra het schip aan de kaai ligt, en zij weer onwettig zou worden wanneer het schip afvaart.

⁷¹ In de rechtsleer wordt privatief gebruik meestal ten onrechte gelijkgesteld met geïndividualiseerd gebruik, en collectief met anoniem.

echter zelden of nooit aantreffen. Uit de ontleding van de betekenis van het toestemmingsvereiste zal in ieder geval blijken dat het hier uitgetekende onderscheid niet opgaat ⁷².

23. Nog een andere denkrichting kan men volgen door een onderscheid te maken volgens de aard van de bevoegdheden waarvan de overheid ter zake van het domeinbeheer gebruik maakt. Wanneer deze bevoegdheid zich beperkt tot het uitoefenen van een *politieel toezicht* op de ingebruikneming van het domein, en wanneer het recht om van het havendomein privaat gebruik te maken bijgevolg voortspuit uit een toelating van louter politieke aard, kan een aansprakelijkheidsbeding worden verworpen omdat de uitoefening van de administratieve politieopdracht niet contractueel gemoduleerd kan worden. Wanneer het bestuur optreedt als niet-politieke *domeinbeheerder*, bestaat dit bezwaar niet ⁷³.

In de praktijk blijkt dit onderscheid — althans wat de havens betreft — zeer vaag. Houdt men zich aan de tekst van de havenreglementen, dan zal men vrijwel alle door het havenbestuur verstrekte diensten — de «algemene» zowel als de «bijzondere» — moeten beschouwen als uitingen van de havenbestuurlijke politiebevoegdheid ⁷⁴. In feite ligt aan de toekenning van een lig- of stapelplaats ook een beheersdoel ten gronde, zeker wanneer het havenbestuur daarvoor een vergoeding vraagt. Het is uiteindelijk onzinnig te beweren dat de overheid alleen havens aanlegt om er haar politietoezicht over uit te oefenen ⁷⁵. Het doel van het havenbestuur reikt natuurlijk veel verder.

Op zichzelf is het onderscheid tussen politie- en domeinbeheersbevoegdheden zoals aangeduid wél relevant ⁷⁶; trekt men het echter door op het vlak van de aard van de aan de particulieren verleende gebruiksrechten op het havendomein, dan verliest het veel van zijn betekenis.

24. Men zou de zoektocht naar een objectief juridisch criterium natuurlijk ook kunnen opgeven en alle heil zoeken in een feitelijk onderzoek van de aard van de verstrekte dienst, waarbij de rechter zal oordelen of een bevrijding in redelijkheid met deze aard verenigbaar is ⁷⁷.

Deze methode leidt ongetwijfeld tot rechtsonzekerheid ⁷⁸.

⁷² Zie *infra*, nrs. 25 e.v.

⁷³ Omtrent het onderscheid tussen politie- en beheersrechten over het openbaar domein, zie o.m. QUINTIN, J.-M., «Les utilisations privatives du domaine public», in *L'entreprise dans la cité*, Luik-Den Haag, Faculté de droit de Liège en Martinus Nijhoff, 1967, 135-140.

⁷⁴ Art. 5 van de Gentse gemeentelijke *Politieverordening der haven* bepaalt bv.: «De havenoverheden handelen slechts in de uitoefening van hun politiezending, en geen enkele maatregel voorgeschreven door en opgelegd ingevolge onderhavige verordening of onderrichtingen gegeven op grond van dezelve, kunnen de burgerlijke verantwoordelijkheid van die overheden in het gedrang brengen (...)». Een soortgelijke verwijzing naar de «politiezending» van het havenbestuur komt zelfs voor in de bijzondere reglementen m.b.t. het gebruik van hystuigen. Deze stijlformule is zonder twiifel een overblijfsel uit de tijd waarin de overheid slechts aansprakelijk kon zijn wanneer zij optrad als privé-persoon. eker wanneer het ha

⁷⁵ Vgl. QUINTIN, J.-M., o.c., 81.

⁷⁶ Zie *supra*, nr. 15.

⁷⁷ Vgl. DIRIX, E., o.c., *T.P.R.*, 1988, 1194-1495, nr. 25, waar een toetsing aan de beginselen van behoorlijk bestuur wordt voorgesteld.

⁷⁸ Vgl. de kritiek van R. KRUTHOF (o.c., *T.P.R.*, 1984, 267-268, nr. 30) op de toetsing van bevrijdingsbedingen aan de goede trouw:

B. Het toestemmingsvereiste

25. Ten aanzien van de *reglementaire* verhoudingen tussen de openbare dienst en zijn gebruikers, wordt doorgaans geleerd dat de instemming van de gebruiker slechts nodig is opdat het desbetreffende reglementaire «statuut» op hem toepasselijk wordt, maar dat de inhoud van dit statutaire normencomplex (de «acte-condition») door deze instemming niet wordt geraakt ⁷⁹.

Het is evenwel gebleken dat de gelding van de in havenreglementen opgenomen bevrijdingsclausules naar het oordeel van de rechtspraak uiteindelijk voortvloeit uit een wils-overeenstemming tussen het havenbestuur en de havengebruiker. Maar anderzijds is ook reeds opgemerkt dat de toestemming van de bestuurde soms wordt afgeleid uit het enkele feit dat hij van de dienst gebruik maakt en zich daardoor aan de geldende reglementaire voorwaarden onderwerpt.

De in deze zin gevestigde rechtspraak betreft echter juist de aansprakelijkheidsbedingen die volgens dezelfde rechtspraak van contractuele aard zijn. Maar hebben niet alle aansprakelijkheidsontheffingen op zich beschouwd een contractueel karakter? Volgens de onder civilisten gangbare mening komen ook de ontheffingen van buitencontractuele aansprakelijkheid per definitie bij overeenkomst tot stand ⁸⁰.

Aan deze verwikkeling wordt hier voorlopig geen verdere aandacht besteed. In wat volgt wordt ervan uitgegaan, dat het toestemmingsvereiste voor de in de havenreglementen opgenomen exonerationen principieel wél geldt, ongeacht de verdere reglementaire of contractuele aard van de verhouding tussen havenbestuur en havengebruiker.

26. Hierboven is reeds aangegeven dat het besproken vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen misschien in die zin kan worden geïnterpreteerd dat de reglementaire bevrijding niet-toepasselijk werd verklaard, omdat de schipper ze niet had aanvaard ⁸¹.

Is het echter totaal ondenkbaar dat de gebruiker van een openbaar vaarwater of de bezetter van een ligplaats in een haven toestemt in een reglementair bevrijdingsbeding?

De «algemene» verhouding tussen havenbestuur en havengebruiker bestaat er normaal in dat het havenbestuur de scheepsexploatanten en de goederenbelanghebbenden havenfaciliteiten (een aanlegplaats en een laad- en losterrein) aanbiedt, en van deze gebruikers als tegenprestatie een als «retributie» te kwalificeren algemeen havengeld vordert; de modaliteiten van deze verhouding zijn, als gezegd, vooraf vastgelegd in een reglement dat ten opzichte van alle gebruikers dezelfde inhoud heeft.

«het probleem overlaten aan de casuïstiek lijkt enigszins op vaandelvluht».

⁷⁹ Zie o.m. D'HOOGHE, D., «Overeenkomsten met de overheid», in STORME, M., MERCHIERS, V. en HERBOTS, J. (red.), *De overeenkomst vandaag en morgen*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1990, (127), 130-131.

⁸⁰ Het is goed mogelijk dat dit contract geen enkele verdere inhoud heeft (zie DALCO, R.O., o.c., 783, nr. 4286-4287; zie evenwel ook VANDENBERGHE, H. en VAN QUICKENBORNE, M., o.c., 1322-1323, nr. 34).

⁸¹ Zie *supra*, nr. 9.

Heeft de Raad van State in het grondig gemotiveerde arrest Staes het standpunt ingenomen dat de verhouding tussen de visser en de Stad Brugge als beheerder van de Zeebrugse vissershaven en -mijn, van louter reglementaire aard is ⁸², de contractuele figuur is hier minder veraf dan men op het eerste gezicht zou denken.

Een aanwijzing hiervoor vindt men reeds in de volkenrechtelijk aanbevolen ⁸³ en ook in onze nationale wetgeving voorkomende ⁸⁴ vrijstelling (of minstens vermindering) van havengelden ten gunste van de zgn. bijleggers of vaartuigen die de haven onvoorzien binnenlopen om te schuilen voor het noodweer. Aan deze begunstiging ligt duidelijk de overweging ten grondslag dat een bijlegger de haven niet uit vrije wil, maar wel onder dwang van uitwendige omstandigheden binnenvaart, en dat hij er m.a.w. niet vrij in heeft toegestemd van de haven gebruik te maken en daarvoor een vergoeding te betalen.

Dat het schip zich ten opzichte van het havenbestuur in een minstens pseudo-contractuele relatie plaatst, valt ook af te leiden uit de wijze waarop deze verhouding tot stand komt. Het schip dat van de haven gebruik wenst te maken, dient dit in vele plaatsen vooraf aan het bestuur te melden met de vraag om een bepaalde ligplaats te krijgen; het havenbestuur beantwoordt deze aanvraag door een ligplaats toe te wijzen of te weigeren ⁸⁵.

Men kan moeilijk ontkennen dat in dit geval op zijn minst een «geïndividualiseerd rechtsverband» tot stand komt waarbij de overheid aan de havengebruiker het tijdelijk privaat genot toekent van een gedeelte van het havendomein. Daarmee is nog niet gezegd dat de gehele inhoud van de wederzijdse verbintenissen van contractuele aard is; wel zou men het in het havenreglement opgenomen *exoneratiebeding* kunnen construeren als een contractuele clausule die door

de havengebruiker — eventueel stilzwijgend — wordt aanvaard.

Wat betreft de algemene verhouding tussen de havengebruiker die goederen neerlegt op de kaaïen en onder de af-daken van de haven, is dit zoals aangegeven reeds de vaste overtuiging van de rechtspraak ⁸⁶; hetzelfde geldt ten aanzien van de *bijzondere* verhoudingen die ontstaan tussen het havenbestuur en de gebruikers van de bijkomende diensten ⁸⁷.

27. Kan er echter van toestemming sprake zijn wanneer het verband tussen havenbestuur en havengebruiker niet geïndividualiseerd en m.a.w. anoniem is? Komt er bijvoorbeeld een wilsovereenstemming met het bestuur tot stand wanneer een schipper zijn vaartuig aanmeert in een onbewaakte natuurlijke haven, of wanneer hij vanuit zee een getijdewater opvaart? Is het niet werkelijkheidsvreemd het bestaan van een *consensus* aan te nemen tussen het bestuur en de vreemde pleziervaarder die voor de eerste maal een Belgische jachthaven binnenloopt?

Door het enkele feit van het openbaar domein op te varen, stemt de gebruiker ongetwijfeld met de gebruiksvoorwaarden in. Het reglementair karakter van de exoneratie brengt bovendien met zich dat de tekst principieel jegens *alle* gebruikers uitwerking heeft. De reglementaire bevrijding heeft per essentie een absolute territoriale gelding en kan m.a.w. ook aan vreemdelingen tegengeworpen worden ⁸⁸.

Of men al dan niet een regelmatige gebruiker van de haven is, heeft geen belang ⁸⁹. Iedereen wordt geacht de wet te kennen — zeker degene die er zich door een vrijwillige daad aan onderwerpt.

Uiteindelijk moet de vraag worden gesteld welk praktisch belang het nog kan hebben een dusdanig elastisch toestemmingsvereiste te handhaven. Het belang ligt onder meer hierin dat de havengebruiker wellicht een wilsgebrek kan aanvoeren wanneer het reglement niet bekend is gemaakt en hij er bovendien geen feitelijke kennis van droeg ⁹⁰ (geval van dwaling), alsook wanneer hij van de haven gebruik maakt wegens zeenood (geval van dwang). Voor deze (zij het

⁸² R.v.St., P.V.B.A. Staes, nr. 21.061, 24 maart 1981.

⁸³ Zie o.a. O'CONNELL, D.P., *The international law of the sea*, II, Oxford, Clarendon Press, 1984, 853-858; COLOMBOS, C.J., *The International Law of the Sea*, Londen, Longman, 1972, 329-330, nr. 353).

⁸⁴ Zie bv. art. 7.4.c van de Antwerpse gemeentelijke Verordening op de zeeschepen, art. I.C.7, tweede lid, van de *Tarieven van havenrechten en taksen van de havens Brugge-Zeebrugge*; art. 6.6 van het Gentse gemeentelijke *Tariefreglement voor de zeeschepen, binnenschepen en andere vaartuigen*; vgl. ook art. 59 K.B. 10 september 1929, B.S., 2 oktober 1929 (vermindering van de helft van het vast zeevervaartpolitierecht).

⁸⁵ Artikel 9 van de *Algemene Politieverordening van de haven van Antwerpen* luidt: «Voor het bekomen van een ligplaats in de dokken, aan de Scheldekaaien of aan een Scheldepier, moet voorafgaandelijk bij de Havenkapiteinsdienst een schriftelijke plaatsaanvraag ingediend worden voor elk zeeschip.» Artikel 39 van dezelfde verordening bepaalt dat de toegang van zeevervaartuigen tot de sluizen slechts is toegestaan indien aan de Havenkapiteinsdienst alle nodige inlichtingen worden gegeven; het tweede lid voegt daaraan toe: «De aldus verstrekte inlichtingen worden als juist en bindend beschouwd niet alleen ten aanzien van de verstrekte inlichtingen, maar ook ten overstaan van het kennen en aanvaarden door de gezagvoerders van die vaartuigen van alle stedelijke verordeningen, reglementen en onderdichingen van toepassing in de haven» (curs. E.V.H.; zie ook nog de Informatienota nr. 8 van de Antwerpse havenkapiteinsdienst, gepubliceerd in het *Vademecum van de haven van Antwerpen*. Artikel 56 verbiedt uitdrukkelijk het innemen van een ligplaats zonder voorafgaande toelating van de havenkapitein-commandant of zijn afgevaardigde.

⁸⁶ Zie *supra*, nr. 7.

⁸⁷ Zie *supra*, nr. 6.

⁸⁸ De havens — ook die welke aan de zee zijn gelegen — behoren tot het nationaal grondgebied van de Staat; de er verblijvende schepen zijn in het beginsel onderworpen aan het plaatselijk geldende recht (zie o.m. SOMERS, E., *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1984, 30, nr. 22; zie ook art. 8 Verdrag van Genève inzake de territoriale zee en de aansluitende zone).

⁸⁹ Dit wijkt af van de rechtspraak inzake de toestemming in algemene voorwaarden in het gemene verbintenissenrecht (zie o.a. DIRIX, E., o.c., 1182-1183, nr. 13, zie echter ook, m.b.t. een aansprakelijkheidsbeding in de *bye-laws* van de *Manchester Ship Canal Company*, Admiralty Division, «*Jessmore*» (owners) v. *Manchester Ship Canal Company*, 5-27 november 1951, *Lloyd's List Law Reports*, 1952, II, 512).

⁹⁰ Zoals in het geval dat de ontheffing alleen is opgenomen in een informatieboekje over de haven waarin onder meer de getijden-tafels zijn weergegeven (zie Admiralty Division, *The Ballyalton* (owners) v. *Borough of Preston*, 2 en 3 november 1960, *Lloyd's List Law Reports*, 1961, I, 23). In sommige pleziervaarhavens ziet men ook exoneraties op aanplakborden.

atypische) gevallen behoudt het toestemmingsvereiste blijkbaar zijn praktische betekenis ⁹¹.

C. Het verbod om het voorwerp van de verbintenis teniet te doen

28. Een laatste algemeen verbintenisrechtelijk vereiste wil dat het bevrijdingsbeding het voorwerp van de «verbintenis» zelf van het bestuur niet tenietdoet. Een bevrijdingsbeding is dan onwettig wanneer het ertoe strekt het wezen van de uit de wet zelf voortvloeiende verbintenis van het bestuur jegens de bestuurden – *m.a.w. haar opdracht en besleutensredenen zelf* – uit te hollen ⁹².

Hoewel ook deze regel zeer nauw samenhangt met, en uiteindelijk zelfs te herleiden is tot het legaliteitsbeginsel, toch lijkt hij, wanneer de wetgever zich omtrent de mogelijkheid van ontheffingen niet *expressis verbis* heeft uitgesproken, voldoende ruimte te laten voor verdere nuanceringen – zonder daarom tot rechtsonzekerheid te leiden. Hierbij moet men waarschijnlijk een onderscheid maken tussen de «kern» van de overheidsopdracht en andere, bijkomende «verbintenissen».

Hoe aantrekkelijk deze leer theoretisch ook moge lijken, in de praktijk geeft ook zij geen algehele voldoening omdat de «kern» van de overheidsverbintenis zeer moeilijk te bepalen is. Indien zij al voorhanden zijn, dan nog brengen de formele wetteksten geen duidelijke oplossing aan ⁹³. Ook in de havens levert de toepassing van dit vereiste moeilijkheden op ⁹⁴.

⁹¹ Interessant zou ook zijn te onderzoeken wat de invloed op de toestemming kan zijn van een door de overheid ambtshalve opgelegde maatregel zoals het verbod om de haven te verlaten (vgl. DE SCHRIJVER, P., «Zeerecht in oorlogstijd. Over vergeldende taksen wegens verblijf van zeeboten in de Antwerpsche dokken», *R.W.*, 1946-47, 209-215, en de aldaar aangehaalde rechtspraak).

⁹² Het mogelijke bezwaar, als zou het verbod om het voorwerp van de verbintenis teniet te doen, op het stuk van de buitencontractuele aansprakelijkheid geen enkele inhoud hebben (zie o.m. DALCO, R.O., *o.c.*, 793, nr. 4318; CORNELIS, L., *o.c.*, 209), lijkt ten aanzien van de overheid – aan wie immers door de wet zelf welbepaalde «verbintenissen» t.o.v. de bestuurden worden opgelegd – op het eerste gezicht niet op te gaan.

⁹³ Men denke weer aan de ontheffingen inzake brandweer en onderwijs, waarbij men bezwaarlijk kan stellen dat de overheid zich onttrekt aan haar hoofdverplichting brandbestrijdingsmiddelen resp. onderwijs te verschaffen.

⁹⁴ Men zou misschien kunnen verdedigen dat, als het havenbestuur een ligplaats, een kaaivlakte of een ander deel van het haven-domein privaat in gebruik geeft, de op het bestuur rustende beveiligings- en onderhoudsverplichting van bijkomstig geval is; in zover de haven collectief wordt gebruikt – i.h.b. door schepen die de havenwateren enkel doorvaren – lijkt het havenbestuur er hoe dan ook toe verplicht ervoor te zorgen dat deze doorvaart in veilige omstandigheden kan geschieden. De zorg voor de veiligheid zou in dit tweede geval als de kern van de overheidsopdracht kunnen worden beschouwd, waarbij geen exoneration mogelijk is. Hetzelfde onderscheid is hierboven reeds verworpen; bovendien rust op de overheid geen resultaatsverbintenis (vgl. CORNELIS, L., *Beginselen van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, I, Antwerpen, Maklu, 1989, 230-231, nr. 131).

IV. Besluit

29. De in vrijwel alle havenreglementen voorkomende aansprakelijkheidsbedingen worden door de heersende rechtspraak slechts toegepast wanneer zij de contractuele aansprakelijkheid van het havenbestuur betreffen; de buitencontractuele aansprakelijkheidsclausules worden meestal als onwettig beschouwd ⁹⁵.

Dit onderscheid is moeilijk te rechtvaardigen. Onder bepaalde voorwaarden kan de overheid zich wellicht ook van haar buitencontractuele aansprakelijkheid ontdoen. Daartoe is in beginsel vereist dat het bestuur kan steunen op een wet die het een algemeen omschreven bevoegdheid toewijst om zelf een openbare dienst te organiseren, en i.h.b. om het gebruik van deze dienst aan voorwaarden van financiële aard te onderwerpen. De meeste gedecentraliseerde havenbesturen lijken over een dergelijke bevoegdheid te beschikken ⁹⁶.

Wanneer de wet niet voldoende duidelijk is, kan een beroep worden gedaan op verschillende onderscheidingscriteria van ongeschikte aard ⁹⁷.

Ten tweede is vereist dat de gebruiker van de openbare dienst in de bevrijding heeft toegestemd. Wanneer de bevrijding is opgenomen in een *erga omnes* bekendgemaakte reglementaire tekst, zoals in een havenreglement, zal de toestemming echter meestal kunnen worden afgeleid uit het enkele feit dat men van de aangeboden dienst gebruik maakt ⁹⁸.

Ten derde mag de bevrijding in beginsel de kern van de overheidsopdracht niet tenietdoen ⁹⁹.

Het uiteindelijk besluit is dat de verbintenisrechtelijke geldigheidsvereisten ook gelden ten aanzien van de door de overheid bedongen exonerationen. De voorwaarde dat het beding niet door de wet verboden mag zijn, is echter te interpreteren in het licht van het legaliteitsbeginsel.

De in het bijzonder door de havenbesturen geformuleerde buitencontractuele aansprakelijkheidsbedingen kunnen in de meeste gevallen zonder bezwaar worden toegepast. Er is trouwens geen enkele dwingende rechtspolitieke reden om het havenbestuur te verbieden zijn aansprakelijkheidsverhoudingen ten opzichte van de havencliënteel aan een afwijkend stelsel te onderwerpen. Integendeel: neemt men het economisch zo fundamentele beginsel van de havenbestuurlijke autonomie ernstig, dan moet men aan het gedecentraliseerde havenbestuur een zo groot mogelijke vrijheid laten om de gebruiksvoorwaarden van de haven vast te stellen ¹⁰⁰.

Eric VAN HOOYDONK
Assistent U.F.S.I.A.

⁹⁵ Zie *supra*, nrs. 6-7.

⁹⁶ Zie *supra*, nrs. 9-16.

⁹⁷ Zie *supra*, nrs. 17-24.

⁹⁸ Zie *supra*, nrs. 25-27.

⁹⁹ Zie *supra*, nr. 28.

¹⁰⁰ Het in een haven geldende aansprakelijkheidsregime bepaalt vanzelfsprekend mede de commerciële aantrekkelijkheid van die haven (vgl. m.b.t. de aansprakelijkheid van de scheepseigenaar voor de aan havenwerken toegebrachte schade, POIRIER D'ANGE D'ORSAY, Ph., «La responsabilité du propriétaire de navires au regard des dommages causés aux ouvrages portuaires», in *CENTRE DE DROIT MARITIME ET AÉRIEN, Annuaire de droit maritime et aérien 1975*, Parijs, A. Pedone, 1975, 277-291).

NAAR EEN ALGEMEEN KADERDECREET INZAKE MILIEUHYGIENE ? DE WERKZAAMHEDEN VAN DE INTERUNIVERSITAIRE COMMISSIE TOT HERZIENING VAN HET MILIEURECHT IN HET VLAAMSE GEWEST

I. Inleiding

1. In de loop van de voorbije jaren en vooral van de laatste maanden heeft er in het Vlaamse Gewest een overweldigende wetgevende activiteit plaatsgevonden op het vlak van het milieurecht. Het Mina-plan bleek hierbij een grote stimulans.

De milieu-effectrapportage werd veralgemeend. Het nieuwe bosdecreet werd goedgekeurd. Het meststoffendecreet kwam tot stand. Veel aandacht werd besteed aan de reorganisatie van de milieuadministratie. De milieuholding, het Mina-fonds en de milieueffingen beogen het milieubeleid financiële zelfstandigheid te geven en toepassing te maken van het beginsel dat de vervuiler betaalt. De inspraak van de milieubeweging wordt verder gestructureerd via de Mina-raad. Met het Vlarex wordt de modernisering en de interne harmonisatie van de vergunningsstelsels, die aanving met het milieuvergunningsdecreet, voortgezet.

2. Op 5 juli 1989 trof de Vlaamse Executieve ook een besluit houdende oprichting van een interuniversitaire commissie tot herziening van het milieurecht in het Vlaamse Gewest. Naast de onmiddellijke hervormingen die mede plaatsvonden in het spoor van het Mina-plan, opende de Executieve, op initiatief van minister Kelchtermans, aldus ook een lange-termijnperspectief op een fundamentele herziening en consolidatie van het milieurecht. Over de doelstellingen, werking, resultaten en verwachtingen van de commissie die ik de eer heb voor te zitten, wil ik hierna kort rapporteren.

II. Motieven voor een algemene herziening van het milieurecht

3. Het milieurecht dat vandaag in Vlaanderen gelding vindt, werd, zoals het geval is in de meeste landen, niet opgebouwd op een systematische wijze, uitgaande van een duidelijk concept van wat een milieubeleid inhoudt. Het milieurecht groeide organisch, sinds de industriële revolutie en vooral sinds de jaren '70. Dikwijls waren wetgevende initiatieven een reactie op een of ander concreet incident (de wet van 22 juli 1974 op de giftige afval bv.). Ook internationale verplichtingen en vooral de Europese richtlijnen bleken doorslaggevend om eerst de Belgische en nadien ook de Vlaamse wetgever tot een grotere activiteit op het vlak van het leefmilieu aan te zetten. Van een eigen systematische analyse van de milieuproblemen en van een geïntegreerde

en planmatige aanpak door wetgever en bestuur was er tot voor enkele jaren echter geen sprake.

Het milieurecht dat aldus tot stand kwam, bleek sterk sectoraal te zijn. De verdeling van bevoegdheden inzake leefmilieu over de staat en de gewesten maakte het nog meer complex, hetgeen de doelmatigheid ervan ook in het gedrang bracht. Ook was de inbreng van de juridische wereld bij de totstandkoming van de wetgeving in een aantal gevallen te gering zodat er technisch-juridische problemen rezen die mede de sanctionering van de milieuvervuiling bemoeilijkten.

4. Het milieurecht bestaat uit twee sterk verschillende delen. Er is op de eerste plaats het instrumentele deel; dit geeft vorm aan de specifieke milieubeleidsinstrumenten. Het tweede deel levert de technisch-juridische onderbouw van het milieurecht. Op beide vlakken heeft het sectorale karakter van het milieurecht een negatieve invloed gehad.

5. Het instrumentale deel van het milieurecht levert de specifieke beleidsinstrumenten en -mechanismen om de milieuverontreiniging tegen te gaan. Bij de uitbouw ervan spelen ecologische, economische en technische elementen een belangrijke rol, meer dan juridische. Het gaat hier om o.m. emissienormen allerhande, kwaliteitsdoelstellingen, preventie en recyclage van afvalstoffen, de controle op het afvalcircuit, de organisatie van de afvalverwijdering, van veiligheidsmaatregelen en rampenbestrijding, de milieu-effectrapportage, de milieubeleidsplanning, het gebruik van heffingen en andere economische maatregelen.

De meeste van deze beleidsinstrumenten werden en worden op zeer ongelijke manier aangewend in het Belgische en Vlaamse milieurecht. De wetten op de geluidshinder en op de luchtverontreiniging zijn lege kaderwetten zonder inhoudelijke beleidslijnen. Ook de betere delen van ons milieurecht, zoals de wet op de bescherming van de oppervlaktewateren, de wet op de giftige afval, het afvalstoffendecreet, het milieuvergunningsdecreet, maken slechts in zeer uiteenlopende mate gebruik van de voormelde milieubeleidsinstrumenten, die nochtans kunnen worden ingezet tegen de meeste vormen van verontreiniging. Twee voorbeelden illustreren dit.

De melding van de produktie van vast afval is verplicht en blijkt een belangrijk onderdeel van het afvalbeleid. In de meeste andere sectoren komt een meldingsplicht niet voor. Toch heeft de overheid er evenzeer belang bij een correct beeld te hebben van de aard en omvang van emissies die rechtstreeks in lucht, bodem en water plaatsvinden.

Het avalstoffendecreet organiseert uitvoerig het opstellen van een afvalstoffenplan en geeft dit verordenende kracht. Het enige andere spoor van planning in onze milieuhygiënewetgeving is het waterzuiveringsprogramma, dat evenwel juridisch niet nader wordt uitgewerkt. In alle sectoren van het milieubeleid is er nochtans een behoefte aan een systematische aanpak.

Een herziening van het sectorale milieurecht is dus gewenst. De nieuwe beleidsinstrumenten moeten in alle sectoren worden toegepast, al was het maar om te vermijden dat er verschuivingen optreden naar de minst streng gerelementeerde vormen van emissies.

6. Een tweede deel van het milieurecht is, zoals gezegd, eerder technisch-juridisch. Het gaat hier om de juridische infrastructuur van het milieubeleid.

Dit deel van het milieurecht vervult hoofdzakelijk drie functies. Het levert de besluitvormingsprocedures die het mogelijk moeten maken economische, technische en politieke gegevens om te zetten in een verantwoord geheel van normen, met algemene (verordeningen) of met individuele draagwijdte (vergunningen). Het recht moet ook zorgen voor de handhaving van de milieuvoorschriften en kan hiervoor strafrechtelijke, administratieve en privaatrechtelijke sancties gebruiken. Tot slot moet het recht ook het herstel organiseren van de schade veroorzaakt door milieuverontreiniging. Om deze doelstellingen te verwezenlijken maakt het milieurecht gebruik van juridische technieken die ter beschikking gesteld worden door verschillende klassieke rechtstakken. Niet de gebruikte juridische technieken zijn hier specifiek, maar wel hun aanwending ter ondersteuning van het milieubeleid.

Wat deze juridische infrastructuur betreft, biedt het huidige milieurecht de jurist en de bedrijfsleider, de ambtenaar en de rechter, slechts weinig redenen tot enthousiasme. Hoewel elk van de sectorale wetten identieke juridische problemen op het vlak van besluitvorming, handhaving en schadevergoeding moet regelen, doen zij dit bijna alle op een verschillende wijze. De onderlinge verschillen tussen de verschillende wetten zijn meestal louter toevallig en hebben geen verdere motivering. De complexiteit die hiervan het gevolg is, beperkt de efficiëntie. Voor een deel worden problemen van deze aard voor de nabije toekomst opgevangen door het Milieuvergunningsdecreet, het decreet Bestuurlijk Beleid en het Vlarem. Op een aantal punten wordt het algemene vergunningsstelsel voor de exploitatie van hinderlijke inrichtingen door deze teksten geharmoniseerd met dat voor de lozing van afvalwater en voor de verwerking van afvalstoffen en gecoördineerd met de bouwvergunning. Dit is ongetwijfeld een stap in de goede richting. Ik denk evenwel dat werkelijke eenmaking van de vergunningsstelsels in de nabije toekomst noodzakelijk zal zijn.

7. Een algemene herziening van het milieurecht is dus aangewezen. Het moet slanker worden en hierdoor ook sterker en efficiënter.

De rechtsvergelijking levert ons overigens een model: de Nederlandse Wet Algemene Bepalingen Miliehygiëne. Het betreft een wet van 21 augustus 1979 «houdende regelen met betrekking tot een aantal algemene onderwerpen op het gebied van de milieuhygiëne». In een eerste fase beoogde de wet een coördinatie van de vergunningsstelsels vervat in een tiental bijzondere wetten en stelde zij algemene regelen in verband met inspraak, advies en motivering van over-

heidsbeslissingen en in verband met de organisatie van het beroep hiertegen. De WABM werd niet ineens afgewerkt. Bij het Nederlandse parlement zijn momenteel wetsontwerpen ingediend die een verdere integratie van het milieurecht beogen. Zo wordt in de toekomst gestreefd naar één enkele vergunning. Ook de toepassing van de specifieke milieubeleidsinstrumenten waarover ik het had, zouden in de WABM op algemene wijze worden geregeld in hoofdstukken over milieukwaliteitseisen, planning en coördinatie van het beleid, meet- en registratieverplichtingen, milieueffectrapportage, financiële bepalingen, algemene regelen.

III. De Interuniversitaire Commissie tot Herziening van het Milieurecht in het Vlaamse Gewest

8. Ook de Vlaamse Executieve bleek gevoelig voor de argumenten voor een herziening van het milieurecht die hiervoor zijn uiteengezet. Zoals reeds gezegd besloot zij op 5 juli 1989 op voorstel van minister Kelchtermans om ook in Vlaanderen een meer fundamentele herziening van het milieurecht op het getouw te zetten en hiertoe een interuniversitaire commissie op te richten.

De opdracht van de commissie is «een voorontwerp van kaderdecreet inzake milieuhygiëne uit te werken en aanbevelingen te doen om de doelmatigheid van het milieuhygiënerecht te vergroten». Meer bepaald moet zij als doel nastreven: «een rationalisatie en vereenvoudiging van de milieuwetgeving» en «een efficiënter gebruik van geëigende milieubeleids-instrumenten zoals o.m. kwaliteitsdoelstellingen, controle op bronnen van verontreiniging, heffingen en andere economische maatregelen, veiligheidsmaatregelen en saneringswerken, integratie van milieuaspecten in andere beleidsdomeinen, milieubeleidsplanning».

De commissie krijgt ook als specifieke opdracht «een verhoging van de doelmatigheid van de strafrechtelijke en andere middelen tot handhaving van het milieurecht» na te streven.

De opdracht is dus het milieurecht te versterken en het te consolideren in een algemeen kaderdecreet, een soort «milieuwetboek» voor het Vlaamse Gewest.

9. De commissie is samengesteld uit zes leden. Deze worden gekozen «derwijze dat voldoende deskundigheid aanwezig is inzake elk van de rechtstakken welke bij het milieurecht een rol spelen, inzonderheid het constitutioneel recht, het administratief recht, het strafrecht en het privaatrecht».

De Commissie heeft ook een interuniversitaire samenstelling. Twee leden zijn verbonden aan de R.U.Gent (Bocken en Lavrysen), een aan de V.U.B. (De Nauw), een aan de K.U. Leuven (Boes), een aan de U.I.A. (Lambrechts). Ten slotte is een lid van de commissie werkzaam aan de R.U. Leiden (Faure).

De commissie beschikt over vier wetenschappelijke medewerkers (een verbonden aan elk van de betrokken universiteiten), een vaste secretaris die eveneens jurist is. Er zijn ook financiële voorzieningen om werkingskosten te dekken, op externe deskundigen een beroep te doen, colloquia te organiseren en specifieke studieopdrachten te geven.

De commissie heeft volgens haar oprichtingsbesluit — en ook in de praktijk — een volledige wetenschappelijke vrijheid bij haar werkzaamheden.

IV. De werking van de commissie

10. De opdracht van de commissie blijkt bijzonder interessant, maar tevens zeer moeilijk en omvangrijk. Bijna elk probleem dat aangesneden wordt, hangt nauw samen met moeilijke vragen uit verschillende rechtstakken en met technische en economische facetten van het milieubeleid.

De werkmethode ziet er in essentie als volgt uit.

Bij de behandeling van elk van de hoofdstukken in het schema dat gevoegd is bij de studieopdracht, gaat de commissie normalerwijze uit van een of meer voorbereidende studies. Deze wordt gemaakt, meestal door een van de wetenschappelijke medewerkers van de commissie, soms door een commissielid zelf, soms door een extern expert. De voorafgaande studies beogen een beschrijving van het geldende recht met aanduiding van de onderlinge verschillen tussen de sectorale wetgevingen en een aanduiding van de beleidsmatige en de theoretisch-juridische problemen die zich voordoen met betrekking tot de behandelde materie. In de studie worden ook suggesties voor mogelijke oplossingen naar voren gebracht.

Op basis van de voorbereidende studies formuleert de commissie een eerste reeks beleidsopties met betrekking tot de betrokken materie.

Zijn deze algemene opties eenmaal vastgelegd, dan stelt een van de commissieleden, in samenwerking met zijn wetenschappelijke medewerker, een eerste ontwerp-tekst op. Het ontwerp wordt besproken in de commissie en meestal meerdere malen geamendeerd en herzien. Is de commissie het intern eens over een ontwerp-tekst, dan wordt deze voorgelegd aan een vergadering waarop vertegenwoordigers van de administraties, de industrie, de milieubeweging, de universiteiten, de magistratuur of andere betrokkenen of deskundigen worden uitgenodigd voor een informele discussie. Op basis van de besprekingen in deze consultatievergadering wordt de ontwerp-tekst definitief vastgesteld door de commissie en voorgelegd aan de minister.

11. De commissie ving officieel haar werkzaamheden aan op 1 november 1989. Haar studieopdracht loopt over een periode van twee jaar. Eind juni 1991 wordt evenwel een ontwerp van kaderdecreet verwacht. Deze tijd is uiterst kort, zeker indien men er bv. rekening mee houdt dat de Nederlandse Wet Algemene Bepalingen Milieuhygiëne reeds meer dan twaalf jaar in de steigers staat en geleidelijk aan opgebouwd wordt.

De druk op de commissieleden en hun medewerkers is dan ook vrij groot. Sinds het begin van haar werkzaamheden vergaderde de commissie 57 maal. De verslagen van haar besprekingen bedragen ongeveer 625 blz., voorbereidende documenten niet inbegrepen.

Naar alle waarschijnlijkheid zal de commissie eind juni klaar zijn met het grootste deel van de problemen waarover zij zich moest buigen.

Met betrekking tot de meerderheid van de bestreken materies zullen voorontwerpen van decreet klaar zijn; voor bepaalde aangelegenheden zullen er mogelijk slechts algemene beleidslijnen geformuleerd worden en geen uitgeschreven teksten.

Wat het sectorale milieurecht betreft (specifieke regelen voor lucht, water, gevaarlijke producten), zal de commissie eind juni geen uitgewerkt voorstel hebben. De timing hieromtrent moet later bepaald worden.

12. Op dit ogenblik heeft de commissie aan de minister deelontwerpen toegezonden over Milieubeleidsvereenkomsten en Milieukwaliteitsnormen. Over enkele dagen worden ook de teksten bezorgd met betrekking tot Milieubeleidsplanning en Algemene regelen. De hoofdstukken over Milieubeleidsplanning en Milieubeleidsvereenkomsten zouden het voorwerp kunnen uitmaken van een afzonderlijk decreet. De twee andere voornoemde teksten hebben slechts zin als onderdeel van een algemeen kaderdecreet.

De commissie is ook virtueel klaar met een ontwerp over de handhaving van het milieurecht. Hierin komen aan de orde het toezicht en de monsterneming, de strafsancities, de administratieve geldboete en de privaatrechtelijke verbodsactie. Het komt aan de orde op een consultatievergadering in de loop van de maand mei.

Momenteel bespreekt de commissie een ontwerp inzake veiligheidsmaatregelen.

De beleidskeuzes liggen vast wat betreft de aansprakelijkheid voor schade door milieuverontreiniging; een tekst over dit onderwerp wordt verwacht in de loop van de maand mei.

Een derde versie van een ontwerp-tekst over vergunningsstelsels wordt binnenkort verwacht.

Ontwerpen over afval en bodemsanering zijn ver klaar.

De commissie bestudeert ook de milieueffingen en de subsidiëring. Hieromtrent lopen op dit ogenblik studieopdrachten.

Ook werd een studieopdracht gegeven met betrekking tot de algemene bepalingen waarin een aanduiding wordt gegeven met betrekking tot de algemene bepalingen waarin een aanduiding wordt gegeven over de belangenafweging tussen ecologische en economische waarden (beste technologie, beste technologie die economisch haalbaar is, standstill-beginsel...).

13. Het is niet mogelijk de inhoud van de ontwerpen die de commissie tot nu toe heeft opgesteld, hier inhoudelijk te bespreken. Hiervoor verwijs ik naar het tussentijdse verslag dat eind vorig jaar aan de minister werd toegezonden en dat bekendgemaakt werd in de documenten van de Vlaamse Raad. Begin mei 1991 wordt overigens een nieuw deeltijds verslag opgesteld.

Toch kan ik enkele hoofdbekommernissen van de commissie aanduiden.

Op de eerste plaats wordt een interne eenmaking van het sectorale milieurecht beoogd. De voorstellen die zij doet, kunnen meestal toegepast worden ongeacht de aard van de milieuverontreiniging waar het om gaat. Waar mogelijk tracht de commissie aan te sluiten bij de beleidskeuzes die tot uiting komen in het Vlaamse en andere recente wetgeving. Is zij evenwel van mening dat een betere oplossing wenselijk is, dan stelt zij deze voor, ook al betekent dit een afwijking van de bestaande teksten.

Verder wordt grotere aandacht besteed aan de rechtszekerheid. Waar mogelijk wordt de burger en ondernemer gehoord bij de voorbereiding van administratieve beslissingen die hem raken, en is er een mogelijkheid op beroep. Ook wordt de inspraak versterkt. Dit komt onder meer sterk tot uiting in het ontwerp over algemene regelen volgens hetwelk ontwerpen van algemene en sectorale normen vooraf gepubliceerd worden. Een ieder kan opmerkingen maken. Indien de executieve een negatief advies van de Serv of de Minaraad niet volgt, moet zij haar beslissingen motiveren.

Anderzijds meent de commissie ook dat het geen zin heeft milieunormen te formuleren indien deze niet effectief worden nageleefd. De voorstellen die de commissie op het vlak van de handhaving heeft uitgewerkt, houden dan ook een verstrenging in van de sancties. Een van de innovaties hierbij is de invoering van een administratieve geldboete en de erkenning van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon.

V. Toekomstperspectieven.

14. Als de Commissie haar voorstellen heeft afgerond, is de herziening van het milieurecht uiteraard nog niet klaar.

Uiteraard ligt de bal dan opnieuw in het kamp van de beleidsmakers.

Ik denk dat het wenselijk is dat de gemeenschapsminister voor Leefmilieu en de Vlaamse Executieve zich nu reeds beraden over het gevolg dat moet worden gegeven aan de voorstellen van de commissie tot herziening van het milieurecht.

15. Op de eerste plaats zal uiteraard een politieke evaluatie nodig zijn van de ontwerpen van de commissie, in het licht van lange-termijnkeuzes in verband met het milieurecht. Voldoet het ontwerp van de commissie niet aan de eisen die volgens de beleidsmakers moeten worden gesteld aan een algemeen kaderdecreet, dan zal het werk van de commissie slechts van wetenschappelijk belang geweest zijn.

Menen de gemeenschapsminister en de executieve dat het ontwerp wel de basis kan zijn van een nieuw geïntegreerd milieurecht, dan vangt een nieuwe fase van het werk aan.

Het wordt dan namelijk nodig de bestaande sectorale milieuwetgeving en het ontwerp van kaderdecreet te coördi-

neren. Logischerwijze zullen grote delen van de bestaande teksten moeten worden opgeheven en vervangen door de algemene regeling voorgesteld door de commissie. Ook ingrepen in de recent tot stand gebrachte teksten zullen niet te vermijden zijn, wil men effectief een interne harmonisering van het milieurecht bereiken. Invoerings- en overgangsbepalingen moeten worden voorbereid. De omvang van dit werk is aanzienlijk en moeilijk. Overhaasting kan alleen maar de gehele constructie in gevaar brengen.

Er zal ook een politieke inspanning van een andere aard nodig zijn. Gezien de bevoegdheidsverdeling in onze staat kan enkel een politieke samenwerking tussen de nationale en regionale wetgevers en ministers een volledige consolidatie van het milieurecht tot stand brengen. Dit zal ook het geval zijn voor een aantal van de voorstellen van de commissie. Wij hopen dat de Vlaamse Executieve op basis van de voorstellen van de commissie hier het initiatief zal nemen. Hopelijk vindt zij gehoor op het nationaal vlak en in de andere gewesten. In dit opzicht is het verheugend vast te stellen dat er in de laatste twee jaar een nauwere samenwerking op het vlak van het leefmilieu tot stand schijnt te zijn gekomen tussen de staat en de gewesten.

Met beide punten zal men terdege rekening moeten houden bij de regeringsonderhandelingen die plaatsvinden na de volgende verkiezingen. Indien dit niet gebeurt, heeft de commissie een nutteloze inspanning geleverd. Ik ben ervan overtuigd dat dit niet het geval is.

Prof. dr. H. BOCKEN

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 28 JUNI 1990

Voorzitter: de h. Sace

Raadsheer-rapporteur: mevr. Charlier

Advocaat-generaal: mevr. Liekendael

Advocatt: mr. Draps

Hinder — Overdracht van het onroerend goed — Aanspraakgerechtigden — Belang oorspronkelijke eigenaar

Uit de enkele omstandigheid dat de eiser op het ogenblik van het instellen van de rechtsvordering 'ot compensatie wegens burenhinder geen eigenaar meer is van het gebouw, kan niet worden afgeleid dat hij geen belang heeft bij die rechtsvordering.

E. t/ Q. en Q.

Gelet op het bestreden arrest, op 21 september 1988 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het middel: schending van het in de artikelen 11 van de Grondwet en 544 van het Burgerlijk Wetboek neergelegde algemeen beginsel dat eigendomsrechten tegen elkaar moeten worden afgewogen, schending van de voornoemde bepalingen alsook van de artikelen 1165, 1382, 1383, 1384 van het Burgerlijk Wetboek, 17 en 18 van het Gerechtelijk Wetboek;

doordat het arrest de rechtsvordering van eiser, die ertoe strekt de verweerders te doen veroordelen om hem als hoofdsom het bedrag van 462.848 frank te betalen, niet ontvankelijk verklaart, op grond: «dat (eiser) (zijn) rechtsvordering zowel grondt op artikel 544 van het Burgerlijk Wetboek als op de artikelen 1382, 1383 en 1384 van het Burgerlijk Wetboek; dat de (verweerders) de exceptie van niet-ontvankelijkheid van (eisers) rechtsvordering opwerpen; dat vaststaat dat het (aan eiser) toebehorend pand in 1974, dus twee jaar vóór het instellen van de rechtsvordering is overgegaan op de vennootschap H.; dat (eiser) beweert het gebouw te hebben moeten verkopen wegens de schade die het had opgelopen en wegens het feit dat hij niet over de nodige financiële middelen beschikte om herstellingen uit te voeren; dat de aangevoerde schade niet de enige oorzaak

van de waardevermindering van het pand was, aangezien de deskundige zelf had opgemerkt dat het gebouw slecht onderhouden was 'zowel door de huurder als wat de bouw zelf betreft'; dat de koper van het gebouw, namelijk de P.V.B.A. H., die zich de 'rechtverkrijgende (van eiser)' noemde, in een schrijven van 21 mei 1985 'afgezien heeft van de gerechtelijke stappen die hij had ondernomen wegens de barsten en de schade die veroorzaakt waren door het in 1973 in de rue du Midi 141, verrichte graafwerk; dat ook een schriftelijk contract van 15 november 1974 is overgelegd waarin de toekomstige verkrijger en (eiser) hadden bedongen dat de vergoeding, die eventueel zou worden verkregen voor de schade aan het gebouw, voor 55% (naar eiser) en voor 45% naar de koper zou gaan; dat (eiser) elke waarde ontzegt aan het door (de verweerder) aangevoerde stuk op grond dat het niet voldoet aan de in het Burgerlijk Wetboek gestelde vereisten inzake bewijs door geschrift; dat uit de gegevens van de zaak blijkt dat (eiser) op het ogenblik van het instellen van de rechtsvordering geen eigenaar meer was van het gebouw; dat hij evenmin aantoonde enig voorbehoud te zijnen gunste te hebben gemaakt bij de overdracht van het goed, aangezien hij zelf elke waarde ontzegt aan de akte van 15 november 1974; dat aldus is aangetoond dat hij geen enkel belang had bij het instellen van een rechtsvordering en dat de door de (verweerdere) opgeworpen exceptie van niet-ontvankelijkheid gegrond is»;

terwijl, eerste onderdeel, krachtens het in de artikelen 11 van de Grondwet en 544 van het Burgerlijk Wetboek neergelegde algemeen beginsel dat eigendomsrechten tegen elkaar moeten worden afgewogen, ernstige burenhinder aan de persoon, die er het slachtoffer van is, tegen de veroorzaker een eigen recht op een billijke en passende vergoeding verleent; dat recht niet teloorgaat wanneer de persoon die de nakoming van de verplichting kan eisen, achteraf zijn eigendom afstaat; uit het enkele feit van die overdracht derhalve niet kan worden afgeleid dat, aangezien elke mogelijkheid dat hij schade zou kunnen lijden uitgesloten was, zijn rechtsvordering niet ontvankelijk is; het arrest, nu het vaststelt dat eiser zijn rechtsvordering onder meer grondt op artikel 544 van het Burgerlijk Wetboek, dat hij «beweert het gebouw te hebben moeten verkopen wegens de schade die het had opgelopen en wegens het feit dat hij niet over de nodige financiële middelen beschikte om herstellingen uit te voeren», nu het toegeeft dat de door de verweerdere uitgevoerde werkzaamheden, ten dele althans, de oorzaak zijn van de waardevermindering van het pand – en derhalve van de schade die eiser daardoor geleden heeft bij de verkoop ervan – maar nu het desondanks de rechtsvordering, die eiser had ingesteld ten einde een billijke en passende vergoeding te krijgen voor de door de verweerdere veroorzaakte hinder, niet ontvankelijk verklaart bij gebrek aan belang op de enkele grond dat hij vóór het instellen van de rechtsvordering zijn goed, zonder enig voorbehoud te maken, had overgedragen, het in de artikelen 11 van de Grondwet en 544 van het Burgerlijk Wetboek neergelegde beginsel dat eigendomsrechten tegen elkaar moeten worden afgewogen, miskent en de artikelen 17 en 18 van het Gerechtelijk Wetboek schendt volgens welke een ieder die enig voordeel kan hebben bij de eis op het ogenblik dat hij ze instelt in rechte mag optreden (schending van het in de artikelen 11 van de Grondwet en 544 van het Burgerlijk Wetboek neergelegde algemeen beginsel dat eigendomsrechten tegen elkaar moe-

ten worden afgewogen, schending van die bepalingen en van de artikelen 17 en 18 van het Gerechtelijk Wetboek);

...

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat artikel 544 van het Burgerlijk Wetboek handelt over de beperkingen die aan het eigendomsrecht worden gesteld in het belang van de naburige eigendommen;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de verweerdere in 1971 hebben besloten een hotel te bouwen; dat die bouw tot in april 1973 afbraakwerken en daarna, in juni 1973, het plaatsen van palen en stutten noodzakelijk maakte; eiser op 20 juni 1973 gewezen heeft op het ontstaan van barsten in het door hem in 1974, dus twee jaar vóór het instellen van een rechtsvordering, verkochte gebouw;

Overwegende dat het arrest bovendien erop wijst dat eiser «beweert het gebouw te hebben moeten verkopen wegens de schade die het had opgelopen en wegens het feit dat hij niet over de nodige financiële middelen beschikte om herstellingen uit te voeren» en beslist dat «de aangevoerde schade niet de enige oorzaak van de waardevermindering van het gebouw was»;

Overwegende dat uit die vaststellingen volgt dat, nu eiser en de verweerdere burenen waren, onder meer de vraag rijst of het evenwicht tussen hun onderscheiden eigendomsrechten op zodanige wijze was verstoord dat eiser aanspraak kon maken op een vergoeding daarvoor;

Dat derhalve het hof van beroep niet zonder de in dit onderdeel aangevoerde wetsbepalingen te schenden, uit de omstandigheid dat eiser op het ogenblik van het instellen van de rechtsvordering geen eigenaar meer was van het gebouw kon afleiden dat hij geen belang had bij die rechtsvordering;

Dat het onderdeel gegrond is;

...

NOOT – *De aanspraakgerechtigden bij zaakschade en burenhinder.*

1. Wat is het lot van de vordering tot vergoeding van zaakschade bij overdracht van het beschadigde goed? Aan wie komt de vordering tot compensatie wegens burenhinder toe na overdracht van het onroerend goed: de oorspronkelijke eigenaar (A) of de nieuwe eigenaar (B)? Luidt het antwoord op die vragen anders wanneer de eigendomsoverdracht plaatsvindt nadat de rechtsvordering tot schadevergoeding c.q. compensatie reeds is ingesteld?

Het beeld dat ons hierover door rechtspraak en doctrine – ook in de ons omringende landen – wordt geboden, is weinig opgewekt. Nagenoeg alle mogelijke stellingen worden verdedigd: de eerste eigenaar (bv. Cass. fr., 8 mei 1917, *D.*, 1917, 1, 99), de tweede eigenaar, dit krachtens een impliciete cessie (bv. Demogue, *Traité*, IV, 212, nr. 538) of op grond van een uitdrukkelijke overdracht van de vordering (bv. Planiol en Ripert, *Traité*, VI, 422, nr. 331), naargelang de intenties van partijen (Mazeaud en Tunc, *Traité*, II, 1027, nr. 1903), naargelang van de aard van schade: permanent of aflopend (bv. Derine, R. e.a., *Zakenrecht*, I, A, 475, nr. 265).

2. De vordering tot vergoeding van schade aan een bepaalde zaak kan gelden als een *kwalitatief* vorderingsrecht,

d.w.z. een vordering die verbonden is aan een bepaalde kwaliteit, nl. het eigenaar zijn van de betrokken zaak. Tussen de schuldvordering en het aan de schuldeiser toebehorend goed bestaat een zo nauw verband dat het belang bij de uitoefening van de schuldvordering staat of valt met de hoedanigheid van eigenaar van het goed. Zou hij de zaak aan een derde overdragen, dan zou hij tevens ieder belang bij de uitoefening van de schuldvordering verliezen. Kwalitatieve rechten worden derhalve geacht in de overdracht van het goed waarop zij betrekking hebben, begrepen te zijn. De wettelijke grondslag hiervoor dient gezocht te worden in art. 1122 B.W. en m.b.t. de koop in art. 1615 B.W. Als aan de genoemde voorwaarden is voldaan, nl. een voor overdracht vatbare vordering en een «nauw» verband met de overgedragen zaak, dan vindt die overdracht plaats van rechtswege, dus zonder dat de naleving van het voorschrift uit art. 1690 B.W. aan de orde is (zie hierover: Dirix, E., *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, Antwerpen, 1984, 28, 14 e.v.; Verhoeven, A., «De juridische grondslag van kwalitatieve rechten en verplichtingen», *Jura Falc.*, 1988-89, 143-168; voor Nederland: Asser-Hartkamp, *Verbintenissenrecht*, II, 1989, 367 e.v.).

Uit de rechtspraak van het Hof van Cassatie kan de erkenning van dergelijke kwalitatieve rechten worden afgeleid. Een goed voorbeeld van zo'n recht is de vrijwaringsvordering wegens verborgen gebreken die hij opeenvolgende verkopen door iedere koper in de keten kan worden ingesteld tegen de oorspronkelijke verkopers. Het recht op vrijwaring dat de eerste koper bezit tegen zijn verkoper, is een toebehoren van de zaak die de eerste koper doorverkoopt aan de tweede koper (Cass., 5 december 1980, *R.W.*, 1981-82, 886). Volgens het Hof van Cassatie is ook de aansprakelijkheidsvordering ex art. 1792 B.W. tegen de architect en aannemer een dergelijke kwalitatief vorderingsrecht dat geacht wordt van rechtswege over te gaan op de kopers van het gebouw (Cass., 8 juli 1886, *Pas.*, 1886, I, 300).

Ook de vordering tot vergoeding van zaakschade is, zoals gezegd, van kwalitatieve aard en moet dus geacht worden impliciet in de overdracht van de zaak begrepen te zijn. De nieuwe eigenaar (B) kan aldus de aansprakelijke voor de schade aanspreken, zonder dat hij van een uitdrukkelijke cessie moet kunnen doen blijken. Hetzelfde moet aangenomen worden voor de vordering wegens burenhinder. Voor deze stelling kan steun gevonden worden in de rechtspraak van het Hof van Cassatie (Cass., 9 mei 1901, *Pas.*, 1901, I, 229; zie ook o.m.: Laurent, *Principes*, XXIV, nr. 186; Demogue, *Traité*, IV, 212, nr. 538; Hof Brussel, 29 juli 1892, *Pas.*, 1893, II, 90; Rb. Luik, 17 november 1905, *P.P.*, 1905, 648; anders: Hof Brussel, 25 juni 1965, *Pas.*, 1966, II, 192).

3. Vanuit praktisch oogpunt bestaat er echter een belangrijk verschil tussen een gewone cessie van schuldvordering en de overgang van kwalitatieve rechten. Bij de cessie wordt de positie van de gecedeerde debiteur bepaald door het voorschrift van art. 1690 B.W. Zolang geen betekening (of gelijkwaardige handeling) heeft plaatsgevonden, gaat de cessie hem niet aan en kent hij enkel zijn oorspronkelijke schuldeiser (A). Bij kwalitatieve rechten vindt de overdracht plaats van rechtswege, behoudens andersluidende afspraken tussen A en B. Hierdoor kan er dus onzekerheid rijzen over het feit van de overdracht zelf. Als uitgangspunt moet gelden dat de verhouding tussen A en B de derde-aansprakelijke *niet* aangaat. De derde (C) heeft immers geen inkijk-

recht in de verhouding tussen overdrager en overnemer (cf. art. 1165 B.W.; De Page, *Traité*, IV, 407, nr. 399).

Zowel A als B zijn gelegitimeerd om de vordering tegen hem in te stellen. Wordt C door een van beiden (bv. B) aangesproken en vergoedt hij de schade, dan staat zulks een nieuwe aanspraak van A voor *dezelfde* schade in de weg. Volledigheidshalve kan nog gedacht worden aan het geval dat A en B elk een geheel eigen schade hebben geleden; dit is denkbaar bij voortdurende schade en bij permanente burenhinder. In die gevallen kunnen beiden elk voor de eigen schade aanspraak maken, bijvoorbeeld pro rato temporis (Kokelenberg, J., e.a., «Overzicht van rechtspraak. Zakenrecht», *T.P.R.*, 1989, 1734, nr. 54). Hetzelfde geldt voor de vordering tot vergoeding van morele schade bij zaakschade.

Wordt, zoals in het gegeven voorbeeld, de vordering ingesteld door de actuele eigenaar (B), dan verhindert zulks een nieuwe vordering van A. Wordt de vordering door B ingesteld in strijd met de tussen A en B bestaande afspraken, dan kan C hierdoor niet meer verontrust worden. C is bevrijd en A zal verhaal moeten zoeken bij B. Dit alles in de veronderstelling dat C te goeder trouw is (cf. art. 1240 B.W.). Aangezien op C ter zake geen onderzoeksplicht rust, wordt diens goede trouw in de regel enkel weggenomen wanneer hem de inhoud van de overeenkomst A-B ter kennis werd gebracht. Hetzelfde geldt wanneer, omgekeerd, de vordering wordt ingesteld door A in strijd met diens afspraken met B.

4. Wordt de vordering ingesteld door de oorspronkelijke eigenaar (A), kan dan C het feit van de overdracht invoeren om het gebrek aan belang en hoedanigheid van A aan te tonen? Het antwoord moet ontkennend luiden: de verhouding tussen A en B gaat C niet aan. In die zin werd ook door het Hof van Cassatie beslist in het geannoteerde arrest. In het gegeven geval maakte A aanspraak op compensatie wegens burenhinder, terwijl hij het pand twee jaar voordien reeds van de hand had gedaan. Het arrest van het Hof te Brussel dat de vordering van A niet-ontvankelijk had verklaard wegens gebrek aan belang, wordt vernietigd.

Stel nu dat de verkoop plaatsvindt in de loop van het geding. In dat geval zal B de procespositie van A kunnen innemen door een gedinghervatting. Wordt van de overdracht geen melding gemaakt dan blijft die zonder gevolg voor het verder procesverloop. Zal C van zijn kant het feit van de overdracht kunnen invoeren ten einde A te verhinderen het geding voort te zetten? Ook met een dergelijk geval werd het Hof reeds geconfronteerd (Cass., 15 september 1989, *R.W.*, 1989-90, 776, *T.B.H.*, 1990, 387, met noot Dirix: m.b.t. de aansprakelijkheidsvordering tegen aannemer en architect). Het antwoord luidt weeral ontkennend: A mag het geding voortzetten, behoudens wanneer is komen vast te staan dat de aansprakelijkheidsvordering werd overgedragen.

Eric Dirix

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 5 NOVEMBER 1990

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Rappe

Openbaar ministerie: de h. Leclercq

Advocaat: mr. Bützler

**Arbeidsongeval – Consolidatie – Vonnis – Rechterlijk
gewijsde – Tijdelijke verergering – Ontstaan vóór vonnis
– Rechtsvordering – Ontvankelijkheid**

Het gezag van gewijsde van het vonnis waarbij, inzake arbeidsongevallen, de consolidatiedatum en de graad van blijvende arbeidsongeschiktheid wordt vastgesteld, staat niet in de weg aan de ontvankelijkheid van een op art. 25 Arbeidsongevallenwet gegronde vordering, ook al is de in dat artikel bedoelde tijdelijke verergering reeds vóór het vonnis begonnen.

N.V. A. t/ R.

Gelet op het bestreden arrest, op 22 mei 1989 door het Arbeidshof te Bergen gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 23, 24, 25 en 26 van het Gerechtelijk Wetboek,

...

Overwegende dat het arrest erop wijst dat de arbeidsrechtbank in het in kracht van gewijsde gegane vonnis van 25 oktober 1985, «de consolidatiedatum had vastgesteld op 16 januari 1984 en een blijvende arbeidsongeschiktheid van 13,5% in aanmerking had genomen»; dat niet wordt aangevoerd dat het arrest de bewijskracht van dat vonnis miskent;

Overwegende dat het middel erop neerkomt te betogen dat het vonnis waarbij de consolidatiedatum en de graad van de blijvende arbeidsongeschiktheid worden vastgesteld, tevens uitspraak doet over de arbeidsongeschiktheid die de getroffene heeft gehad gedurende de periode vanaf die datum tot de dag van de uitspraak van die beslissing en dat het gezag van gewijsde van die beslissing aan de ontvankelijkheid van de rechtsvordering die de getroffene, op grond van artikel 25 van de wet van 10 april 1971, heeft ingesteld voor een aan het vonnis voorafgaande periode in de weg staat;

Overwegende dat het gezag van gewijsde zich niet verder uitstrekt dan tot hetgeen de rechter over een geschilpunt heeft beslist en hetgeen, ingevolge het voor hem gebrachte geschil en waarover de partijen tegenspraak hebben kunnen voeren, de noodzakelijke grondslag vormt, al was het impliciet, van zijn beslissing;

Overwegende dat, luidens artikel 24 van bovengenoemde wet, «indien de arbeidsongeschiktheid blijvend is of wordt, een jaarlijkse vergoeding van 100%, berekend op het basisloon en de graad van ongeschiktheid, de dagelijkse vergoeding vervangt vanaf de dag waarop de ongeschiktheid een bestendig karakter vertoont; dit vertrekpunt wordt vastgesteld bij een overeenkomst tussen partijen of bij een in kracht van gewijsde gegane beslissing»;

Overwegende dat artikel 25 van genoemde wet het geval regelt dat de blijvende arbeidsongeschiktheid zodanig verergert dat de getroffene het beroep waarin hij gereclasséerd werd, tijdelijk niet meer kan uitoefenen, en hem gedurende die periode een gunstiger schadeloosstelling verleent;

Overwegende dat een op artikel 25 gegronde vordering niet ertoe strekt hetgeen op grond van artikel 24 is beslist, namelijk de consolidatiedatum en de graad van blijvende arbeidsongeschiktheid, opnieuw te betwisten; dat de rechter bij de vaststelling van die datum en graad geen uitspraak hoeft te doen over de eventuele toepassing van artikel 25; dat de rechter derhalve, door die vaststellingen te doen, het

mogelijk bestaan van een reeds vóór zijn beslissing begonnen tijdelijke verergering in de zin van die bepaling niet uitsluit;

Dat het arrest, door te beslissen dat het gezag van gewijsde van het vonnis waarbij de consolidatiedatum en de graad van blijvende arbeidsongeschiktheid worden vastgesteld, aan de ontvankelijkheid van de op artikel 25 van de wet van 10 april 1971 gegronde vordering niet in de weg staat, de in het middel aangegeven wetsbepalingen niet schendt;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 7 JANUARI 1991

Voorzitter-rapporteur: de h. Rauws

Openbaar ministerie: de h. Lenaerts, procureur-generaal
Advocaten: mrs. Houtekier en Delahaye

**Arbeidsongeval – Arbeidsweg – Plotselinge gebeurtenis
– Begrip – Fietser**

De inspanning die de werknemer levert om zich door regen en wind per fiets naar het werk te begeven, kan de plotselinge gebeurtenis in de zin van de Arbeidsongevallenwet uitmaken, die het letsel, te dezen een hartstilstand, heeft veroorzaakt.

Gemeenschappelijke verzekeringskas D. t/ D.

Gelet op het bestreden arrest, op 4 januari 1990 door het Arbeidshof te Gent gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 7, 8, meer in het bijzonder § 1, eerste lid, en 9 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971;

doordat het arrest zegt dat wijlen mevrouw Jacqueline V. op 28 maart 1984 slachtoffer was van een dodelijk trajectongeval dat dient te worden aangemerkt als een arbeidsongeval, zodat verweerder aanspraak kan maken op de vergoedingen inzake dodelijk arbeidsongeval (...) op de volgende gronden: «De bewering van eiseres dat abnormale, uitzonderlijke of ongewone inspanningen dienen te worden geleverd om als plotselinge gebeurtenis te kunnen gelden, mist elke rechtgrond: voldoende is dat zij duidelijk 'aanwijsbaar' zijn en het letsel 'konden' veroorzaken of mede-veroorzaken. In casu reed de getroffene, als 57-jarige vrouw, na de uitvoering van haar arbeidstaak als onderhoudswerkster, per fiets door de stad naar huis, onder een regenval met vlagen van intensiteit en een windsnelheid van 15 à 20 km/u. Het trotseren van deze regen en wind, gepaard met de inspanning van het fietsen, is een duidelijke aanwijsbare inspanning welke bij een 57-jarige vrouw de hartstilstand met de dood als gevolg heeft 'kunnen' veroorzaken of minstens medeveroorzaken. Het ongeval moet dus wettelijk worden vermoed, en daar het gebeurde op het normaal arbeidstraject, is het arbeidsongeval eveneens bewezen»;

...

Overwegende dat het ongeval op de weg van of naar het werk, in de zin van artikel 8 van de Arbeidsongevallenwet, de aanwezigheid van een plotselinge gebeurtenis vereist;

Overwegende dat de bijzondere omstandigheden waarmee de inspanning van de getroffen(e) om zich te verplaatsen gepaard gaat, aan die inspanning het karakter van een plotselinge gebeurtenis kunnen geven ;

Dat het arrest derhalve, zonder de artikelen 7, 8 en 9 van de Arbeidsongevallenwet te schenden, heeft kunnen oordelen dat «het trotseren van (...) regen en wind gepaard met de inspanning van het fietsen» te dezen de vereiste plotselinge gebeurtenis heeft uitgemaakt ;

...

NOOT – In dezelfde zin : Cass., 25 september 1989, *R.W.*, 1989-90, 850, met noot, *J.T.T.*, 1990, 52, met noot.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 24 JANUARI 1991

Voorzitter : de h. Sace

Rapporteur : de h. Verheyden

Openbaar ministerie : de h. Janssens de Bisthoven

Advocaten : mrs. Kirkpatrick en De Bruyn

Binnenvaart – Dienst der Scheepvaart – Opdracht – Bevaarbare waterwegen – Art. 1384, eerste lid, B.W. – Bewaring

Art. 4, e, van de wet van 13 augustus 1928, dat de Dienst der Scheepvaart belast met de baggerwerken in de onder zijn beheer gestelde waterlopen, beperkt die opdracht niet tot de zuivering van de stromen, rivieren en bijwateren. Het houdt voor de dienst ook de verplichting in de waterlopen vrij te houden van de hindernissen die een gevaar kunnen opleveren voor de scheepvaart.

De Dienst der Scheepvaart is bewaarder van de bevaarbare waterwegen in de zin van art. 1384, eerste lid, B.W.

Dienst der Scheepvaart t/ Belgische Staat e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 17 april 1989 door het Hof van Beroep te Luik gewezen ;

Over het middel : schending van de artikelen 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, 1 en 4 van de wet van 13 augustus 1928 tot oprichting van de Dienst der Scheepvaart,

doordat het arrest vaststelt, in substantie, dat op 25 september 1969 een schip dat toebehoorde aan de rechtsvoorganger van de sub 3 tot 7 opgesomde verweerders, beschadigd was geraakt door een op het Albertkanaal drijvende balk en dat de oorspronkelijke vordering strekte tot vergoeding van de aldus veroorzaakte schade ; het arrest vervolgens, met gedeeltelijke bevestiging van het beroepen vonnis, eiser en verweerder sub 1 in solidum veroordeelt om aan de verweerders sub 3 tot 7 het bedrag van 157.390 frank te betalen, verhoogd met de wettelijke en de gerechtelijke interesten te rekenen van 25 september 1969, de dag van het ongeval, op grond «dat de eerste rechter terecht heeft beslist dat de bevaarbare waterweg waarop het normale verkeer gehinderd wordt door een onder het water drijvende balk een abnormale gesteldheid en een gebrek, eigen aan de zaak, vertoonde» en, op grond van die vaststellingen, beslist «dat de Belgische Staat en de Dienst der Scheepvaart (thans ei-

ser) gehouden zijn tot algehele vergoeding van de door de schipper geleden schade ; dat zij evenwel niet hoofdelijk doch in solidum gehouden zijn tot schadevergoeding ; dat de wet van 13 augustus 1928 tot oprichting van de Dienst der Scheepvaart daaraan een bijzondere technische opdracht geeft die de verplichting insluit om de waterlopen vrij te houden van de hindernissen die een gevaar kunnen opleveren voor de scheepvaart ; dat de wet in zoverre de Dienst betreft bij de uitvoering van de opdracht van de Staat als bewaarder van de bevaarbare waterwegen ; dat beide overheidslichamen bewaarder zijn in de zin van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, aangezien zij voor eigen rekening ervan gebruik maken, het genot ervan hebben of ze onder zich houden met recht van leiding en toezicht ; dat zij derhalve aansprakelijk zijn voor de door het gebrek van de zaak veroorzaakte schade ; dat, wanneer schade is veroorzaakt door het gebrek van de zaak, elke medebewaarder jegens de schadelijder gehouden is tot algehele vergoeding van die schade»,

terwijl, eerste onderdeel, artikel 4 van de wet van 13 augustus 1928 tot oprichting van de Dienst der Scheepvaart, eiser, aan die openbare instelling een aantal beperkend opgesomde taken opdroeg, waaronder de verplichting om «de nodige baggerwerken voor de instandhouding van de diepgang» te verrichten ; de opdracht om de nodige zuiveringswerken te verrichten ten einde de bevaarbare waterwegen vrij te houden van hindernissen, vuil en afval aan het oppervlak of tussen twee wateren geen deel uitmaakt van de aldus aan de openbare instelling, eiser, toegekende opdrachten ; in strijd met wat het arrest zegt, geen enkele bepaling van de wet van 13 augustus 1928 en geen enkel uitvoeringsbesluit van die wet aan de Dienst der Scheepvaart, thans eiser, de algemene verplichting oplegt «om de waterlopen vrij te houden van de hindernissen die een gevaar kunnen opleveren voor de scheepvaart» (schending van de artikelen 1 en 4 van de wet van 13 augustus 1928 tot oprichting van de Dienst der Scheepvaart) ;

tweede onderdeel, de bewaarder die krachtens artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek aansprakelijk is voor de door het gebrek van de zaak veroorzaakte schade degene is die voor eigen rekening gebruik maakt van die zaak, het genot ervan heeft of ze onder zich houdt met recht van leiding en toezicht ; degene die onder toezicht van de eigenaar van de zaak een beperkt gebruiksrecht krijgt, daardoor geen bewaarder wordt ; evenmin medebewaarder van de zaak wordt degene aan wie de eigenaar of de bewaarder bepaalde, op beperkende wijze opgesomde taken van herstelling, verbetering of onderhoud van bepaalde aspecten of bestanddelen van de zaak toevertrouwt zonder hem evenwel een algemeen recht van toezicht en leiding toe te kennen of een algemene onderhoudsverplichting op te leggen ; de wet van 13 augustus 1928 de openbare instelling, eiser, wat de bevaarbare waterwegen betreft, enkel belast met de in artikel 4 op beperkende wijze opgesomde taken ; het arrest bijgevolg niet wettig kon beslissen dat de wet die openbare instelling betrof bij de uitvoering van de opdracht van de staat als bewaarder van de bevaarbare waterwegen en niet wettig daaruit kon afleiden dat beide overheidslichamen «bewaarder zijn van de zaak in de zin van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek» (schending van dat artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek en van de arti-

kelen 1 en 4 van de wet van 13 augustus 1928 tot oprichting van de Dienst der Scheepvaart):

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat artikel 4, e, van de wet van 13 augustus 1928, die de Dienst der Scheepvaart belast met de baggerwerken in de onder zijn beheer gestelde waterlopen, die opdracht niet beperkt tot de zuivering van de stromen, rivieren en bijwateren, zodanig dat de schepen met de reglementaire diepgang in staat zijn op normale wijze te varen ; dat het voor de dienst ook de verplichting inhoudt de waterlopen vrij te houden van de hindernissen die een gevaar kunnen opleveren voor de scheepvaart ;

Dat het middel faalt naar recht ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat bewaarder van de zaak, in de zin van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek is hij die voor eigen rekening ervan gebruik maakt, het genot ervan heeft of ze onder zich houdt, met recht van leiding en toezicht ;

Overwegende dat de wet van 13 augustus 1928 tot oprichting van de Dienst der Scheepvaart, een organisme dat naar luid van artikel 1 belast wordt met de exploitatie van de bevaarbare waterwegen, aan die Dienst de in artikel 4 opgesomde opdrachten toekent en aan deze dienst een recht van leiding en toezicht op de bevaarbare waterwegen verleent ;

Dat daaruit blijkt dat de Dienst der Scheepvaart bewaarder is van de bevaarbare waterwegen in de zin van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek ;

Overwegende dat, wanneer, zoals te dezen, schade is veroorzaakt door het gebrek van een zaak, elke medebewaarder jegens de schadelijder gehouden is tot algehele vergoeding van die schade ;

Dat het arrest derhalve, door de Belgische Staat en de Dienst der Scheepvaart in solidum te veroordelen tot algehele vergoeding van die schade, naar recht verantwoord is ;

Dat het onderdeel faalt naar recht ;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 28 JANUARI 1991

Voorzitter : de h. Marchal

Rapporteur : de h. Verheyden

Openbaar ministerie : de h. Leclercq

Advocaten : mrs. Bützler, De Gryse, De Bruyn en Van Ommeslaghe

1. Algemene rechtsbeginselen — Gelijkheid voor de openbare lasten — Begrip — 2. Hinder — Vergoeding

1. *Het beginsel van de gelijkheid voor de openbare lasten, dat onder meer is neergelegd in art. 11 Gw., houdt in dat de overheid niet zonder vergoeding lasten kan opleggen die groter zijn dan die welke een particulier in het gemeenschappelijk belang moet dragen.*

2. *Art. 11 Gw. wordt geschonden door het arrest dat, bij hinder door de uitvoering van een openbaar werk, het recht van de eiser beperkt tot de vergoeding van die lasten die de andere omwonenden niet ondergaan.*

V. en H. t/ N.M.B.S. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 17 februari 1989 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen ;

...

Over het tweede middel : schending van de artikelen 544 van het Burgerlijk Wetboek en 11 van de Grondwet ;

doordat het arrest in redenen die als dictum gelden, zegt dat, indien men aanneemt dat de nabuurschapsverbintenissen voor een dergelijk geschil gegrond is op het beginsel van de gelijkheid voor de openbare lasten, voor een schadeloosstelling een bijkomende voorwaarde dient te worden vervuld : het bestaan van een bijzondere schade ; dat immers, wanneer hinder te wijten is aan openbare werken, men zich niet kan beroepen op de gelijkheid tussen het recht van de gelaedeerde en dat van de verstoorder, aangezien die rechten ongelijk zijn, maar wel en veeleer op de verstooring van het evenwicht tussen de rechten van de eiser en die van andere eigenaars die geen schade lijden, terwijl zij zich in een objectief vergelijkbare toestand bevinden ; dat zodoende de eisers zich moeten beroepen op een bijzondere schade en niet op onverschillig welke hinder en ongemakken die de openbare werken tevens aan alle omwonenden van die werken veroorzaken ;

terwijl de in aanmerking te nemen schade moet worden beoordeeld volgens de lasten die verweerster kon opleggen en die de eisers moesten ondergaan in het gemeenschappelijk belang en niet op grond van de toestand van de eisers in vergelijking met de andere naburen ; het feit dat de hinder buitengewoon groot is, moet worden beoordeeld binnen de nabuurschapsbetrekkingen tussen de veroorzaker van de hinder en de gelaedeerde en niet tussen deze en diens naburen, die zich in dezelfde toestand bevinden ;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de eisers geen juridische grondslag voor hun vordering aanwijzen en oordeelt dat die grondslag berust op het beginsel van de gelijkheid voor de openbare lasten ;

Overwegende dat dit beginsel, dat onder meer is neergelegd in artikel 11 van de Grondwet, inhoudt dat de overheid niet zonder vergoeding lasten kan opleggen, die groter zijn dan die welke een particulier in het gemeenschappelijk belang moet dragen ;

Overwegende dat het arrest, door het recht van de eisers te beperken tot de vergoeding van de lasten die de andere omwonenden van de werken van verweerster niet ondergaan, artikel 11 van de Grondwet schendt ;

Dat het middel in zoverre gegrond is ;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 4 FEBRUARI 1991

Voorzitter : de h. Rauws

Rapporteur : de h. Verougstraete

Openbaar ministerie : de h. Lenaerts, procureur-generaal

Advocaten : mrs. Nelissen Grade en Bützler

Arbeidsovereenkomst — Bediende — Einde — Opzegging — Termijn — Bepaling door rechter — Maatstaven — Loon

De door de rechter vastgestelde opzeggingstermijn moet worden bepaald rekening houdende met de kans voor de bediende om spoedig een aangepaste en evenwaardige betrekking te vinden, gelet op zijn anciënniteit, zijn leeftijd, zijn functie en zijn loon, naar gelang van de elementen eigen aan de zaak.

In zoverre hij het loon in aanmerking neemt, mag de rechter geen rekening houden met toekomstige gebeurtenissen of met specifiek financieel nadeel dat de werknemer ten gevolge van de beëindiging van de overeenkomst ondervindt.

C.V. B. t/ D.

Gelet op het bestreden arrest, op 9 februari 1990 door het Arbeidshof te Brussel gewezen ;

...

Overwegende dat het arrest vaststelt dat «de eerste rechter bij zijn beoordeling (van de opzeggingstermijn) rekening (heeft) gehouden met de anciënniteit van 15 jaar en 1 maand, de leeftijd van 57 jaar en 10 maanden, 'bijna de pensioenleeftijd', de functie afdelingsagent en de jaarwedde van 1.157.172 frank»; dat het oordeelt dat «nochtans in casu gezegde criteria bovendien beïnvloed worden door de omstandigheden dat (verweerder) voordien reeds en wel sedert september 1962 voor (eiseres) bedrijvig was en bovendien zijn agentschap D., bij zijn voltijdse tewerkstelling als bediende bij B. in augustus 1971, overging naar de afdeling van B. en dat de bij B. geldende regeling inzake brugpensioen, zeer gunstig was»; dat het arrest op die gronden de door de eerste rechter toegekende opzeggingsvergoeding wijzigt ;

Overwegende dat de door de rechter bepaalde opzeggingsstermijn moet worden bepaald rekening houdend met de kans voor de bediende om spoedig een aangepaste en evenwaardige betrekking te vinden, gelet op zijn anciënniteit, zijn leeftijd, zijn functie en zijn loon, naar gelang van de elementen eigen aan de zaak ;

Overwegende dat de rechter de anciënniteit moet berekenen op grond van de periode tijdens welke de werknemer in die hoedanigheid in de economische exploitatie-eenheid was tewerkgesteld ; dat hij, in zoverre hij het loon in aanmerking neemt, geen rekening mag houden met toekomstige gebeurtenissen of met het specifiek financieel nadeel dat een bepaalde werknemer ten gevolge van de beëindiging ondervindt ;

Overwegende dat te dezen de appelrechters oordelen dat de genoemde criteria «beïnvloed worden door verweerders activiteit in een andere hoedanigheid dan die van werknemer en door het potentieel verlies van een gunstig brugpensioen ;

Dat de appelrechters zodoende de in het middel aangevoerde wetbepalingen schenden ;

...

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e KAMER — 31 MEI 1990

Voorzitter : de h. Jans

Advocaten : mrs. Roobaert loco Van Landuyt en Defoort
loco De Clerck en Verbeke

Verjaring — Schorsing — Minderjarige — Vervoer van personen

De bepaling van art. 2252 B.W., krachtens welke de verjaring niet loopt tegen minderjarigen, geldt niet voor de korte verjaring van art. 9, vierde lid, van de wet van 25 augustus 1891.

N.M.B.S. t/ C. en B.

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering van geïntimeerden tot herstel strekt van de schadelijke gevolgen van een treinongeval dat zich op 28 maart 1982 voerde en waarvan hun minderjarige zoon Rino, geboren op 10 februari 1971, het slachtoffer was ;

Overwegende dat uit een geseponeerde strafinformatie blijkt dat, op de dag van de feiten, Rino C., vergezeld van zijn schoonbroer Roland V. en diens negenjarige zoon S., plaats genomen had in de eerste coupé van de eerste wagon van de trein Keulen-Oostende ;

Overwegende dat op een bepaald ogenblik Rino C., die naar het toilet was gegaan, uit de trein is gevallen ter hoogte van de gemeente Wambeek ;

Overwegende dat, luidens de oorspronkelijke dagvaarding, geïntimeerden hun vordering hadden gebaseerd op art. 4 van de wet van 25 augustus 1891 en in later genomen conclusies eveneens op een vermoede fout van de N.M.B.S. die volgt uit een feit dat door de strafwet als misdrijf is gekwalificeerd ;

Overwegende dat appellante terecht opwerpt dat nu de feiten van 28 maart 1982 dagtekenen en de vordering ingeleid werd bij dagvaarding van 7 december 1983, deze laatste verjaard is ;

Overwegende dat art. 9, vierde lid, van de wet van 25 augustus 1891 inderdaad bepaalt dat de vorderingen ontstaan uit de vervoerovereenkomst van personen, met uitzondering van die welke volgen uit een feit dat door de strafwet als misdrijf is gekwalificeerd, verjaard zijn na verloop van een jaar ;

Overwegende dat geïntimeerden tevergeefs opwerpen dat, krachtens art. 2252 B.W., de verjaring niet loopt tegen minderjarigen ;

Overwegende dat dit artikel als uitzondering stelt hetgeen bepaald is in art. 2278 B.W., alsmede de andere bij de wet bepaalde gevallen ;

Overwegende dat deze «andere gevallen» niet alleen die zijn die bepaald worden door een wettekst die uitdrukkelijk afwijkt van de regel van art. 2252 B.W. ;

Dat het voldoende is dat de wil van de wetgever om van bedoelde regel af te wijken blijkt uit het voorwerp of het doel van de wet die een bijzondere verjaring bepaalt (Cass., 21 april 1961, *Pas.*, 1961, I, 896) ;

Overwegende dat, ten deze, de grondslag van de korte verjaring in de wil van de wetgever ligt om de duur van de rechtsvorderingen te beperken, daar het na een langere termijn moeilijk wordt de oorzaak van de schade te bepalen (Fredericq, *Handboek van Belgisch handelsrecht*, 1980, III, nr. 1650) ;

Dat de bedoeling van de wetgever derhalve vreemd is aan de bekwaamheid van het slachtoffer ;

Overwegende dat, in zoverre de vordering ingesteld is door geïntimeerden in eigen naam, de verjaring in elk geval ingetreden is ;

Overwegende dat geïntimeerden verder stellen dat, nu de vordering uit het onopzettelijk veroorzaken van slagen of verwondingen aan hun minderjarige zoon volgt, zij pas verjaart na verloop van vijf jaar, zodat de dagvaarding van 7 december 1983 tijdig werd betekend ;

Overwegende dat partijen het lot van hun betwistingen niet vermogen afhankelijk te stellen van de kwalificatie die zij eraan willen geven ;

Overwegende dat geïntimeerden, die beweren aanspraak te mogen maken op een verjaringstermijn van het gemene recht, het bewijs moeten leveren dat de aansprakelijkheid van de vervoerder uit een feit volgt dat door de strafwet als misdrijf is gekwalificeerd ;

Overwegende dat geïntimeerden te dezen in gebreke blijven ten laste van appellante het gebrek aan vooruitzicht of voorzorg aan te tonen, alsmede het oorzakelijk verband tussen de beweerde fout en de schade ;

Overwegende immers dat uit de strafinformatie niet kan uitgemaakt worden in welke omstandigheden het ongeval juist gebeurd is ;

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER – 21 DECEMBER 1990

Voorzitter : de h. Vandeplass

Raadsheren : de hh. Luyckx (rapporteur) en Renaers

Openbaar ministerie : de h. De Swaef

Advocaten : mrs. Malliën loco Doeveenspeck en Van Huffelen

Wapens – Dragen van wapens – Binnenshuis

Het betreden van een woning gewapend met een nunchaku, dient te worden aangemerkt als het dragen van een verboden wapen, nu van het vertoon van de nunchaku een bedreiging voor anderen uitgaat. Het dragen van een verboden wapen valt onder de toepassing van de Wapenwet, onverschillig of het wapen binnenshuis of buitenshuis wordt gedragen.

M. e.a./ P.

Overwegende dat uit de verklaring van Frans S. blijkt dat beklagde bij het betreden van de woning van S. twee houten stokjes droeg aan elkaar verbonden door een ketting ;

dat uit de beschrijving gegeven door de verbalisanten moet afgeleid worden dat het hier een Oosters wapen betreft genaamd een «nunchaku» ;

Overwegende dat beklagde aanvoert dat de verklaring van S. als leugenachtig moet worden bestempeld, dat de nunchaku-stokken reeds in de woning van S. aanwezig waren vooraleer beklagde een relatie aanging met Viviane V. ; dat ze waarschijnlijk door Frans S. zelf werden aangekocht voor zijn zoon Robby en dat S. de vlegels zelf overhandigde aan de verbalisanten ;

Overwegende dat het verweer van beklagde geen steun vindt in het strafdossier :

Overwegende immers :

dat beklagde aan Robby S. vertelde dat hij diens vader had geslagen met de «nunchaku's» ;

dat ook Viviane V. bevestigt dat beklagde haar man ging «aframmelen» en dat hij een «nunchaku» van Robby had meegenomen ; dat het feit dat de «nunchaku's» aan het zoon van het slachtoffer toebehoorden en mogelijk reeds aanwezig waren in het appartement geen afbreuk doet aan het misdrijf ;

Overwegende dat de nunchaku uitdrukkelijk is ingedeeld bij de verboden wapens (K.B. van 9 augustus 1980, B.S., 1 oktober 1980) ;

Overwegende dat het ter zake niet gaat om het loutere bezit van een nunchaku, maar dat dit wapen ook werd gebruikt, al was het maar om Frans S. ermee te bedreigen ;

Overwegende dat het betreden van een woning gewapend met een nunchaku dient te worden aangemerkt als het dragen van een verboden wapen, nu van het vertoon van de nunchaku een bedreiging voor anderen uitgaat ;

Overwegende dat het dragen van een verboden wapen onder de toepassing van de Wapenwet valt, onverschillig of het wapen binnenshuis of buitenshuis werd gedragen ;

Overwegende immers dat het dragen van deze wapens in de concrete omstandigheden zoals gemeld een bepaald gebruik impliceert ; dat er een bedreiging van uit gaat en het vertoon intimiderend werkt ;

...

NOOT – In verband met het binnenshuis dragen van een wapen, zie ook : Hof Antwerpen, 23 juni 1988, R.W., 1988-89, 367 en de noot van A. Vandeplass ; Hof Antwerpen, 29 januari 1975, R.W., 1974-75, 2277 en de in noot vermelde rechtspraak en rechtsleer.

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

2e KAMER - 10 JANUARI 1991

Voorzitter : de h. Boes

Raadsheren in sociale zaken : de hh. Veulemans en Bemong

Advocaten : mrs. Lybeer en Leys, loco Maes en De Bauw

1. Vennootschap – Naamloze vennootschap – Orgaan – Bevoegdheid – Overschrijding – Ontslag van werknemer – 2. Lastgeving – Lasthebber – Bevoegdheid – Omvang – Derde – Stilzitten – Gevolg

1. M.b.t. het hem door een gedelegeerd bestuurder van zijn werkgeefster, een naamloze vennootschap, gegeven onmiddellijk ontslag, vermag een werknemer niet een beroep te doen op overschrijding van statutaire bevoegdheid door die bestuurder. Uit art. 63bis Vennootschappenwet volgt immers dat de in de statuten omschreven grens van de bevoegdheden van de organen van de vennootschap enkel interne werking heeft ;

2. De werknemer die door een gedelegeerd bestuurder, orgaan van zijn werkgeefster, een naamloze vennootschap, onmiddellijk is ontslagen, en die nagelaten heeft zich te vergewissen van de bevoegdheid dienaangaande van de betrokken bestuurder, kan achteraf het bestaan van een lastgeving ter zake niet meer ontkennen als daarover tussen lastgeefster en lasthebber geen betwisting bestaat.

De B. t/ V.O.F. E. e.a.

Feiten

Overwegende dat appelllant op 1 oktober 1972 in dienst is getreden van D.; dat de naam van deze firma nadien gewijzigd werd in E.I.S. B.V., derde geïntimeerde;

Overwegende dat appelllant op 1 november 1980 in dienst trad van de N.V. B., overeenkomstig een arbeidsovereenkomst van 20 november 1980; dat de naam van deze firma nadien gewijzigd werd in E.I.S. N.V., tweede geïntimeerde;

...

Overwegende dat appelllant op 28 december 1982 overging naar de maatschappij E. V.O.F., eerste geïntimeerde,

...

Overwegende dat eerste geïntimeerde bij aangetekend schrijven van 15 december 1983 onmiddellijk een einde heeft gemaakt aan de arbeidsovereenkomst om een dringende reden;

...

Ontslag door een daartoe niet bevoegde persoon?

Overwegende dat de aangetekende ontslagbrief van 15 december 1983 voor eerste geïntimeerde ondertekend werd door G.S., gedelegeerd bestuurder;

Overwegende dat, luidens artikel 8 van de statuten van eerste geïntimeerde, elk der vennoten zaakvoerder is van de vennootschap; dat uit deze statuten blijkt dat deze vennoten de tweede en derde geïntimeerde zijn en elk van hen tot het ontslag van appelllant kon overgaan;

Overwegende dat S. de gedelegeerd bestuurder was van tweede geïntimeerde; dat appelllant stelt dat S. met het ondertekenen van de ontslagbrief van 15 december 1983 zijn bevoegdheid te buiten is gegaan omdat, luidens artikel 23 van de statuten van tweede geïntimeerde, de handelingen die de vennootschap verbinden en die geen daden van dagelijks bestuur zijn moeten worden getekend door twee bestuurders; dat echter, luidens artikel 63bis van de wet op de handelsvennootschappen, de naamloze vennootschap verbonden is door de handelingen van de raad van bestuur, van de bestuurders die overeenkomstig artikel 54, vierde lid, de bevoegdheid hebben om haar te vertegenwoordigen of van de personen aan wie het dagelijks bestuur is opgedragen, zelfs indien die handelingen buiten haar doel liggen, tenzij zij bewijst dat de derde daarvan op de hoogte was of er, gezien de omstandigheden, niet onkundig van kon zijn; dat de bekendmaking van de statuten alleen ter zake geen voldoende bewijs is; dat uit deze wetsbepaling volgt dat, zelfs indien de verrichte handelingen buiten het doel van de vennootschap liggen of dit doel overschrijden, de statutaire grenzen van de bevoegdheden van de organen die de bevoegdheid hebben om de vennootschap te vertegenwoordigen, in principe, alleen maar een louter interne werking hebben en derhalve niet door derden kunnen worden aangevoerd; dat appelllant in de vennootschapsrelatie een derde was en de statutaire begrenzing van de bevoegdheid van S. dientengevolge niet kan aanvoeren; dat dient te worden aanvaard dat tweede geïntimeerde bij de ondertekening van de ontslagbrief van 15 december 1983 geldig vertegenwoordigd was bij ontstentenis van enige betwisting daaromtrent bij eerste of tweede geïntimeerde; dat eerste geïntimeerde dientenge-

volge door toedoen van een zaakvoerder, namelijk tweede geïntimeerde, tot het onmiddellijk ontslag van appelllant is overgegaan;

Overwegende dat appelllant overigens het mandaat van S. om tot zijn onmiddellijk ontslag over te gaan niet betwist heeft op het ogenblik dat dit ontslag hem werd betekend en toen geen maatregelen heeft getroffen ten einde zich van het mandaat van S. te vergewissen; dat dit tot gevolg heeft dat hij het bestaan van de lastgeving achteraf niet meer kan ontkennen, wanneer noch de lastgever, noch de lasthebber dienaangaande enige betwisting opperen (Cass., 18 september 1964, *R.W.*, 1965-66, 1104);

Overwegende ten overvloede, dat appelllant ten onrechte stelt dat het gegeven ontslag onregelmatig was omdat dit gegeven werd door een daartoe niet bevoegde persoon en dientengevolge de betaling van een opzeggingsvergoeding door eerste geïntimeerde verschuldigd is; dat immers een ontslag, door een daartoe niet bevoegde persoon gegeven, gewoonweg geen rechtsgevolgen kan hebben ten aanzien van de werkgever, dit overeenkomstig artikel 1998, tweede lid, *B.W.*, tenzij door bekrachtiging of eventueel toepassing van de regelen van het schijnmandaat; dat appelllant verkeerdelijk verwijst naar het cassatiearrest van 23 maart 1981 (*R.W.*, 1981-82, 2481), handelend over een onregelmatige opzegging, en waarbij aanvaard werd dat, wanneer de opzegging nietig is, het ontslag geen geldige tijdsbepaling bevat, zodat de arbeidsovereenkomst als onmiddellijk verbroken kan worden beschouwd, met een onmiddellijk recht op de opzeggingsvergoeding; dat de verwijzing naar deze situatie niet opgaat aangezien een ontslag gegeven door een daartoe niet bevoegde persoon immers geen onregelmatig ontslag maar gewoon geen ontslag is, omdat de werkgever de wil niet heeft geuit om de arbeidsovereenkomst te beëindigen;

Overwegende dat appelllant ten slotte in zijn laatste conclusie toegeeft dat hij wel degelijk ontslagen werd, wat dus inhoudt dat er daartoe een geldige wilsuiking van de werkgever is geweest, aangezien hij aangemaand werd het bedrijf te verlaten, er onmiddellijk een vervanger werd aangesteld, hij aangemaand werd alle documenten en alle andere voorwerpen van de vennootschap en de firmawagen terug te bezorgen, hem op 21 december 1983 het pro rata gedeelte van het loon van december 1983 en van de jaareindepremie 1983 werd uitbetaald, evenals het vakantiegeld-einde-dienst, hem de gebruikelijke documenten in het kader van de beëindiging van de arbeidsovereenkomst en uitgaande van eerste geïntimeerde werden bezorgd, zoals de tewerkstellingsattesten, de vakantieattesten, de individuele rekening en het formulier C4, voorts de pensioenverzekering door eerste geïntimeerde werd opgezegd, en hem vanaf 15 december 1983 geen loon meer werd uitbetaald; dat appelllant naar de conclusie van eerste geïntimeerde verwijst en naar een premieborderel waarin uitdrukkelijk door eerste geïntimeerde gesteld wordt dat de arbeidsovereenkomst met appelllant een einde nam op 15 december 1983;

NOOT—Zie Cass., 12 november 1987, *R.W.*, 1987-88, 1056, *T.B.H.*, 1988, 500, met noot Gregoire; R. Van den Bergh en E. Dirix, *Handels- en economisch recht in hoofdlijnen*, nr. 117.

ARBEIDSRECHTBANK TE TONGEREN

25 APRIL 1989

Voorzitter: de h. Cools

Rechters in sociale zaken: de hh. Gillioen en Hamaekers

Openbaar ministerie: de h. Misotten

Advocaten: mrs. Colette en Vrancken

Paritair Comité – Werkingssfeer – Paritair Comité voor het Kledings- en Confectiebedrijf – Verhuur van tenten

De onderneming wier hoofdactiviteit bestaat in het verhuren van tenten ressorteert niet onder het P.C. voor het Kledings- en Confectiebedrijf.

V. t/ N.V. I.

De activiteit van verwerende partij, waarvan aanlegger beweert dat deze dient te worden begrepen onder die waarvoor het P.C. voor het Kledings- en Confectiebedrijf bevoegd is, bestaat hoofdzakelijk in het verhuren van tenten (behoudens de zeilmakerij, waarin slechts zes werklieden zijn tewerkgesteld).

De vraag is of dit begrip «verhuren van tenten», met alles wat dat inhoudt, zoals het monteren, demonteren, plaatsen, vervoer, kan worden aangemerkt als «behandeling en herstelling van tenten voor verhuring».

Ongetwijfeld worden de tenten van verwerende partij hersteld in de zeilmakerij. Daartoe zijn gespecialiseerde werknemers in dienst en verweerster heeft er geen probleem mee dat die zes werklieden ressorteren onder het P.C. voor het Kleding- en Confectiebedrijf.

De bevoegdheidsbepaling van het P.C. spreekt over «behandeling en herstelling van tenten voor verhuring», hetgeen inhoudt dat de «behandeling» niet identiek is met herstelling. Ongetwijfeld heeft men bij de bevoegdheidsbepaling zich niet willen bezondigen aan tautologie.

«Behandeling» moet dus iets anders zijn dan herstelling. Aangezien de bevoegdheidsbepaling met zich meebrengt dat de werkgever, vertegenwoordigd in het P.C., verbonden zijn voor de opgelegde loonmassa, en eisende partij in haar inleidende dagvaarding zelfs spreekt over looneisen, loontekorten ingevolge «strafbare overtreding van de bepalingen zoals vastgelegd bij C.A.O.'s» en zodoende rechtstreeks verwijst naar een strafrechtelijke gehoudenheid, strafrechtelijke implicaties, moet aan de verplichtingen van de werkgever ook een enge interpretatie worden gegeven, moet het begrip «behandelen» niet een uitermate ruime – zoals eiser doet – doch wel een restrictieve interpretatie worden gegeven, namelijk die welke gangbaar is in de gewone omgangstaal.

«Behandelen» betekent dan «het omgaan met», omvormen, vorm geven, er iets constructiefs mee verrichten, bewerken. Aldus kan als behandelen worden aangemerkt het aanmaken van zeilen, het aanpassen van tenten aan precieze noden, het omvormen ervan voor kleinere of grotere ruimten.

Naar het oordeel van de rechtbank is dit niet het vervoer, het plaatsen, het afbreken en dies meer. Voor die activiteiten kent onze rijke Nederlandse woordenschat geheel andere begrippen en omschrijvingen.

Zodoende beslist deze rechtbank dat de activiteit van de verwerende partij geen «behandeling en herstelling van tenten voor verhuur» is, zodat de door eiser aangewezen C.A.O.'s op haar niet van toepassing zijn.

NOOT – Het gepubliceerde vonnis is bekrachtigd door het arrest van 10 oktober 1990 van het Arbeidshof te Antwerpen, afdeling Hasselt.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE ANTWERPEN

12e KAMER – 23 MEI 1990

Voorzitter: mevr. De Roeck

Advocaten: mrs. Van Bellinghen en Bleyenbergh loco Van der Straten

Onrechtmatige daad – Aansprakelijkheid – Gebrekkige zaken – Gemeentelijk havenreglement – Bevrijdingsbeding – Toepassing van art. 107 Gw. – Onwettigheid

Een gemeentelijke politieverordening kan de burgerlijke aansprakelijkheidsregeling, zoals vervat in de artikelen 1382 e.v. B.W., niet tenietdoen.

Art. 33, 2°, van de Algemene Politieverordening van de Haven van Antwerpen, waarin wordt bepaald dat van de Stad geen schadeloosstelling kan worden gevorderd wegens averij of scheepvaartstremming veroorzaakt door een ongeval, door de toestand en de hoedanigheid van het dokwater of door welke omstandigheid ook, kan derhalve krachtens art. 107 Gw. door de hoven en rechtbanken niet worden toegepast.

De Stad Antwerpen is aansprakelijk voor de motorschade die een binnenschip oploopt ten gevolge van de aanwezigheid van een autoband in de waterweg die de Stad onder haar bewaring heeft.

S. t/ Stad Antwerpen

Overwegende dat eiser, schipper-eigenaar van het ms. D., verweersters veroordeling vordert tot betaling van een bedrag van 205.206 fr. met interesten en kosten, wegens motorschade die het schip op 30 juli 1985 opliep doordat een autoband in de schroef was gekomen in de haven van Antwerpen;

Overwegende dat verweerster stelt dat eiser faalt in het bewijs dat de waterweg aangetast was door een gebrek waardoor schade werd veroorzaakt, een voorwaarde voor de toepassing van art. 1384, eerste lid, B.W., waarop eiser zijn vordering baseert;

Overwegende dat de duiker S. bevestigt dat hij een autoband uit de schroef heeft gehaald;

Dat verweerster deze verklaring eenzijdig noemt;

Dat echter, volgens eiser, de dokmeester W. aanwezig was en aantekeningen maakte toen de duiker met helper op 1 augustus 1985 een autoband met een lang dubbel geel nylon touw uit de schroef haalde en aan wal bracht;

Dat uit de brief van 22 november 1985 van verweerster blijkt dat de dokmeester inderdaad een rapport opstelde; dat verweerster evenwel nalaat dit verslag vrij te geven niet tegenstaande de verzekeraar van eiser er reeds bij brief van 23 oktober 1985 naar verwees en eiser in zijn conclusie heeft opgemerkt dat de Stad angstvallig weigert dit verslag voor te brengen; dat eiser zeker geen nadelige gevolgen mag on-

dervinden van het feit dat verweerster, om redenen haar eigen, voornoemd rapport inhoudt;

Dat verweerster de materialiteit van de feiten, dat door de duiker een autoband en touw uit de schroef werden verwijderd, niet ernstig kan betwisten, aangezien zij deze feiten erkent in haar brief van 10 oktober 1985;

Dat, nu de oorzaak van het schadegeval derhalve onbetwistbaar is en de schade op tegenspraak werd vastgesteld, eiser geenszins de verplichting had de aanstelling van een gerechtsdeskundige te vorderen, zoals verweerster beweert;

Dat dient te worden aangenomen dat de autoband in de schroef van het schip is gekomen in de Antwerpse haven, daar de door eiser voorgebrachte stukken bewijzen dat het schip sinds 26 februari 1985 tot 30 juli 1985 onafgebroken in de Antwerpse wateren vertoefde, slechts met uitzondering van één dag, nl. 12 juni 1985 en dat de schipper enkel naar S. is gaan lossen om zich dan terug naar nr. 7 van de haven te begeven;

Dat, gelet op deze lange tijdspanne, de stelling van verweerster, dat de autoband vóór 26 februari 1985 zich in de schroef zou hebben bevonden, niet kan worden aangenomen;

Dat er ook geen enkel element is dat erop wijst dat het om een eigen daad van de schipper ging;

Overwegende dat het gebrek van de zaak, die verweerster onder haar bewaring heeft, derhalve genoegzaam bewezen voorkomt;

Overwegende dat verweerster tevergeefs verwijst naar art. 33, 2°, van de Algemene Politieverordening van de Haven van Antwerpen, waarin wordt bepaald dat geen schadeloosstelling van de Stad kan worden gevorderd wegens averij of scheepvaartstremming veroorzaakt door een ongeval, door de toestand en de hoedanigheid van het dokwater of door welke omstandigheid ook;

Dat evenwel overeenkomstig artikel 107 van de Grondwet de hoven en rechtbanken de algemene, provinciale en plaatselijke besluiten en verordeningen alleen toepassen in zoverre zij met de wetten overeenstemmen;

Dat voornoemde gemeentelijke verordening de burgerlijke aansprakelijkheidsregeling, zoals vervat in de artikelen 1382 e.v. B.W., niet teniet kan doen;

Overwegende dat verweerster ten onrechte stelt dat de onvoorzichtige handelwijze van de schipper, nl. het niet plaatsen van een uitkijk, mede oorzaak is geweest van de schade;

Dat het plaatsen van een uitkijk geenszins verplicht is bij normale zichtbaarheid en dat bovendien niet bekend is of de autoband zichtbaar zou zijn geweest, hetgeen zou veronderstellen dat hij minstens gedeeltelijk drijvende zou zijn geweest;

Overwegende dat verweerster ook nog beweert dat eiser, op het ogenblik dat hij vaststelde dat er iets haperde aan de schroef, onmiddellijk het verder gebruik had moeten stopzetten, teneinde de schade zoveel mogelijk te beperken;

Dat echter niet vaststaat wanneer eiser vaststelde of kon vaststellen dat er iets haperde, zodat niet bewezen is dat zijn handelwijze de schade zou hebben vergroot;

Overwegende dat verweerster volledig ten onrechte opmerkt dat er betreffende de gevorderde bedragen minstens onzekerheid bestaat;

Dat de schade, in aanwezigheid van een vertegenwoordiger van verweerster, op tegenspraak werd vastgesteld op 170.538 fr.;

Dat het feit dat eiser tot een goedkopere herstelling is overgegaan, niet belet dat hij gerechtigd is integrale vergoeding van de op tegenspraak vastgestelde schade te vorderen;

Dat verweerster ook ten onrechte het bedrag van 7.500 fr. voor duikerskosten betwist; dat dit in het contradictoire expertiseverslag als schadebedrag is opgenomen; dat het logisch is dat de kosten voor het verwijderen van de autoband uit de schroef in rekening worden gebracht en dat deze kosten trouwens blijkbaar werden gemaakt in aanwezigheid van de dokmeester, zoals supra vermeld;

Dat verweerster ten slotte ook ten onrechte de verletvergoeding van 34.722 fr. betwist;

Dat het contradictoire expertiseverslag een tijdverlet voorziet van vijf dagen en dat het daarvoor door eiser in rekening gebracht bedrag redelijk voorkomt;

...

NOOT — Zie in dit nummer de bijdrage van E. Van Hooydonk, *De geldigheid van in havenreglementen opgenomen bevrijdingsbedingen*.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 14 februari 1991

Faillissement — Betwistingen — Hoger beroep — Termijn — Geschil over geldigheid van een indeplaatsstelling — Art. 465 Fw. niet toepasselijk

Het bestreden arrest (Hof Brussel, 4 april 1989) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat het arrest, op grond van artikel 465 van de Faillissementswet, beslist dat het hoger beroep van eiseres te laat is ingesteld en bijgevolg niet ontvankelijk is, op grond dat die wetsbepaling van toepassing is op elk 'geschil inzake het opnemen in het passief van een faillissement van een schuldvordering, waarvan noch het bestaan noch het bedrag worden betwist' en dat te dezen 'noch het bestaan noch het bedrag van (verweersters) schuldvordering worden betwist';

«Dat evenwel uit het arrest blijkt dat er betwisting bestond 'nopens de geldigheid van de indeplaatsstelling van (verweerster) in de rechten en voorrechten van de verkoper van machines', waaraan verweerster de prijs van de door de gefailleerde vennootschap gekochte toestellen had betaald;

«Overwegende dat het geschil inzake de indeplaatsstelling, nu de in de plaatsgestelde door de indeplaatsstelling de oorspronkelijke schuldvordering verkrijgt, impliceerde dat er een geschil bestond van de kant van verweerster nopens het bestaan zelf van de schuldvordering van de verkoper van machines, waarvan verweerster beweert houder te zijn krachtens de litigieuze indeplaatsstelling;

«Dat, nu het geschil hoofdzakelijk zoniet uitsluitend grond was op een oorzaak die onafhankelijk was van de staat van faillissement, de uitzonderlijke termijn van vijftien dagen bepaald in voornoemd artikel 465 niet van toepassing was.»

(Voorzitter: de h. Sace – Rapporteur: de h. Verheyden – Openbaar ministerie: mevr. Liekendael – Advocaten: mrs. Van Ommeslaghe en Nelissen Grade – In de zaak N.V. G. t/ N.V. K. en curator faillissement X)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 1 maart 1991

Inkomstenbelastingen – Art. 259, tweede lid, W.I.B. – Aanslagtermijn – Verlenging met twee jaar – Bedrieglijk opzet

Eiser voert aan dat het bestreden arrest (Hof Gent, 24 april 1990), in verband met de toepassing, door het bestuur, van de in art. 259, tweede lid, W.I.B. gestelde termijn, ten onrechte uit de vastgestelde feiten eisers bedrieglijk opzet heeft afgeleid.

«Overwegende dat een overtreding van bepalingen van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen met bedrieglijk opzet is begaan, onder meer wanneer ze gebeurt met de wil om een onrechtmatig voordeel te verkrijgen, inzonderheid met de wil de verschuldigde belasting te ontduiken;

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat eisers de verplichting opgelegd door artikel 222 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen niet zijn nagekomen, doordat zij, na eerst geen aangifte van de litigieuze belastbare inkomsten te hebben gedaan, vervolgens, na verzoek van het bestuur, een onvolledige aangifte hebben verricht om de verschuldigde belasting te ontduiken;

«Dat het arrest, op grond van die vaststellingen, naar recht verantwoordt de beslissing dat de eisers de voormelde bepaling van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen met bedrieglijk opzet hebben overtreden.»

(Voorzitter: de h. Caenepeel – Rapporteur: de h. Rauws – Openbaar ministerie: de h. Declercq – Advocaat: mr. Cooreman – In de zaak: De W. t/ Belgische Staat)

Rb. Antwerpen (37e Kamer), 22 januari 1991

Huwelijksgoederenrecht – Primair stelsel – Schulden aangegaan ten behoeve van de huishouding – Afwezigheid gezinsleven – Vertrouwensbeginsel.

«(...) Overwegende dat het beslag werd gelegd op verzoek van de V.Z.W. C. voor een schuldvordering met betrekking tot hospitalisatiekosten van dame D. (cf. vonnis rechtbank Antwerpen, 13e Kamer, dd. 31 mei 1988) (...)

«Overwegende dat eisers hiertegen doen gelden dat de schuldvordering van de V.Z.W. C. een eigen schuld uitmaakt en niet kan worden verhaald op integrale huurgelden;

«Overwegende dat niet wordt betwist dat de in beslag genomen huurgelden behoren tot het gemeenschappelijk vermogen van de echtgenoten C.-D.;

«Overwegende dat V.Z.W. C. stelt dat de hospitalisatiekosten dienen beschouwd te worden als huishoudelijke kosten waarvoor echtgenoten ex art. 222 B.W. hoofdelijk aan-

sprakelijk zijn; dat de opname van D. dateerde uit een periode dat zij met C. gehuwd was, namelijk jaren 1984-1985;

«Overwegende dat eisers van oordeel zijn dat art. 222 B.W. geen toepassing kan vinden; dat D. reeds in 1981 de echtelijke woonst verliet; dat zij zich schuldig maakte aan valsheid in geschrifte en verduisteringen ten nadele van eiser sub 1 en eisers sub 2 (haar schoonouders); dat zij hiervoor veroordeeld werd (cf. Corr. Rb. Antwerpen, dd. 26 november 1985 bevestigd in hoger beroep, cf. arrest Hof van Beroep Antwerpen dd. 27 september 1988); dat zij zich in augustus 1984 ook schuldig maakte aan het toebrengen van slagen en verwondingen aan haar schoonvader (eiser sub 2a) waarvoor zij eveneens veroordeeld werd (Corr. Rb. Antwerpen 8 april 1986); dat in die omstandigheden van enig 'huishouden', laat staan van kosten besteed tot het instandhouden hiervan, geen sprake kan zijn;

«Overwegende dat art. 222 en art. 1408, tweede lid B.W. redelijkerwijze het bestaan veronderstellen van een «huishouden»; dat het bestaan hiervan wordt vermoed, maar dat echtgenoten dit vermoeden mogen ontkrachten (cf. Rb. Brussel, 30 november 1987, *J.T.*, 1988, 323; Vred., Menen, 7 december 1983, *R.W.*, 1984-85, 2080; Baeteman e.a., «Overzicht van rechtspraak», *T.P.R.*, 1990, 187, nr. 57 e.v.); dat in casu eiser sub 1 gelet op de hiervoren opgesomde zwaarwichtige feiten in die bewijslast slaagt;

«Overwegende dat derhalve de schuld van D. lastens V.Z.W. C. een eigen schuld is die niet kan worden verhaald op goederen van de gemeenschap;

«Overwegende dat aan het vertrouwensbeginsel recht wordt gedaan door iedere partij in de eigen gemaakte kosten te veroordelen;

(Beslagrechter: de h. Dirix – Advocaten: mrs. Corman loco Speyer, Hendrickx, de Wachter, Bleyenbergh loco Van Der Straten en Patroons loco Bacqaert – In de zaak: C. t/ V.Z.W. C. e.a.)

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van het departement rechten van de U.I.A.

Aan het nazien van het Belgisch Staatsblad van september en oktober 1990 verleende zijn medewerking: W. Lambrechts.

Preventie van brand en ontploffing

Bij zijn arresten van 15 oktober 1987 (*B.S.*, 6 november 1987) en 29 oktober 1987 (*B.S.*, 21 november 1987) heeft het Arbitragehof inzake de bevoegdheidsverdeling met betrekking tot de brandpreventie een aantal beginselen vastgelegd betreffende de bevoegdheidsverdeling tussen nationale en gewestelijke overheden. Hierdoor was het nodig de wet van 30 juli 1979 betreffende de preventie van brand en ontploffing en betreffende de verplichte verzekering van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid in dergelijke gevallen aan te passen. Dit geschiedde bij de wet van 22 mei 1990 (*B.S.*, 21 september 1990).

Er zijn drie bevoegdheidskringen.

1. De nationale overheid is bevoegd voor de algemene basisnormen, dit zijn normen die niet specifiek gebonden zijn aan de bestemming van een constructie ;

2. De gewesten en gemeenschappen en de nationale overheid kunnen specifieke normen uitvaardigen voor die instellingen die onder hun respectieve bevoegdheid ressorteren ;

3. De gewesten en gemeenschappen en de nationale overheid kunnen bovendien de basisnormen toepassen bij de erkenning of subsidiëring.

Dit heeft tot gevolg dat nu, krachtens de wet van 22 mei 1990, drie soorten van preventienormen bestaan :

- preventienormen, bij koninklijk besluit vastgelegd, die basisnormen zijn ;

- preventienormen, ook bij koninklijk besluit vastgelegd, die specifieke normen zijn ;

- preventienormen, bij besluit van de Executieve vastgelegd, die specifieke regionale of gemeenschapsnormen zijn.

De specificiteit is gebonden aan de bestemming van een constructie, bestemming die ook bepalend is voor de bevoegdheid van de Staat, de Gemeenschap of het Gewest.

Luchtvaartondernemingen

De wet van 6 juni 1990 betreffende de luchtvaartondernemingen (*B.S.*, 22 september 1990) maakt de bestaande richtlijnen en schikkingen van de E.G. betreffende de verdeling van de passagierscapaciteit tussen luchtvaartmaatschappijen in geregelde luchtdiensten tussen Lid-Staten en de toegang van luchtvaartmaatschappijen tot geregelde luchtdiensten tussen Lid-Staten, van toepassing op de Belgische luchtvaartmaatschappijen.

Uit de richtlijnen en beschikkingen volgt dat zij de betrekkingen tussen een Lid-Staat en zijn eigen luchtvaartmaatschappijen i.v.m. de verdeling van de capaciteiten en de toegang tot de markt, onverlet laten. Tot nu toe werden deze Europese voorschriften niet toegepast op de Belgische vervoerders, die aldus verstoken bleven van de voordelen die niet-Belgische luchtvaartmaatschappijen kunnen halen uit de liberalisering van het Europese regionale luchtverkeer.

Voortaan zullen bij K.B. de wijzigingen die op Europees vlak worden doorgevoerd, ook in de Belgische wetgeving kunnen worden ingevoegd. Daardoor zullen de evoluties in de E.E.G.-regeling snel kunnen worden omgezet.

Wedden van titularissen van sommige openbare ambten

Sedert de bekendmaking van de wet van 4 januari 1989 betreffende de wedden van de titularissen van sommige openbare ambten en van de bedienaars van de erediensdiensten, werd in het gemeenschappelijk comité voor alle overheidsdiensten op 6 februari 1989 een protocolakkoord gesloten, waarbij vanaf 1 september 1989 in een reële verhoging van de wedden met 2% werd voorzien.

Dit akkoord werd omgezet bij de wet van 18 juli 1990 (*B.S.*, 5 september 1990). Tevens werd de berekeningswijze van de wedden en lonen vereenvoudigd door de bestaande indexverhogingen in de wedden in te bouwen, zodat kan worden gestart met nieuwe weddeschalen.

Ziekenfondsen

De wet van 6 augustus 1990 betreffende de ziekenfondsen en de landsbonden van ziekenfondsen (*B.S.*, 28 september 1990) schept een nieuw wettelijk kader dat de basisvoorwaarden bevat waarbinnen de werking van de ziekenfondsen en van de landsbonden van ziekenfondsen gestalte moet krijgen en waarbinnen het toezicht waaraan zij zijn onderworpen, moet worden georganiseerd. Deze wet vervangt de wet van 23 juni 1894 houdende herziening van de wet van 3 april 1851 op de maatschappijen van onderlinge bijstand en de wet van 30 juli 1923 op de samensmelting der erkende mutualiteitsverenigingen.

De nieuwe wet steunt op de volgende drie krachtlijnen :

1. de aanpassing van de opdracht van de ziekenfondsen en van de landsbonden aan de huidige maatschappelijke werkelijkheid ;

2. de vereenvoudiging van de structuren, de democratische inspraak en de bescherming van de leden ;

3. de organisatie van een doeltreffende controle op financieel en boekhoudkundig gebied.

De wet bepaalt de voorwaarden waaraan de ziekenfondsen en landsbonden van ziekenfondsen moeten voldoen om de rechtspersoonlijkheid te verkrijgen. Tevens bevat zij een regeling van erkenning van diensten.

Bijzondere aandacht wordt besteed aan het toezicht op de werking van de ziekenfondsen en de landsbonden.

Bij het Arbitragehof werden verscheidene verzoekschriften ingediend tot vernietiging van diverse bepalingen van deze wet. De artikelen 2, 14 en 19 van de wet werden uitgevoerd door het K.B. van 7 maart 1991 (*B.S.*, 5 april 1991).

Voor een uitgebreide commentaar op de wet wordt verwezen naar Van Langendonck, J., «De nieuwe wet op de ziekenfondsen», *R.W.*, 1990-91, 689-695.

Bosdecreet

Het bosdecreet van 13 juni 1990 (*B.S.*, 28 september 1990) zal voor het Vlaamse Gewest het oude Boswetboek van 19 december 1854 vervangen.

Een aantal bepalingen van het oude Boswetboek wordt overgenomen zonder noemenswaardige wijzigingen. Dit geldt voor de politie van de bossen, de bepalingen inzake houtverkoop, alsmede exploitatie en controle in de openbare bossen. Anderzijds werden in het bosdecreet een groot aantal nieuwe visies opgenomen en omgezet in decretale bepalingen.

Allereerst wordt vastgelegd dat het bos verschillende functies kan vervullen, wat aansluit bij de actuele visies inzake bospolitiek.

Vervolgens wordt het privébos betrokken bij het bosbeleid zodat alle bossen, ongeacht hun eigendomsstatuut, privaot of openbaar, aan het nieuwe decreet worden onderworpen.

Voortaan zal men niet alleen oog hebben voor de economische functie maar ook voor de schermfunctie, de sociaal-educatieve functie, de ecologische functie en de wetenschappelijke functie.

Voor een uitgebreide commentaar zij verwezen naar : Van Miegroet, M., *Het bosdecreet*, Brugge, Die Keure, 1990, 278 p.

Werkgelegenheid in de niet-commerciële sector in Vlaanderen

Het decreet van 12 juli 1990 (*B.S.*, 19 september 1990) zet een programma op ter bevordering van de werkgelegenheid in de niet-commerciële sector in het Vlaamse Gewest.

De bestaande overeenkomsten die werden gesloten onder het stelsel van het Interdepartementaal begrotingsfonds ter bevordering van de werkgelegenheid, bedoeld in het K.B. nr. 25 van 24 maart 1982, liepen af op 30 juni 1990. Door dit decreet wordt vermeden dat die overeenkomsten teloor zouden gaan wat het Vlaamse Gewest betreft. In werkelijkheid zijn de bepalingen van het K.B. nr. 25 omgezet in het decreet van 12 juli 1990.

Brussel – Gewestelijk agentschap voor netheid

Door de ordonnantie van 19 juli 1990 (*B.S.*, 25 september 1990) wordt een organisme van openbaar nut opgericht dat belast wordt met de uitoefening van de agglomeratiebevoegdheden inzake ophaling en verwerking van huisvuil, met de deelneming aan het opstellen door het Brussels Instituut voor Milieubeheer van een plan voor de verwijdering van het Brusselse afval, met de uitvoering van het afvalstoffenbeleid en met het schoonvegen van de openbare weg in de agglomeratie Brussel. Andere taken kunnen aan dit organisme worden opgedragen.

Vlaams Gemeentefonds

Het decreet van 31 juli 1990 tot instelling van het Vlaamse Gemeentefonds en tot regeling van een bijzondere dotatie voor sommige gemeenten van het Vlaamse Gewest (*B.S.*, 11 september 1990), richt een Vlaamse Gemeentefonds op waarvan de jaarlijkse dotatie zal worden uitgetrokken op de begroting van de Vlaamse Gemeenschap. Het Fonds is hoofdzakelijk bestemd om jaarlijks onder de gemeenten van het Vlaamse Gewest te worden verdeeld als algemene subsidiëring van hun gewone begroting. Naast een reeks technische voorschriften bevat het decreet bepalingen inzake de uitkering van kwartaalvoorschotten aan de gemeenten, de definitieve verdeling en het rechtzetten van vergissingen.

Preventief bedrijfsbeleid

Nadat gedurende enkele jaren ervaring werd opgedaan heeft het decreet van 31 juli 1990 tot reorganisatie van de Vlaamse Commissie voor Preventief Bedrijfsbeleid (*B.S.*, 11 september 1990) het eerste decreet van 27 juni 1985 terzake vervangen.

De Commissie heeft tot taak de ondernemingen of exploitatie-eenheden in het Vlaamse Gewest aan te sporen tot een beleid gericht op het voorkomen van moeilijkheden die hun leefbaarheid kunnen bedreigen.

Het onderzoeksgebied van de Commissie wordt uitgebreid tot ondernemingen die gemiddeld 50 tot 99 werknemers tewerkstellen. De interactiemogelijkheden tussen de Commissie en de Overheid worden uitgebreid.

De Commissie brengt geregeld verslag uit bij de Vlaamse Executieve.

Fonds voor de integratie van kansarmen

Het decreet van 31 juli 1990 (*B.S.*, 11 september 1990) stelt een Vlaams Fonds voor de integratie van kansarmen in waarvoor vanaf 1991 tot en met 1998 op de begroting van de Vlaamse Gemeenschap een jaarlijkse dotatie zal worden ingeschreven die wordt verdeeld onder de gemeenten en O.C.M.W.'s van gemeenten die zich in een bijzondere situatie inzake de aanwezigheid van kansarme bevolkingsgroepen bevinden. Daartoe worden bepaalde parameters gehanteerd, omschreven in artikel 5 van het decreet. De verdeling onder de gemeenten geschiedt volgens de maatstaven die in artikel 7 van het decreet zijn aangegeven.

Politiek verlof voor de personeelsleden van de instellingen van openbaar nut

Twee decreten van 31 juli 1990 (*B.S.*, 11 september 1990) wijzigen het decreet van 30 november 1988 tot instelling van het politiek verlof voor de personeelsleden van de instellingen van openbaar nut die enerzijds van de Vlaamse Gemeenschap en anderzijds van het Vlaamse Gewest afhangen. Het decreet heeft tot doel het toepassingsgebied van het decreet van 30 november 1988 uit te breiden tot het personeel van de publiekrechtelijke verenigingen van de openbare instellingen die zijn onderworpen aan de wet van 16 maart 1954 en van de andere publiekrechtelijke rechtspersonen opgericht door of krachtens een decreet van de Vlaamse Gemeenschap of van het Vlaamse Gewest.

Gewestelijke ontwikkelingsmaatschappijen

De gewestelijke ontwikkelingsmaatschappijen werden opgericht krachtens de wet van 15 juli 1970 houdende organisatie van de planning en economische decentralisatie.

Artikel 15 van die wet werd voor Vlaanderen vervangen door het decreet van 12 juli 1990 houdende organisatie van de gewestelijke ontwikkelingsmaatschappijen (*B.S.*, 11 september 1990).

In de verschillende provincies ontstonden er nieuwe noden en situaties en werden in het kader van de staatshervorming belangrijke nieuwe bevoegdheden overgeheveld naar de Gemeenschappen en de Gewesten. Daardoor zijn er nieuwe taken weggelegd voor de G.O.M.'s. Die taken, alsmede de bevoegdheden, het bestuur en de werking van de vijf gewestelijke ontwikkelingsmaatschappijen in Vlaanderen werden precieser omschreven.

Ter herinnering: de Waalse Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij werd ontbonden door het decreet van 8 juni 1983 (*B.S.*, 21 juni 1983).

Kruispuntbank sociale zekerheid

De wet van 15 januari 1990 die de basisregels vastlegde met het oog op de oprichting en de organisatie van een Kruispuntbank van de sociale zekerheid werd besproken in het R.W. 1990-91, 724. Die wet heeft een Toezichtscomité ingesteld. Er werd aan gedacht het statuut van de voorzitter van het toezichtscomité te regelen via een intern reglement

van Kamer en Senaat. De Conferentie van voorzitters van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Commissie voor de parlementaire werkzaamheden van de Senaat hebben geoordeeld dat het vaststellen van het statuut van de Voorzitter beter aan de wetgever werd overgelaten. Dat gebeurde bij de wet van 6 augustus 1990 (B.S. 2 oktober 1990). Van de gelegenheid werd ook gebruik gemaakt om enkele terminologische verbeteringen aan te brengen.

Meer vrouwen in adviesorganen

De wet van 20 juli 1990 ter bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in organen met adviserende bevoegdheid (B.S. 9 oktober 1990, err. B.S. 23 november 1991) beperkt er zich toe op algemene wijze de verplichting in de voeren om voor te begeven mandaten in de bij wet of bij koninklijk of ministerieel besluit opgerichte adviesorganen, telkens de kandidatuur van een man en van een vrouw voor te dragen. De wet betreft enkel de voordracht en verplicht de benoemende overheid derhalve geenszins in gelijke mate personen van het ene en het andere geslacht als leden van die adviesorganen aan te wijzen.

Van de algemene regel om telkens een man en een vrouw voor te dragen, kan slechts worden afgeweken wanneer het niet mogelijk is aan die eis te voldoen, in welk geval de voordrachtakte ter zake dient te worden gemotiveerd.

Oorlogs-, vergoedingspensioenen

De wet van 3 mei 1986 wijzigd de wet van 15 maart 1954 betreffende de herstelpensioenen voor de burgerlijke slachtoffers van de oorlog 40-45 en hun rechthebbenden.

Het gaat om een kleine wijziging van artikel 6 van de wet. Wellicht daarom heeft het meer dan 4 jaar geduurd vooraleer deze wetswijziging werd gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 27 oktober 1990.

O.C.M.W. - Bijzonder Fonds

Het decreet van de Vlaamse Raad van 31 juli 1990 stelt een bijzonder Fonds voor Maatschappelijk Welzijn in ten behoeve van de O.C.M.W.'s (B.S. 26 oktober 1990).

Dit Fonds is operationeel sinds 1 januari 1991.

Aan de Vlaamse Executieve wordt opgedragen objectieve normen vast te stellen voor de jaarlijkse verdeling van het bijzonder Fonds volgens parameters die zijn aangegeven in het decreet, namelijk het evolutiepercentage, de verhouding van het indexcijfer over de laatste twee jaar en het rentepeil.

Vlaamse Vervoermaatschappij

Het decreet van de Vlaamse Raad van 31 juli 1990 richt de Vlaamse Vervoermaatschappij op (B.S. 27 oktober 1990).

De maatschappij heeft tot doel elke activiteit die rechtstreeks of onrechtstreeks, geheel of gedeeltelijk verband houdt met het gemeenschappelijk stad- en streekvervoer verricht in het Vlaamse Gewest, vanuit of naar dit Gewest, te regelen.

Bij besluit van de Vlaamse Executieve van 17 oktober 1990 (B.S. 7 december 1990) is dit decreet in werking getreden op 1 januari 1991. De hoofdzetel van de V.V.M. is gevestigd in Mechelen.

Personeel zeevisserij

De wet van 13 augustus 1990 (B.S. 10 oktober 1990) wijzigd de wet van 23 september 1931 op de aanwerving van het personeel der zeevisserij.

Ze heeft tot doel de bepalingen van de wet van 1931 die betrekking hebben op het Fonds voor de bezoldiging van scheepsjongens, aan te passen, onder meer door het statuut van het genoemde Fonds te preciseren en te vervolledigen.

BOEKEN

M. BOES, **Administratieve sancties en art. 6 EVRM in België**, Preadvies Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1989, IV + 36 pp.

A.W.W. BIJLOOS, **Administratieve boeten en art. 6 EVRM in Nederland**, Preadvies Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1989, I + 50 pp.

De besproken uitgaven vormen de preadviezen voor een jaarvergadering van de sectie Staatsrecht van de Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland. Overigens blijken administratieve sancties ook wereldwijd in de belangstelling te staan: ongeveer op hetzelfde ogenblik dat de genoemde Vereniging hieraan een vergadering wijdde, kwam het onderwerp ook ter sprake op een congres van de «Association internationale de droit pénal» (zie verslag van C. Van den Wyngaert, met o.m. de tekst van de resolutie van de sectie over «The legal and practical problems posed by the difference between criminal law and administrative penal law», *Panopticon*, 1990, (74), 74-75).

De titels van beide preadviezen zijn niet helemaal gelijk: Boes heeft het over «administratieve sancties» (in het algemeen), Bijloos heeft het (enkel) over «administratieve boeten». Aan dit onderscheid in de titel beantwoordt ook een opvallend onderscheid in de benadering van art. 6 EVRM: Boes bekijkt art. 6 EVRM zowel vanuit de «burgerlijke» als vanuit de «strafrechtelijke» hoek, Bijloos spitst zich uitsluitend toe op het «strafrechtelijke» deel van art. 6 EVRM.

Boes verstaat onder administratieve sancties maatregelen waarbij het bestuur een nadeel berokkent aan de overtreder van een rechtsregel, precies wegens die overtreding. Dat dit een zeer ruime omschrijving is, moge blijken uit het feit dat ook tuchtsancties daarvoor begrepen worden (p. 7, nr. 3.5). Bijloos verstaat onder administratieve boete de pecuniaire sanctie die door het bestuur wordt opgelegd.

De vraag naar de verenigbaarheid van administratieve sancties met art. 6 EVRM kan niet beantwoord worden zonder een voorafgaand onderzoek naar de toepasselijkheid van die verdragsbepaling. Boes komt ter zake tot een genuanceerde conclusie: sommige (de meeste) administratieve sancties vallen onder toepassing van art. 6 EVRM, hetzij omdat zij een «strafvervolg» uitmaken, hetzij omdat zij bepalend zijn voor «burgerlijke rechten en verplichtingen»; andere sancties daarentegen liggen buiten het toepassingsgebied van art. 6 EVRM (p. 25, nr. 4). Bijloos sluit aan bij een arrest van de Hoge Raad i.v.m. een belastingboete (H.R., 19 juni 1985, *N.J.*, 1986, 104, zgn. «zwartrijderarrest»): uit de algemeenheid van de normen waarop administratieve boeten gesteld worden, volgt dat het opleggen van zulke boeten valt onder het begrip «strafvervolg» in de zin van art. 6 EVRM (p. 18, nr. III. 2.5).

In zoverre art. 6 EVRM toepasselijk is op een geschil dat uitmond in of dat kan uitmonden in een administratieve sanctie, heeft de betrokkene krachtens die verdragsbepaling recht van toegang tot een rechterlijke instantie. Die instantie moet bovendien over een voldoende rechtsmacht beschikken, en met name in staat zijn om een administratieve sanctie te toetsen op haar wettigheid in rechte en in feite. Beide auteurs onderzoeken in welke mate hun

rechtssysteem aan dat vereiste beantwoordt. Zowel Boes (pp. 17-25, nr. 3, a) als Bijloos (pp. 18-26, nrs. III. 3-4) komen globaal tot een positieve conclusie.

Meer problemen lijken er te zijn met een aantal procedurele waarborgen, o.m. de redelijke termijn. Het gaat hier echter om algemene vereisten, die zich i.v.m. administratieve sancties in beginsel niet anders voordoen dan i.v.m. overheidshandelingen van een andere aard.

Samenvattend kan gesteld worden dat, ondanks het feit dat er in Nederland kennelijk méér rechtspraak (en bezorgdheid) over het onderwerp bestaat, en ondanks de verschillende benadering van het onderwerp door beide auteurs, de conclusies voor de twee landen gelijklopen, althans wat de fundamentele trekken van de twee systemen betreft. Uiteraard zijn er op ondergeschikte – maar daarom voor de praktijk niet minder belangrijke – punten wel verschillen, en precies daarvoor kan de rechtsvergelijking een nuttige rol spelen. De rapporten van Boes en Bijloos beantwoorden aan dat doel.

Paul Lemmens

Lelio Basso International Foundation for the Rights and Liberation of Peoples (red.), **Theory and practice of liberation at the end of the XXth century**, Bruylant, Brussel, 1988, 615 pp.

Het boek bevat een verzameling van 27 bijdragen, geschreven door auteurs van over heel de wereld, en bijeengebracht door een redactiecomité van vier leden, waaronder prof. F. Rigaux van de U.C.L. Het boek is uitgegeven door de «Lelio Basso International Foundation for the Rights and Liberation of Peoples», bekend voor de organisatie van Tribunalen over de situatie van de mensenrechten in bepaalde landen.

Zoals door de redacteuren in een voorwoord wordt uiteengezet, beoogt het boek een vergelijking tussen een aantal theorieën en praktijken die verband houden met het «ontwaken» van (onderdrukte) volkeren. Daartoe worden de – niet altijd eenvoudige – bijdragen geconcentreerd rond drie thema's: de voorstelling van een aantal bevrijdingstheorieën, de analyse van een aantal hinderpalen voor de bevrijding van volkeren (gebreken m.b.t. de wereld-economie, de Staat en de wetenschap), en de concrete beschrijving van de «bevrijdingsstrijd» in welbepaalde streken van de wereld.

Het boek is geen juridisch boek, ook al heeft het te maken met het zelfbeschikkingsrecht der volkeren, een van de erkende grondrechten. Wie het louter als jurist ter hand neemt, zal dan ook ontgoocheld worden. Wie daarentegen een algemene belangstelling heeft voor het universele fenomeen van de strijd van de volkeren om het behoud van hun identiteit en hun waarden, zal in dit werk zijn gading vinden.

Paul Lemmens

Thom HOLTERMAN (red.), **Algemene Begrippen Staatsrecht**, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, tweede, geheel herziene druk, 1989, XI + 233 pp., fl. 32,50

Blijkens het woord vooraf van deze bundel worden bij het onderwijs in het Nederlandse staatsrecht «beknpte overzichten van de diverse variaties van staats- en regeringsvormen en inleidende oriëntaties ten aanzien van een aantal centrale rechtsbegrippen» gemist. Aan die twee behoeften probeert de bundel tegemoet te komen met het leveren van volgende inleidingen: G.F.M. van der Tang, Soevereiniteit; L.J.J. Rogier, Overheidsaancties; Henc van Maarseveen, Bevoegdheid; R.J.B. Bergamin, Publieke subjectieve rechten; P.D.A. Claessen, Staatsvormen; L.T.A. Rutgers, Regeringsvormen; W.H. Fortin en Thom Holterman, Democratie; Thom Holterman en P.L. de Vos, Participatie.

In eerste instantie bedoeld voor het staatsrechtsonderwijs aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, is deze opstellenverzameling ook elders bruikbaar, ook ten onzent.

L.P.S.

M.C. BURKENS, H.R.B.M. KUNNELING en B.P. VERMEULEN, **Begin-selen van de democratische rechtsstaat. Inleiding tot de grondslagen van het Nederlandse staats- en bestuursrecht**, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1990, XIV + 155 pp.

Ook dit boek is ontstaan uit de behoefte om in het onderwijs meer aandacht te schenken aan de grondslagen van het (Nederlandse) staatsbestel.

In hoofdstuk 1 wordt de historische achtergrond geschetst; de hoofdstukken 2 en 3 behandelen achtereenvolgens de begrippen «rechtsstaat» en «democratie». In het vierde en laatste hoofdstuk wordt in kort bestek aandacht besteed aan de internationale dimensie, inzonderheid aan de Europese Gemeenschappen.

Door het expliciteren van de grondslagen van het staatsbestel, zowel in hun historische ontwikkeling als in hun hedendaagse concretisering, verschaffen de drie auteurs, leden van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Utrecht, een nuttig toetsingskader voor een kritische benadering.

L.P.S.

J.W.M. ENGELS e.a., **De rechtsstaat herdacht**, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1989, VIII + 306 pp.

Dit boek is uitgegeven als een vervolg op een congres dat in februari 1989 aan de Juridische Faculteit te Groningen is georganiseerd. De bedoeling van het boek is een bijdrage te leveren aan de discussie over het begrip «rechtsstaat»: wat is de inhoud van dit begrip en wat is de betekenis daarvan voor de verhouding van dit begrip tussen bestuur en burger, in het bijzonder voor het staats- en bestuursrecht?

In het eerste deel, dat elf bijdragen en een «uitbreiding» omvat, staat het begrip rechtsstaat als zodanig centraal. Opmerkelijk is hier vooral de (korte) bijdrage van J. van der Hoeven, «De rechtsstaat herdacht». Hij besluit als volgt: «Een rechtsstaat bestaat, waar een zekere mate van veiligheid en *dus* van orde, van sociale vrede en *dus* van sociale verantwoordelijkheid van de overheid voor het welzijn binnen de gemeenschap, van vrijheid en *dus* van tolerantie, grondbeginselen van de rechtsorde zijn. Dit kan alleen in een historische situatie, waarin een cultureel en sociaal klimaat bestaat, dat daarmee correspondeert. Democratie kan daartoe bijdragen als organisatie- en selectiebeginsel. Gelijkheid is daartoe ook een middel» (pp. 8-9).

In het tweede deel, dat negen bijdragen en een «uitbreiding» omvat, komen vooral de rol van de rechter en de regelgeving aan bod. Opvallend is de aandacht voor de rechtsvorming door de rechter, alsmede het vertrouwen in het «ongeschreven» recht.

L.P.S.

Reiner de WINTER, **De triviale overheid**, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1990, 92 pp.

Dit boekje bevat 23 zg. «essays», in wezen cursiefjes tegen een juridische achtergrond, eerder reeds gepubliceerd in diverse tijdschriften.

Zij zijn vlot geschreven, soms erg origineel, zoals het inleidend stuk «Trivia», soms «fatsoensrakkerig» (term gebruikt op p. 61), soms overtrokken, zoals het stuk «Controversieel» m.b.t. de vrijheid van demonstratie, altijd prettig om te lezen.

Kortom, degelijke ontspanningsliteratuur voor beoefenaars van (in de eerste plaats) het (publiek) recht.

L.P.S.

M.A.P. BOVENS e.a., **Verantwoordelijkheid: retoriek en realiteit. Verantwoording in publiek recht, politiek en maatschappij**, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1989, 196 pp., fl. 39,50

Deze bundel vloeit voort uit een lezingencyclus van het Onderzoekscentrum Sturing en Samenleving van de R.U. Leiden. Twee thema's worden behandeld: de verantwoordelijkheid in publiek recht en politiek, enerzijds, en de maatschappelijke verantwoordelijkheid, anderzijds.

De bundel bevat tien bijdragen.

Twee daarvan hebben ook voor het Belgische bestel een bijzondere relevantie: het pleidooi van D.J. Elzinga voor een heldere doctrine van ministeriële verantwoordelijkheid, die niet mag worden verengd tot persoonlijke verwijtbaarheid, en het pleidooi van (minister) L.C. Brinkman voor een verantwoorde samenleving, broederschap en een verplichtend burgerschap: er voor anderen zijn.

L.P. Suetens

RECTIFICATIE

Kiesrecht van vreemdelingen

In nr. 34 van 20 april 1991 (pp. 1145-1158) verscheen de studie van P. Lemmens en L. Van Schoubroeck over "Kiesrecht van vreemdelingen als een fundamenteel recht". In een noot onder die studie zou vermeld moeten worden dat ze werd uitgevoerd in opdracht van het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid.

MEDEDELINGEN

Europese Vereniging voor Bank- en Financieel Recht – Studiemiddag te Brussel

De Europese Vereniging voor Bank- en Financieel Recht organiseert een studiemiddag op 12 juni 1991 in de Generale Bank, Kanselarijstraat 1, 1000 Brussel, over: "De B.E.R.D. en de wederopbouw van de economie van de Oostblok-landen. Praktische, juridische en economische benadering".

Inlichtingen: A.E.D.B.F.-Belgium, A. Reyerslaan 103, bus 30, 1040 Brussel (tel. 02/736.40.57; fax: 02/733.62.13).

Algemene Vergadering van de Nederlandse Juristen-Vereniging

Op vrijdag 14 juni 1991 wordt in de Nieuwe Buitensociëteit te Zwolle de algemene vergadering gehouden van de Nederlandse Juristen-Vereniging.

De vergadering beraadslaagt over de preadviezen "Harmonisatie van procesrecht bij integratie van rechtspraak" van mr. J.H. Blaauw, mr. A.F.M. Brenninkmeijer en mr. P.C.E. van Wijnen. De betreffende preadviezen zijn inmiddels verschenen bij W.E.J. Tjeenk Wilink, Zwolle (Handelingen Nederlandse Juristen-Vereniging, 121e jaargang / 1991-1).

Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen – Wetenschappelijke prijs

De Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen stelt een wetenschappelijke prijs in voor een recente juridische publikatie door bedrijfsjuristen over een actueel thema van ondernemingsrecht. De prijs bedraagt Fr. 15.000.-

Voor nadere inlichtingen en het reglement van de prijs kan men zich wenden tot de B.V.B.J., Stuiverstraat 8, 1000 Brussel (tel. 02/512.74.33).

Verwijdering van bouw- en sloopafval

Voor de rechtspractici kan het interessant zijn kennis te nemen van onderstaande circulaire die de gemeenschapminister van Leefmilieu, Natuurbehoud en Landinrichting op 28 juli 1989 heeft toegezonden aan de provinciegouverneurs, de arrondissements-commissarissen en de burgemeester.

Het verwijderen van bouw- en sloopafval door middel van het opslaan of storten ervan in of op de bodem, is een vergunningsplichtige activiteit in het kader van het decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen.

Tot op heden worden, noch in het afvalstoffendecreet, noch in zijn uitvoeringsbesluiten, drempels voorzien waaronder geen vergunning vereist is.

Gelet op het veelvuldige hergebruik van bouw- en sloopafval in de bouwsector en gelet op de doelstellingen van het afvalstoffen-decreet met betrekking tot de bevordering van het hergebruik van

afvalstoffen, kunnen de hiernavolgende activiteiten, die geen nadelige invloed hebben op de gezondheid van de mens en het milieu, beschouwd worden als niet-vergunningsplichtig in het kader van het afvalstoffendecreet.

Hierbij wordt toepassing gemaakt van het bepaalde in artikel 3 b) van het decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen waaruit, a contrario, kan worden afgeleid dat het rechtstreekse hergebruik niet valt onder het begrip verwijdering.

A. Eenmalige activiteiten

De hiernavolgende *eenmalige* activiteiten met bouw- en sloopafval worden niet beschouwd als een verwijdering van afvalstoffen en zijn bijgevolg niet onderworpen aan een vergunning in het kader van het afvalstoffendecreet:

1. het gebruik van niet-verontreinigd, gebroken puin voor funderings- en draineringswerken, voor zover
 - er geen niveauverschil gerealiseerd wordt van meer dan 50 centimeter en de werken verenigbaar zijn met, en leiden tot de realisatie van de *stedebouwkundige bestemming* van de betrokken terreinen;
 - deze werken bijdragen tot het realiseren van het voorwerp van een geldige bouwvergunning.
2. het gebruik van niet-verontreinigde bouw- en sloopafval voor het *dringend* herstel van dijkbreuken, met uitsluiting van de normale onderhouds- en herstellingswerken;
3. de functionele *ophoging* van terreinen door middel van:
 - a) niet-verontreinigd puin, met inbegrip van betonafval en cementspecie;
 - b) niet-verontreinigde wegenbouwfabricaat, met uitzondering van asfaltbrokken, voor zover
 - er geen niveauverschil gerealiseerd wordt van meer dan 50 centimeter en de werken verenigbaar zijn met, en leiden tot de realisatie van, de stedebouwkundige bestemming van de betrokken terreinen;
 - deze werken bijdragen tot het realiseren van het voorwerp van een geldige bouwvergunning.

B. Tijdelijke opslag van bouw- en sloopafval

De hiernavolgende *tijdelijke* opslagactiviteiten met bouw- en sloopafval worden niet beschouwd als een verwijdering van afvalstoffen en zijn bijgevolg niet onderworpen aan een vergunning in het kader van het afvalstoffendecreet:

1. de opslag van bouw- en sloopafval op de bedrijfsterreinen van aannemers van bouw- en wegenwerken; voor zover
 - de opslag beperkt is tot 100 kubieke meter;
 - de opslagen bouw- en sloopafval rechtstreeks hergebruikt wordt bij de uitoefening van bedrijfsactiviteiten;
2. de opslag van bouw- en sloopafval, meer dan 100 kubieke meter, op terreinen of bij installaties waarvoor reeds een exploitatie-, een bouw- of een afvalstoffenverwijderingsvergunning werd afgeleverd en voorzover deze opslag bijdraagt tot het realiseren van het voorwerp van de vergunning;
3. de opslag van gerecupereerde bouwmaterialen.

C. Begripsomschrijvingen

1. *Bouw- en sloopafval*: reststoffen afkomstig van de bouw, de afbraak en het onderhoud van wegen, constructies en kunstwerken, met uitzondering van bitumen, hout, papier, plastic en andere kunststoffen aangewend in de bouw- of wegenbouwsector.
2. *Eenmalig*: een activiteit zonder permanent karakter en niet voor herhaling vatbaar; de uitvoeringstermijn van de activiteit is duidelijk merkbaar in de tijd beperkt (maanden). Deze beperking houdt in dat de werken moeten uitgevoerd worden middels een geconcentreerde aanvoer van bedoelde afvalstoffen.
3. *Stedebouwkundige bestemming*: de bestemming zoals ze werd vastgelegd door het Gewestplan of een ander goedgekeurd Plan van Aanleg. Voor de toegelaten handelingen wordt verwezen naar het Koninklijk Besluit van 28 december 1972 houdende inrichting en toepassing van het Ontwerp – Gewestplan en de Gewestplanen.
4. *Ophoging*: hieronder valt ook het opvullen van putten, laagten en glooiingen, voorzover de ophoging gebeurt *boven* het natuurlijke grondwaterpeil; de opvulling van groeven, graverijen en putten ontstaan ten gevolge van ontginning of uitgraving van natuurlijke rijkdommen wordt niet beschouwd als de hierboven bedoelde ophoging.
5. *Tijdelijke*: houdt in dat er een permanente recirculatie is van de opgeslagen afvalstoffen.